صكرا عن الأصل

ישכנתאות לזכאים
ומשכנתאות חופשיות
בנק טפחות

הצופה

..ה, יום שישי, ג' מנחם-אב תשמ"ו (8.8.1986) • שנה נ' • גליון 14158 • המחיר: 0.80 ש"ח, כולל מע"מ * עתון התנועה העולמית של המזרחי והפועל-המזרחי * מייסד ועורך ראשון, הרב מאיר בר-אילן ז"ל

היום — פרשת דברים

	יום ששי	יום שבת
הפרק:	משלי כא-כב	משלי כג-כד
המשנה:	אהלות ט, ה-ו	אהלות ט, ז-ח
הדף — בבלי:	קדושין לז	קדושין לח
ירושלמי:	מגילה כב	מגילה כג
ההלכה:	או"ח קפז ב-ד	או"ח קפח א-ג
רמב"ם:	ביאת המקדש ב-ד	ביאת המקדש ה-ז
הזריחה:	5.54	5.55
השקיעה:	7.33	7.32
סוף זמן ק"ש:	8.29	8.30

הדלקת הנר

	ע"ש	מוצ"ש
ירושלים	6.53	8.10
תל-אביב	7.11	8.12
חיפה	7.05	8.13
אילת	7.05	8.07
באר-שבע	7.09	8.06

פוגרום בבית-כנסת של חב"ד בירושלים

ספר תורה ומאות ספרי קודש חוללו

המשטרה סבורה שהרקע אינו קשור ליחסי דתיים—חילוניים ונבדקת אפשרות של רקע חבלני * טדי קולק הבטיח ספר-תורה חדש לשבת

מאת יהוש לוי, כתב "הצופה"

ספר תורה ומאות ספרי קודש הושחתו וחוללו על ידי אלמונים בבית כנסת של חסידי חב"ד ברחוב כנפי נשרים בגבעת שאול בירושלים. הפוגרום בבית הכנסת התגלה ביום ה' אתמול, כאשר הגיעו שניים מהמתפללים למקום כדי להכין קודש לקריאת שבת. הוא הזעיק למקום את רב בית הכנסת ואת המשטרה.

ספר התורה, שהוצא מארון הקודש, נחתך בסכין ונזרק על הרצפה, ולידו היו זרוקים וקרועים מאות חומשים וספרי קודש.

הרב מרדכי שטרן, רב בית הכנסת סיפר כי בארון היו עוד 3 ספרי תורה, כולם פסולים, ורק הספר הכשר הוצא וחולל.

כמו כן הפילו הפורצים מדפים, עמוסי ספרי קודש, הפכו ספסלים, הפילו את הבימה של החזן, הוציאו סליחות וגרמו נזק כמו הפעלת מקרר בחדר צדדי.

"לא האמנתי למראה עיני, חשבתי שאני נמצא לרגע בגרמניה הנאצית" סיפר בהתרגשות מגלה הפוגרום יצחק פרקס. הוא מיהר לסופרמרקט סמוך. הזעיק בטלפון את המשטרה ואת רב בית הכנסת.

"ההרגשה שלי קרה מבוהלת" אמר הרב שטרן שהוסיף כי זהו בית כנסת שקט שלא היה מסוכסך עם אף אחד. לפני מספר חודשים נפרץ בית הכנסת ואז נגנבו מעט כסף ודברי מזון שהיו בו. הפעם נראה כי לא נגנב דבר.

לבית הכנסת הגיעו בכירי החוקרים של משטרת ירושלים ובראשם מפקד משטרת ירושלים תת ניצב חיים אלבלדס. לדבריו, כל האפשרויות פתוחות באשר לזהות המבצעים.

המשטרה נוטה לייחס את המעשה למטורף, משום שלא הרחק מהמקום נמצא בית חולים לחולי נפש. אין שוללים גם אפשרויות אחרות. יצויין, כי לפני שבוע נפרצו מחסנים של הביטוח הלאומי לא הרחק מבית הכנסת, ואז נגנב ציוד משרדי רב וכן הושחתו דגלי ישראל, ועל הקיר נמצאה כתובת "אני אוהב את פלשתין" בשפה האנגלית.

(סוף בעמוד 2)

נסים מציע קיצוץ 300 מיליון דולר

מאת סופרנו הכלכלי בירושלים

שר האוצר משה נסים יגיש לממשלה הצעה לקיצוץ תקציב המדינה השנה ב-300 מיליון דולר. יתכן שההצעה תועלה לדיון בממשלה כבר ביום א' הבא.

בתשובה לשאלת סופרנו אמר שר האוצר, כי קיצוץ התקציב צריך להיות [illegible] את הגידול [illegible] הצעה. [illegible] קבע שאין מקום לטפל בגידול הצריכה והיבוא באמצעות מסים או פיחותים. זאת, כיון שאמצעים אלה יגרמו לעליית מחירים ושכר ועידוד הצריכה במשק.

ערב — ההפגנה ה-50 נגד חילולי השבת בפתח-תקווה

מאת סופרנו בפתח-תקוה

לפי מפגינים יתאספו הערב ב-22.00 בבית הכנסת "שר-הלכה" במרכז פתח-תקוה [illegible] הפגנה "יובל" ה-50 נגד חילולי השבת בעיר.

בעצרת ה-50 ישתתפו רבנים מירושלים וכן ידרשו [illegible] הפתח-תקוואי הרב שלמה [illegible], הרב שמואל אונסדורפר [illegible] בשליחות בקנדה, וכן הרב [illegible] בגרד ממתנכי פתח-תקוה.

דורשים דיון בקבינט הבטחוני על החזרת האדמות של שטח אש 9

חששות מהשתלטות בלתי חוקית על האדמות הנ"ל ע"י גורמים לאומניים

מאת סופר "הצופה"

ראשי הליכוד פנו אל ממלא מקום ראש הממשלה יצחק שמיר בדרישה לקיים דיון בקבינט המדיני-בטחוני במרכז ישום החלטה ועדת השרים בעניין החזרת האדמות ב"שטח אש 9" לבעליהם.

ח"כ עוזי לנדוי תקף בחריפות את החלטת הוועדה בראשותו של ראש הממשלה [illegible] לגבי תקיפות ה"קושאנים" [illegible] הערבים. בראיון ב"קול-ישראל" טען, כי ה"קושאנים" שבידיהם הם משנת 1962. כך שיש מקום לבדוק, האם לא מדובר בהשפעות פוליטיות על הערבים הקשורות בימים ההם — ימי שלטון מפא"י.

ח"כ לנדוי גם העלה חשדות, כי החלטה הוועדה להחזיר את האדמות של שטח 9 אף היא מושפעת משיקולי בחירות שלאחר הרוטאציה.

יצוין, כי גם איש "המערך" ח"כ אמנון לין, אף הוא מתח ביקורת על החלטת הוועדה ואמר, כי יש בה משום החזרת הגלגל לשנת 1948.

כן העלה חשש, כי הגורמים הלאומנים עלולים לנצל את המצב למסע הסתה תחת הסיסמה: "נשחרר כל האדמות של[illegible]".

כמרכזן עולה עתה על הפרק למי יועברו כל אותן האדמות של שטח אש, שבבעלות המדינה והמהוות כשמונים אחוז מכלל השטח שמדובר בו.

קיים חשש, כי עם הפסקת האימונים בשטח הנ"ל עלולים גורמים מסויימים להשתלט על האדמות ולהתחיל בבניה בלתי חוקית, כפי שזה קרה עם צמצום שטח אש 9.

המלצת הוועדה, בראשותו של ראש הממשלה שמעון פרס נתקבלה בעקבות לחצים שהפעילו גורמים עולים ובראשם השר עזר ויצמן שהגה את הרעיון של החזרת האדמה הנ"ל לערבים.

חייל צה"ל נידון למאסר לאחר שמתנחל נשרט מכדור שירה

[illegible]אשר חברי גרעין יריחו התעלמו מאזהרות קצין צה"ל ומיריות באוויר וניסו לפרוץ [illegible]ות מחסום צה"ל * מקורות צבאיים: מדובר במעשה מסוכן העלול להביא לאובדן [illegible]י אדם — החיילים נהגו כהלכה * צה"ל מסכים לתפילה בבית-הכנסת ביריחו אך [illegible] יאפשר הפרת הסדר הציבורי * גאולה כהן: לא נרפה — אמש נעשה נסיון נוסף

מכוניותם של המתנחלים, אשר ניסו לפרוץ אור ליום ה' מחסום של צה"ל באזור יריחו, נהוגה [illegible]

כתוצאה מכך של כדורי שירה אחד מחיילי המחסום לכיוון הכביש, ואחד הרסיסים נשרט קל. החייל נשפט ונידון ל-18 יום מאסר על תנאי — כך מסביר מהחוקר שערך צה"ל לאחר האירוע.

מקורות צבאיים, מסרו כי סמוך לשעה 11 בלילה ניסו 2 כלי רכב לפרוץ מחסום של צה"ל בכניסה ליריחו מכיוון הדרך התכוית, ש[illegible]

(סוף בעמוד 2)

המחלוקת העיקרית בשיחות טאבה: איזה מפה תוגש לבורר

חברי המשלחת הישראלית שבים היום לישראל * מובארק: פסגה עם פרס אחרי ההסכם

מאת סופרנו המדיני בירושלים

חברי משלחת ישראל לשיחות טאבה הנמצאים במצרים, יחזרו היום לארץ, לאחר שלא היתה התקדמות של ממש בשיחות. בידיעות ממקורות זרים נאמר, שהבוקר יתקיימו שיחות נוספות, טרם צאתה של המשלחת לישראל.

המחלוקת העיקרית היא על המפה שתוגש לבורר. מצרים דורשת שתהיה זו מפה מ-1976, ואילו ישראל דורשת שתהיה זו מפה משנת 1906. המפה מראה לאיזה צד שייכת טאבה.

בשיחות על הנורמליזציה חלה התקדמות מועטת, בייחוד בעניין הדרישה לפיצויים לנפגעי ראס-בורקה. המצרים טוענים שמשפחות הנפגעים צריכות לפנות לפרקליטות משפטית במצרים, אך משלחת ישראל טוענת שזהו תהליך מסובך הממושך ועל ממשלת מצרים לפצות את המשפחות לפי הסכם.

אתמול אחה"צ יצאו ראשי שלוש המשלחות יחד עם עוזר שר החוץ האמריקאי ריצ'רד מרפי, לאלכסנדריה, כדי להיפגש שם עם שר החוץ המצרי איסמאת עבד מג'יד.

סוכנות הידיעות המזרח התיכונית דיווחה כי הנשיא מובארק כינס בשעות אחה"צ התייעצות בהשתתפות כמעט כל מנהיגי המדינה, שבה לקח חלק גם נגיד הבנק המרכזי. סוכנות הידיעות לא מסרה פרטים על נושאי הדיונים, אך מניחים שהמשתתפים דנו גם בשאלת טאבה וגם בתוצאות ביקורו של [illegible] במצרים.

הנשיא מובארק רוצה להכיר את רעיונותיו של שמעון פרס ראש ממשלת ישראל לפתרון הבעיה הפלסטינית, לכן הוא מעוניין בפגישת פסגה אתו — כך מסר העתון המצרי "אלמצור" בדווחו על ההתקדמות בשיחות טאבה. לדבריו כתב העתון יש אינטרס בקיום מפגש כזה והוא יתקיים לדברי בכיר מצרי מיד אחרי חתימת ההסכם בעניין הבוררות.

צעירה נהרגה בתאונה ליד צומת גלילות

בתאונת דרכים קטלנית אמש סמוך לשעה 8 בערב, נהרגה צעירה בת 20, מרמת-גן, לאחר שריכבה הפרטי התנגש בעמוד חשמל סמוך לצומת ה"קאנטרי קלאב" בצפון תל-אביב.

התאונה אירעה בכביש מספר 5 בין צומת הכפר הירוק לצומת גלילות. מכונית האוטוביאנקי שבה נסעה הצעירה התרסקה לחלוטין לאחר שהתנגשה בעוצמה בעמוד החשמל. הסיבה לכך שהיא סטתה ממסלול נסיעתה מסיבה לא ברורה.

למקום הוזעקו שלושה אמבולנסים של מד"א, ביניהם ניידת טיפול נמרץ מתל-אביב ומהרצליה.

במהלך הפינוי גילו חובשי מד"א חבילות חיתולים מאחורי מושב הנהג והחשש שמא מאחורי הכיסאות המרוסקים נמצא תינוק, לאחר שהזעיקו את אנשי מכבי האש שניתקו את חלקי המכונית ופירקו אותה לחלוטין, נשמו לרווחה, לאחר שלא נמצא תינוק במכונית.

רומניה מבקשת לתווך בין ישראל לסוריה

מאת סופרנו המדיני בירושלים

שליח רומני, יון סטויאן, הביא אגרת מאת הנשיא צ'אושסקו הגיע לישראל ונפגש אתמול עם ראש הממשלה שמעון פרס. השליח ממלא תפקיד חשוב בהנהגת המפלגה הרומנית, והשתתף אתמול בדיוני מרכז מפלגת העבודה.

פרס מתכונן להשיב באמצעותו לנשיא רומניה באגרת תשובה, בה יסביר לו את המאמצים לחידוש תהליך השלום. רומניה מעוניינת להיות פעילה במאמצי השלום באיזור כחלק מהפעילות הרומנית הבינלאומית.

יצויין, כי העיתון הכוויתי "אל-ראי אל-עאם" מדווח בשם מקורות בלשכתו של נשיא רומניה, כי בחודשים הקרובים מתוכנן ביקור של פרס ברומניה בנושא של משא-ומתן בין סוריה לישראל. רומניה מבקשת לברר עד כמה מוכנה ישראל יותר בגולן במשא-ומתן עם סוריה, שלא במסגרת ועידה בינלאומית.

מחבלים הצליחו להחדיר מטען נפץ לסדנת משטרה

שלושה שוטרים מקומיים נפצעו ברצועה בפיצוץ אתמול — אחד מהם באורח קשה, בהתפוצצות מטען חבלה בסדנת המשטרה בעזה. 11 חשודים בהנחת המטען נעצרו והם נחקרים במשטרת עזה.

המטען הונח על גגון סככת הכלים של סדנת הרכב המשטרתית וההתפוצצות אירעה סמוך לשעה 10.45 בבוקר. כתוצאה מהפיצוץ קרס הגגון ושלושה שוטרים מקומיים נפצעו. הפצוע קשה הובהל לבית החולים "ברזילי" באשקלון ושני הפצועים האחרים פונו לבית החולים העירוני "שיפא" בעזה. פציעותיהם הוגדרו כבינוניות.

המשטרה וכוחות הבטחון סרקו את איזור הפיגוע ועצרו לחקירה 11 חשודים. החקירה אחר החשודים נמשכת עדיין בעיצומה.

האוצר וההסתדרות חתמו על הסכם מסגרת בשירות הציבורי

על הסכם מסגרת לשירות הציבורי, בין נציגי ההסתדרות לבין נציגי הממשלה, לפיו יקבלו עובדי המדינה העלאה של דרגה אחת, מסר אתמול הממונה על השכר באוצר הלל דוראי, בשיחה עם עתונאים בלשכת משרד האוצר בקריה בתל-אביב.

הוא הוסיף, כי 3 ועדות ימשיכו בפעולותיהן: ועדה לעניני שעות עבודה, ועדה לגימלאות והכיתה לבוררות מוסכמת. כאשר ועדות אלה יסיימו את פעולותיהן, יהוו החלטותיהן, חלק מן ההסכם. תוקפו מתייחס לשנה שבין 1.4.86 ל-31.3.78.

דוראי אמר, כי ההסדר על העלאה בדרגה אחת יחול ב-1.10.86. ההעלאה תינתן לכל העובדים השוהים לפחות שנה בדרגתם. אלה השוהים פחות משנה בדרגתם, יקבלו את ההעלאה כאשר תמלא שנה להיותם בדרגה. שני שלישים מהעובדים יזכו להעלאה. היא העיר, כי כאשר מעלים בדרגה, זה 2% אחוז בשכר עולה, כיוון שיש רכיבים בשכר שאינם משתנים בעת העלאה.

לדעתו תהיה זו העלאה ריאלית, שלא תשפיע על האינפלציה.

הדובר הוסיף, כי בסקטור הפרטי העלו את השכר [illegible]. ב-15 אחוז בממוצע. באותו זמן, בסקטור הציבורי לא נתנו תוספות. "עתה יוחזר לעובדים [illegible] ונעשה תיקון בהשוואה לסקטור הפרטי", אמר מר דוראי.

בשירות הציבורי יש למעלה מ-400 אלף משרות מלאות. מספר העובדים ירד ב-4.7 אחוזים (ב-11,121 משרות מלאות), ב-15 החדשים האחרונים.

ברית-המועצות לישראל: אל תקימו את משדרי "קול אמריקה"

ברית המועצות שיגרה אזהרה לישראל שלא להקים את משדרי "קול אמריקה".

מוסקווה מדגישה כי הדבר יפגע בהידברות בין שתי המדינות עכשיו ובעתיד, בייחוד נוכח המגעים האחרונים. הדברים נאמרו על ידי פרשן רדיו מוסקווה בעברית.

הרב דרוקמן: לפנות שטחי אש ליד בית אל

לאחר סיורו של שטח 9 בשלהול השיב הרב חיים דרוקמן [illegible] של שטח האימונים הסמוך ליישוב בית-אל.

לדבריו נהוג שכבה זה אסור היה [illegible] לטובת הרחבתו של היישוב עוד בתקופה כהונתו של השר אריאל שרון כשר הבטחון.

לדעת הרב דרוקמן [illegible] ליישוב בית אל [illegible].

לא יתכן שיישובים [illegible] בנין זה לרעה על פני יישובים [illegible] בגליל.

חנן בראון — השגריר הבא של ישראל בוושינגטון

המינוי — על-פי הסכם בין שמיר לפרס ● אלי רובינשטיין יכהן כמזכיר הממשלה לאחר הרוטציה ● יוסי בן-אהרן יהיה מנכ"ל משרד רה"מ

— מאת סופרנו המדיני בירושלים —

חנן בראון המשנה למנכ"ל משרד החוץ הוא המועמד לכהן כשגריר ישראל בוושינגטון במקום מאיר רוזן שיסיים את תפקידו.

בראון כיהן בשעתו כציר המדיני של ישראל בוואשינגטון והוא נחשב לדיפלומט הבכיר ביותר במשרד החוץ.

מינויו נערך על סמך הסכם בין שמיר לפרס. בראון אינו איש בעל רקע פוליטי, ונחשב לאיש השירות האזרחי.

שר החוץ יצחק שמיר הציע לציר המדיני בוואשינגטון, ד"ר אלי רובינשטיין לכהן כמזכיר הממשלה לאחר הרוטציה, במקום ד"ר יוסי ביילין.

רובינשטיין כיהן בשעתו כיועצו המדיני של שר החוץ משה דיין, ואחר כך כיועץ המשפטי של משרד החוץ. הוא מכהן רק שנה בתפקיד הציר המדיני בוושינגטון שהיא המשרה הבכירה ביותר אחרי השגריר.

בשעתו הופצו שמועות כי צחי הנגבי, המשמש ציר לשר החוץ לענייני מפלגות יכהן כמזכיר הממשלה.

שמיר הציע למנהל לשכתו יוסף בן-אהרון, לכהן כמנהל משרד ראש הממשלה לאחר הרוטציה. בן אהרן דובר שפות רבות וכיהן במשרד החוץ בתפקידים דיפלומטיים רבים. בשעתו למד דיני שחיטה, כאשר נשלח לכהן בתפקיד דיפלומטי בשגרירות ישראל בבורמה, משום שחשש שאין שם שוחט בקהילה היהודית.

סופר "הצופה" מוסיף כי אלי רובינשטיין ויוסי בן אהרן, הינם שומרי מצוות. אלי רובינשטיין אמר לפני זמן מה בראיון שהוא מצביע למפד"ל. הוא נבחר על ידי [illegible] המחלקה למדעי המדינה ב"בר-אילן".

שר המשפטים מציע הרחבת סמכויות הנשיא

מאת סופרנו בכנסת

הגיע הזמן לבחון מחדש את סמכויותיו של נשיא המדינה בכוונה להרחיבם.

משרד המשפטים מגבש הצעה לגבי מעמד הנשיא בעתיד לאור הניסיון עד כה. זאת אמר שר המשפטים אברהם שריר בתשובה להצעת ח"כ שבח וייס. וייס הציע לדון בהענקת סמכות לנשיא המדינה לפזר את הכנסת במצבים מיוחדים.

שר המשפטים הוסיף שהוא מקווה כי החלטת הבג"ץ מאתמול בענין השב"כ שם קץ לוויכוחים פנימיים ומיותרים.

מנכ"ל משרד החינוך חוזר בו מההוראות בנושא חזרה בתשובה

— מאת חיים פיקרש, סופר "הצופה" —

מנכ"ל משרד החינוך והתרבות אליעזר שמואלי, שהוציא בשעתו את החוזר, האוסר הרצאה בנושאי יהדות בין כתלי בתי הספר "שהיא משום הטפה לחזרה בתשובה", ממציא לתקן את הוראה זו, בעקבות פניה של ועד ההורים המרכזי למערכת החינוך בתל-אביב, שמחה בפני שמואלי.

ועד ההורים המרכזי, הכולל הורים חילוניים ודתיים כינס את המליאה כדי לדון בהשפעות ההוראה של מנכ"ל משרד החינוך והתרבות, תוך הבעת התנגדות, הסתייגות ומחאה על תוכנה.

במכתב ששוגר אל לשכתו של המנכ"ל ב-2.7.86 צויין כי ועד ההורים קרא בתדהמה את הפיסקה 317 בחוזר שהופץ לכל בתי הספר בארץ. לפיה משתמע ש"תורת ישראל היא לא תרבותית ומנוגדת את חופש הדעות".

מליאת ועד ההורים המרכזי החליטה לדרוש ממנכ"ל משרד החנוך והתרבות הבהרה על הפיסקה הנ"ל תוך שאלה אם אמנם הוסבה גם בפסקה זו מצידו, גם בהשתתפות האגף של מינהל החינוך הדתי במשרד החנוך.

על פניית מליאת ועד ההורים המרכזי, השיב שמואלי במברק שבו נאמר בין השאר: "קיבלתי את מכתבכם, אתם צודקים, נעשה לתיקון המעוות".

חברי מליאת ועד ההורים מצפים להפצתו של חוזר חדש בין כל בתי הספר בארץ, כמובטח על ידי שמואלי, תוך הדגשה שהחוזר [illegible] בבתי ספר פעולות [illegible], וכל עוד לא יודיע מנכ"ל משרד החנוך והתרבות על ביטול ההוראה, עלולים מנהלי בתי ספר לחשוש מלהכניס לתחומם את רבני ישראל, שכן פעילות כזו יכולה להתפרש כפעילות "הטפה לחזרה בתשובה".

קבוצה גדולה של הורים, דתיים וחילוניים, שילדיהם מתחנכים במוסדות חנוך כלליים וממלכתיים-דתיים, שיגרה בשעתו תלונה למנכ"ל משרד החנוך והתרבות, ובו הם תובעים לבטל את ההוראה לנושא על החזרה בתשובה. מתלונות המכתבים צויינה כי המנכ"ל נכון לשלול הוראה זו ממוסדות החנוך הממלכתיים-דתיים. אך קבוצת ההורים תובעת לבטל ההוראה בכללותה. גם לראשי הקבוצה הבטיח המנכ"ל טיפול ראוי. אך עד כה, מסתבר, לא הגיעה עדיין ההבטחה, ברוח צביונה, לוועד ההורים המרכזי בתל-אביב.

הופיע
הספר "דורש לציון"
מאסף דברים לפרשיות השבוע ולמועדי השנה
הוצאת מפעל ספרים ובני תורה שליד התנועה העולמית של המזרחי—הפועל המזרחי
הספר מכיל 428 עמודים, 170 דרשות.
בדבר הזמנות נא לפנות: בית מאיר, רחוב המלך ג'ורג' 54, ירושלים.
מחיר הנחה: —.15 ש"ח.
בהזמנות באמצעות הדואר, כולל דמי משלוח —.16 ש"ח, נא לפנות בכתב לת.ד. 7524, ירושלים.

במלאת שנה לפטירתה של יקירתנו
פרידה (פרדל) יהוסלביץ
[illegible]
נעלה לקברה ונתייחד עם זכרה
ביום שני, ד' מנחם-אב תשמ"ז, 11.8.86 בשעה 17.00
בבית הפלמ"ח "הדרוש" בגבול חולון בת"ים.
[illegible]
המשפחה

חוזרת בתשובה
אם במצוקה כלכלית
מבקשת
עזרת הציבור
תרומות לבנק דיסקונט
סניף רוטשילד 33 בת"ים
ח—ן 262943
תודה

לבית הכנסת האשכנזי
"קדושי עם ישראל"
[illegible] בת"ים
דרוש חזן
לימים הנוראים [illegible]
לפנות בשעות 8—13 [illegible]
[illegible] 7574 55 [illegible] 16—19

חברת חיים ליפשיץ בע"מ
למכירה בבני-ברק
קוטגים מפוארים
7 חדרים + [illegible]
[illegible]
טל. 052—558151

לאשה מבוגרת
בגבעת שאול
דרושות בחורות
לניהול משק בית
תמורת תנאי מגורים מלאים
ותשלום
02-664515, 02-520634

כתיבה במכונה
שיטה עוורת
תלמידו הוטב ב-12 שעות
בבית-הספר למסחר
"רימון"
תל-אביב, דיזנגוף 85
טל. 281985

נופש והבראה
ישיבת מעלות
תנאים מצוינים,
מחירים מפתיעים
בתאריכים 21.8.86 עד 31.8.8[illegible]
(ט"ו-כ"ו מנחם אב)
טלפונים:
04—976281, 04—97970[illegible]
בערב: 04—715476

ישיבת בני-עקיבא בית יהודה כפר מימון
לתשמ"ז דרוש מורה להיסטוריה
— חצי משרה
טלפונים: 057—941049, 057—941548
לרב גרשון לנגה

לישיבת בנ"ע "תקות יעקב" שדה יעקב
דרושים
לשנה"ל הבעל"ט, תשמ"ז
* ר"מ (מגורים במקום)
* מדריכים חברותיים (מגורים במקום)
* מורה לאנגלית (משרה חלקית)
* מורה להתעמלות (משרה חלקית)
* אם בית מרכזית
* מזכירה
לפנות בטלפון: 04—931477, 04—931541

ברחובות
באיזור דתי
מגרשים לקוטג'ים לבניה נויידת
דיור פלוס
השקעות ושווק נדל"ן
בית הפועלים 6 רחובות, טלפון: 08—453055

הרבנות — המועצה הדתית בני-ברק
למורנו ורבנו רב העיר
הרב הגאון ר' שלמה קורח שליט"א
והרבנית
ברכת מזל טוב
לארוסי הבן המצויין
עמרם נ"י
עם בת הרה"ג
יצחק ישראל שהרבני שליט"א מירושלים
[illegible]
שלמה זמרוני — יו"ר
רבני השכונות ונציגות הקהילות

על המצפה

כנסת בצל הרוטציה

מושב הקיץ של הכנסת שננעל השבוע עמד בסימן הוויכוחים הקיצוניים בין המערך לליכוד, אשר לא אחת טשטשו את דמותה וצלמה של ממשלת האחדות הלאומית. גם אם מצד אחד הממשלה נהנתה מרוב גדול התומך בה ובמדיניותה, הרי שהיה זה רק להלכה ולא למעשה. לא רק שלא שרר שלום־בית בקואליציה, אלא גם היתה נתונה במלחמה פנימית מתמדת בין שני מרכיביה הראשיים. וככל שהתקרב מועד הרוטציה, גברו חילוקי דעות אשר לא אחת גלשו לפולמוס אישי שלא הוסיף כבוד לשני הצדדים.

אין ספק שדבר זה השפיע גם על עבודתה של הכנסת ועל כל אחד מתחומי פעילותה, במיוחד על סדרי החקיקה. חוקים רבים שהיו על סדר יומה של הכנסת לא הגיעו לכלל דיון וחלק מהחוקים שעברו את שלבי החקיקה הראשונים אף הם לא הגיעו לקריאה השניה והשלישית.

גם שני החוקים שאושרו ע"י הכנסת בחשכת ליל — באווירה של נעילה, והם: החוק נגד הסתה גזענית והחוק האוסר מגעים עם אויבים וארגוני מחבלים לסוגיהם, אף הם העיבו על האווירה של בית הנבחרים הישראלי ודרך קבלתם לא הוסיפה כבוד לנבחרי העם.

מושב הקיץ של הכנסת מראשיתו ועד סופו, עמד בצל החוק נגד הסתה גזענית המיוחסים האנטי־ספיים לגבי ניסוח החוק האוסר מגעים עם האויב. יתר על כן, ההצמדה בין שני החוקים, על פי הסכם בין המערך לליכוד, הביאה לכך שכל אחד מהצדדים הצביע בעד חוק שלא היה מעוניין בו כלל וכלל.

במושב זה היינו עדים להמשך התהליך של הסתה אנטי־דתית מצד סיעות השמאל הקיצוניות והתחמקות של מפלגות הקואליציה (המערך והליכוד) מלמלא את ההתחייבויות כלפי הציבור הדתי. אמנם באווירה של בין השמשות אושר החוק נגד הצגת חמץ ביישובים יהודיים, אך גם בהצבעה זו ניתן היה לראות את אנשי המערך וחלק מאנשי הליכוד, כיצד הם מתחמקים מלתמוך בחוק שכלל ישראל מעוניין בו.

כאמור, צל הרוטציה העיב על דיוניה של הכנסת בכלל, דבר שמצא את ביטויו החמור בעת הדיון על פרשת השב"כ והצעות לסדר־היום לכונן ועדת חקירה ממלכתית. שתבחן סוגיה זו על היבטיה המדיניים והבטחוניים.

זאת אף ניתן היה להרש בלשון הלא כל כך נקיה שנקטו חברי כנסת מסיעות הגדולים.

עם נעילת מושב הקיץ של הכנסת, כל המבטים מופנים לקראת היום בו אמורה להתבצע הרוטציה בראשות הממשלה. גם אם ההנחה היא, שראש הממשלה שמעון פרס יעמוד בדיבורו, בכל זאת מכרסם הספק אצל רבים: האם אכן תבוצע הרוטציה? יש איפוא לצפות, כי מושב החורף של הכנסת יהיה חם יותר ממושב הקיץ שננעל זה עתה.

טאבה: רגע של אמת

הקשיים של הרגע האחרון שנתגלו בשיחות טאבה — סופם מעיד על תחילתם. אם היה מי שהשתעשע בחלומות, כי המצרים נכונים לפשרה, נוכח לדעת שלא חל שינוי בעמדתה של קאהיר. מצרים נשארה דבקה בדרישתה הבסיסית, כי המפה של האיזור המצלמת תמונת מצב משנת 1967 תצורף לפניה לבורר אשר יתבקש להכריע בסוגיה זו. במלים אחרות, המצרים אינם מוכנים ללכת לבוררות, כל עוד לא תתקבל דרישתם שקבלתה כמוה כהסכמה מראש לויתור ישראלי על טאבה.

הויתורים שנעשו עד־כה ע"י המצרים הינם סמנטיים, ממילא הם חסרי משמעות. גם נכונותם לקבל את הדרישה הישראלית, כי במקביל לחתימה על כתב הבוררות יחזור השגריר המצרי לתל־אביב, ויחסי הנורמליזציה ייכנסו להילוך גבוה, אין בהם ממש. אלה דברים הניתנים לשינויים בכל רגע, לעומת זאת המפה שתצורף לכתב הבוררות אינה ניתנת לשינוי.

במהלך המו"מ המרתוני מסביב לטאבה, הסכימה ישראל לויתורים רבים שחלק מהם אף שורפים קלפים חשובים מידיה בעת הבוררות, אולם היא עשתה הכל כדי להביא לסיומו של הסכסוך אשר גרם קיפאון ביחסי שתי המדינות. כיום, לא נותר עוד לישראל על מה לוותר. כל ויתור נוסף, ביחוד לגבי המפה שתצורף לכתב הבוררות, פירושו — כאמור — ויתור על טאבה.

הצעות הפשרה שהועלו בעניין זה ע"י גורמים אמריקניים אינן לטובת ישראל. הילכך על נציגי ישראל במו"מ ועל הממשלה לגלות זהירות יתר, שלא להיתפס אל תוך המלכודת שהמצרים טומנים בעזרתם של האמריקנים המעוניינים למצוא פתרון בכל מחיר לסכסוך הממושך מסביב לטאבה.

דרישתה המקורית של ישראל כי הבורר יבדוק את הסימונים של שני הצדדים על סמך מפות של 1906, כדרישת ישראל, ושל 1967, כדרישת מצרים, היא ההגיונית ביותר והצודקת ביותר. כל ניסוח אחר אינו מאפשר בוררות צודקת וממילא יש לראות בו משום כתב כניעה מראש של ישראל.

הגיע רגע של אמת, יש להבהיר זאת למצרים, וגם לארצות־הברית, כי ישראל לא תוכל להסכים לכתב בוררות מעורפל שלכתחילה יד המצרים תהיה על העליונה.

שטח אש 9 לבני?

ההחלטה שקיבלה ועדת השרים, בראשותו של ראש הממשלה להחזיר את האדמות שבשטח אש 9 לבעליהן, מצד אחד הביאה עמה לחיסול סכסוך המתמשך על פני שנות קיומה של המדינה עם האוכלוסיה הערבית באיזור זה שדרשה להחזיר לה את אדמותיה. אולם, מצד אחר, החלטה זו עלולה להביא עמה שרשרת של סכסוכים חדשים, הן לגבי עתיד השטחים שהם בבעלות הממשלה והמהווים כ־80 אחוז מכלל שטח אש 9, והן עם כפריים שאדמותיהם הופקעו ע"י השלטונות, עקב נטישתן, ועתה הם עלולים לעלות על הגל של החזרת האדמות לערבים, ולדרוש לעצמם את השטחים שננטשו על ידם.

יש להניח שוועדת השרים בראשותו של ראש הממשלה היתה ערה לבעיות הללו; אף על פי כן, יש לדרוש מהממשלה כי בטרם תיושם החלטת ועדת השרים ייקבעו כללים ברורים וחד־משמעיים לגבי עתיד האדמות שבבעלות הממשלה, בל ייתפסו ע"י תושבי האיזור, כפי שזה קרה לאדמות ממשלתיות בגליל שנתפסו שלא כחוק והוקמו עליהן מבנים בלתי חוקיים.

בהזדמנות זו אף ראוי להזכיר כי אותם השטחים שנתפסו לפני מספר שנים ע"י צה"ל, נתפסו באופן בלתי חוקי. כך שמן הדין היה לכרוך את עתיד האדמות הנ"ל עם עתיד האיזור של שטח אש 9.

כן ראוי לציין, שהממונה לשעבר על מחוז הצפון, ישראל קניג, התריע על כך לפני הגורמים הממלכתיים השונים, אך קולו לא נשמע, גם לא בשלבים הסופיים שקדמו להחלטת ועדת השרים בנדון.

לפנינו תהליך חדש, אך כאמור גם תהליך מסוכן, שהרי יכול להיווצר מצב שהגורמים הערביים הלאומניים ינצלו את החלטת ועדת השרים כדי להניף את הדגל תחת הסיסמה: נמשיך לשחרר כל האדמות שלנו. וכך, עלולים להחזיר את הגלגל למצב של שנת 1948 — ימי ראשית המדינה.

יש גם להטות אוזן קשובה לדברי אלה הרואים בהחלטת ועדת השרים סכנה שתביא עמה לשיבוש התהליך של ייהוד הגליל.

לאור האמור, אין איפוא להיחפז ביישום ההחלטה של ועדת השרים, גם אם מברכים עליה מבחינה עקרונית, כל עוד שלא נבדקו התכניות השונות, באיזו צורה תיושם התכנית ואלו צעדים יש לנקוט כדי להבטיח שהשטחים שבבעלות המדינה לא יהפכו שלל בידי מסיתים וסתם גוזלי קרקעות בגליל.

ועוד זאת: אפילו אם ועדת השרים היתה מוסמכת להחליט בסוגיה זו, בהתחשב כי מדובר בעניין בעל רגישות מיוחדת שיש לו השלכות מדיניות ובטחוניות, מן הראוי היה כי הוועדה תביא את המלצותיה לאישור הממשלה. על כן יש להצטער שזו לא נהגה כך הפרסום המוקדם של ההחלטה עלול להביא עמו תוהו ובוהו ליישובי הגליל: היהודים והערביים כאחד. אולם, עדיין לא מאוחר מדי לעצור את הגלגלים, לנקיטת הצעדים הדרושים, כדי שביטול הפקעת האדמות בשטח אש 9 יבוצע בצורה מסודרת ומתוקנת כראוי למדינת חוק.

שיחת היום | עם ד"ר זרח ורהפטיג

יש להניח שהנשיא לא יפלה לרעה את אנשי השב"כ הנוספים שיגישו בקשות חנינה

לאחר דיון ממושך של בג"ץ בעתירות שהוגשו לפניו לבטל את החנינות שהעניק הנשיא לראש השב"כ ולשלושה אנשי שב"כ נוספים ולהורות על חקירה בפרשה החליט בג"ץ ברוב של נשיא בית המשפט העליון, מאיר שמגר, והמשנה לנשיא, השופטת מרים בן פורת, שישבו בדין — לאשר את החנינות.

ביקשנו לשמוע את תגובתו של ד"ר זרח ורהפטיג, לשעבר שר הדתות ויו"ר ועדת החוקה, חוק ומשפט של הכנסת, כיום יו"ר הוועד המנהל של אוניברסיטת בר אילן. את תשובותיו סייג בעובדה כי טרם גמר לעיין בפסקי הדין של השופטים.

אומר ד"ר ורהפטיג: החלטת בג"ץ היא נקודת מפתח. אם חנינה היא לא רק מטעמי רחמים אלא גם מטעמי ביטחון המדינה — יש לפעמים צורך שלא להיזקק הכל על הדין. במקרים כאלה עדיף לדעתי להעניק את החנינה עוד קודם ההרשעה.

עם הקמת המדינה עסק הגראי"ה הרצוג זצ"ל, אביו של נשיא המדינה בשאלה אם זכות הענקת חנינה מעוגנת גם במקורות, וציין שיש בהלכה מושג חנינה. כבר במקרא עולה שאלת החנינה, והיא מתמצית נושא לשקלא וטריא בין הפרשנים. להדוגמה: יונתן בנו של שאול שאכל מן הדבש אחרי נצחונו הגדול בקרב על אף האיסור החמור של שאול כי מי שיאכל מן הדבש איש מוות הוא — זכה בעקבות לחץ ציבורי ככך על המלך לחנינה. הפרשנים דנים בשאלה אם היה זה פדיון או חנינה, ורובם סבורים שהיתה זאת חנינה. לעומת זה יש מקרה שבו לא זכתה בתו של יפתח לחנינה מאת אביה, שנדר להקריב לה כל מי שייצא ראשון לקבל את פניו.

ש. מה דעתך על מתן חנינה על־ידי הנשיא לפני הרשעה בדין או בטרם החלו הליכים משפטיים?

ת. ליועץ המשפטי הזכות למנוע חקירות והליכים נגד השודים — מדוע שלנשיא המדינה לא תהיה זכות כזו!!

ש. האם משמעות ההחלטה היא כי בג"ץ לא יתערב עוד בהחלטה הנינה של הנשיא?

ת. לא. אם תבוא לפניו עתירה חדשה בנושא — הוא ישוב וידון בנושא. תקדים של בג"ץ מחייב בית משפט נמוך ממנו, אבל אינך מונע מבג"ץ לשוב ולעסוק בסוגיה הזו כל אימת שבא מעשה לידה.

ש. גם שמגר ובן פורת סייגו את החלטתם בצמצום הסמכות המיוחדת של הנשיא לתת חנינות לנסיבות חריגות לחלוטין, שבהן עולה אינטרס ציבורי או נסיבה אישית קיצונית ביותר. — האם פירוש זה לא יעייף גם להצא בכשולים משפטיים?

ת. הכל יהיה תלוי בשיקול דעתו של הנשיא. אם כי אין ספק כי הערה זו תעמוד לפני עיניו של הנשיא בבואו להעניק חנינה, מכל סוג שהוא.

ש. 8 מבין 10 או 11 אנשי שב"כ המעורבים בפרשת קו 300 עומדים לפנות לנשיא המדינה בבקשת חנינה — כיצד על הנשיא לנהוג? הספק? האם ההחלטה בבג"ץ תקפה גם לגביהם?

ת. אם זה בדיוק אותו המצב ואותן הנסיבות — הנשיא יסיק כבר את המסקנות. יש להניח שלא תהיה הפליה.

ש. מהי משמעות ההחלטה במישור הציבורי?

ת. הבעיה אם לתת זכות חנינה — היא ויכוח מאז ראשית המדינה. זוהי בעיה ציבורית השובה ויש שיקולים לכאן ולכאן. ההחלטה רק תעזור לנקות קצת את האווירה סביב כל הפרשה הזו ותיתן פתח למחשבה עיונית בבעיה. טוב שיפגשו אנשי הגות ומחשבה לחשוב ביחוד על הנושא.

ש. האם בעקבות ההחלטה יעסקו עכשיו פחות בפרשה?

ת. אני מקווה שכן.

שולה מיספיק

פרס: לא נחמיץ שום הזדמנות להידברות

שר הבטחון יצחק רבין תקף במרכז מפלגת העבודה את הדורשים הגדרה עצמית לפלשתינאים: החלשת אש"ף, זהו הסיכוי לשלום

ראש הממשלה שמעון פרס אמר אתמול אחר הצהריים, כי ממשלת ישראל תמשיך לפתח יוזמות שלום ולא תחמיץ שום הזדמנות להידברות ומשא ומתן עם שכנינו. „מה שהשגנו בשנתיים האחרונות הוא רקורד עצום, הנותן לנו אמונה ותקווה להמשיך בדרך זו, עד שנגיע לשלום ובטחון" — אמר פרס, בנאומו בפני מרכז מפלגת העבודה בתל אביב.

המרכז שהתכנס במרכז הקונגרסים בגני התערוכה, דן בנושאים המדיניים, בעקבות דרישת כמה מן ה„יונים" במפלגה להכניס שינויים במצע המפלגה. רוב המשתתפים דחו יוזמות אלה, בציינם כי מצע המפלגה מותיר כר נרחב ליוזמה מדינית של ישראל.

שר הבטחון יצחק רבין הזהיר כי „הגדרה עצמית לעם הפלשתינאי" פירושה בסופו של דבר מדינה פלשתינאית עצמאית אש"פיסטית בינינו לבין ירדן.

„הביצה זו, הרי תביא לפיצוץ היחסים בין אש"ף וירדן" — אמר, בהזכירו כי הסירוב האש"פיסטי מנסה לפגוע באותם פלשתינאים המעיזים להידבר איתנו. „ראו מה עשו לרשאד א־שאווה כאשר העז לדבר בהתינות, ואיך רצחו את זאפר אל־מצרי".

עוד אמר רבין, כי „הפלשתינאים לא רוצים אותנו כשליטים, אך גם לא רוצים להיות עבדי־אש"ף ולחיות תחת הסירוב שלו. הוא ציין, כי ב־4 החודשים האחרונים חלה ירידה במגיעות של אש"ף בשטחים, עם התחדות הקרע בינו לבין מלך ירדן.

„הקיצוניים הערבים המיטו אסון על הפלשתינאים מאז ומתמיד — אז איך יכולים חברים שלנו לקום היום ולדרוש תמורה בעצמת אש"ף? החלשת אש"ף הסירור — זה הסיכוי לשלום, וכל מי שמחזק ומתביר את הסירוב — מחליש את השלום".

ראש הממשלה שמעון פרס סיפר על פגישתו עם חסן מלך מרוקו. בציינו כי המו"מ לקראת המפגש נמשך קרוב לחצי שנה.

„מה שהפתיע אותי במיוחד — סיפר פרס — היא העובדה שהמלך חסן שיתף בפגישה 3 שרים ושני יועצים — בניגוד לפגישות קודמות שהיו לו עם מנהיגים ישראלים, אשר נערכו ב„ארבע עיניים" בלבד. מלך מרוקו טען במפגש, כי ב„תוכנית פס" יש הכרה בשתמשש במדינת ישראל ובזכותה להיות בגבולות מוכרים ובטוחים. מאידך, הוא תבע מראש ממשלת ישראל הכרה באש"פ ונסיגה מהשטחים.

ראש הממשלה הטעים, כי כאשר ישב בפגישה עם מלך מרוקו, הוא נזכר במצב בו היתה מדינת ישראל לפני שנתיים. „היינו שקועים או בבוץ הלבנוני, ושילמנו מחיר דמים. יצאנו משם אחרי 3 שנות מלחמה, ובניגוד לרואי השחורות יש בטחון יחסי בגבולנו הצפוני. צה"ל שוב אינו עומד במלחמה עקובה זו. „לא שמענו לדוברי ה„ניים", ערכנו תוכנית ליציאה מלבנון והגשמנו אותה".

שלמה הלל העביר לוועדה את ההצעה לשינוי שיטת הבחירות

מאת יונה כהן, סופרנו בכנסת

יו"ר הכנסת, שלמה הלל, הודיע במליאת הכנסת, כי החליט להעביר את הצעת החוק, מטעם קבוצת ח"כים, בדבר שינוי שיטת הבחירות לכנסת לדיון מוקדם בוועדה, למרות שההצעה לא זכתה לרוב מיוחס של 61, כנדרש בהתאם לחוק הבחירות לכנסת.

מר הלל אמר, שקיבל מהיועץ המשפטי חוות־דעת הקובעת כי בשלב הדיון המוקדם די ברוב רגיל. תוצאות ההצבעה על הצעת החוק לשינוי שיטת הבחירות בתחילת השבוע היו: 50 בעד ו־39 נגד.

המלך חסן: אין הסכמים סודיים עם פרס

המלך חסן מלך מרוקו אמר אמש בפגישה עם עתונאים ערבים כי בשיחותיו עם פרס לא הושגו הסכמים סודיים.

הפגישה, אמר חסן, לא היתה דומה לפיסגת בגין—סאדאת, עסקנו רק בלימוד הבעיה. עוד אמר חסן כי הסביר לשליט לוב מועמר קדאפי כי משמעות החלטות ועידת פס היא הכרה בישראל.

חוסיין ומובארק בעד ועידה בינלאומית

מצרים וירדן סבורות ש„כינון שלום צודק וכר קיימא במזרח התיכון, והגשמת הזכויות הלגיטימיות של העם הפלשתינאי, ניתנים להגשמה באמצעות ועידה בינלאומית שבה ישתתפו כל הצדדים לסכסוך והמדינות החברות הקבועות במועצת הבטחון" — קריאה זו היא חלק מההודעה המשותפת שפורסמה עם סיום ביקורו של המלך חוסיין במצרים.

בולטת בהודעה ההימנעות מהזכרתו של אש"ף בהודעה. הנוסח המקובל בהודעות מסוג זה הוא „הזכויות הלגיטימיות של העם הפלשתינאי שאש"ף הוא נציגו היחידי". נראה שהתעלמות של אש"ף מההודעה, קשורה למתיחות ביחסי ירדן־אש"ף.

הסכסוך עם ישראל תפס מקום שולי בלבד בהודעה המסכמת את הביקור כולו, שעיקרו הוקדש למלחמת איראן־עיראק ולמתיחות המיוחדת של ירדן.

הבהרה

מלשכת הרב הראשי לירושלים הרב שלום משאש, נמסר כי הגר"ש משאש לא נקט כל פסק הלכתי באשר לעלית יהודים על הר הבית או הקמת בית כנסת על הר הבית.

בתוקף כהונתו כרב ראשי לירושלים נוהג הרב לברך כל כנס רבנים הנערך בעיר וכך נהג גם בכינוס הרבנים בראשותו של הגר"ש גורן בעיר העתיקה.

הרב משאש הדגיש בדבריו בלכתו כי כאשר יסיים הרב גורן את מחקרו יש להביאו גם כן בפני שאר גדולי הדור והם אשר יחליטו בנידון.

הרב משאש הכחיש את הפרסומים כאילו הוא חבר בעמותה למען הר הבית ואמר כי אין לזה כל יסוד.

גרעין יריחו

(סוף מעמוד ראשון)

מתחברת לציר מואזי קלט. קצין, קובבצא כ־200 מטר מערבית למחסום ניסה לעצור את המכונית. אך למרות ההוראות לא המשיכו בתנועה.

הקצין ירה שתי יריות באוויר, אחת המכוניות המשיכה בנסיעה פרועה בכביש צר, שמצדו האחד מורד תלול לעבר המחסום. החיילים במחסום ירו או באוויר ולכיוון הכביש, וכתוצאה מכך מהכביש נופץ שימשת ה„טרנזיט" ואחד מנוסעיו נשרט קלות.

מקורות בכירים בצה"ל הדגישו, כי נסיבות ההתפרצות במה הדרך מצביעות צה"ל הם מעשה מסוכן ביותר המטיל על יושביו אחריות כבדה, והעלול להביא לאובדן חיי אדם.

מן המחקר עולה, ששני חיילים ירו באוויר והחייל נוסף ירה לכיוון הכביש לפני שירה באוויר. בכך חרג מהנוהל והוא הועמד לדין צבאי ונשפט ל־18 יום מאסר על תנאי. עם זאת מציינים מקורות צבאיים, כי חיילי המחסום פעלו כהלכה.

המקורות הוסיפו, כי אלוף הפיקוד לא אישר לחברי גרעין „יריחו" לקיים את התפילה בבית הכנסת העתיק של יריחו משום שהבקשה להיתר מתן היתר לתפילה היתה ל־200 איש, אבל המקום יכול להכיל כ־30 איש בלבד, ועל פי התנאים בשטח, אי־מתן האישור נועד למנוע פגיעה בסדר הציבורי. בצה"ל מדגישים עם זאת, כי אין הדבר אומר, שבעתיד הצבא ימשיך למנוע מיחידים או קבוצות להתפלל במקום, אך ברגע שהמבקשים קיבלו תשובה שלילית לא ניתן לשנות את ההחלטה ועליהם היה לקבלה.

גרעין „התחייה" המתעתד להתיישב ביריחו הודיע שייצא אמש שוב בכוונה להתפלל בבית הכנסת העתיק ביריחו למרות הוראות צה"ל.

חברת הכנסת גאולה כהן, שהצטרפה ויצאה עם חברי הגרעין ליריחו, אמרה שתנועת „התחייה" לא תרפה מהעניין.

הקבוצה, שכללה גם את חברי מזכירות „גוש אמונים", נסעו במספר מכוניות. צה"ל חסם את דרכם של חברי הקבוצה באיזור בית הכנסת עליו הכריז הצבא כ„שטח צבאי סגור".

חברי הקבוצה דנו עם מפקדי צה"ל בנושא, אך צה"ל החליט לשמור על הסדר במקום.

לא לטפס על עץ גבוה מדי

בקצה העט — מאת צבי

כל אלה המחפשים את הסיבה האמיתית להחלטת הסובייטים לקשור קשרים קונסולאריים עם ישראל — טורחים לשווא: איש איננו חושד בהם שהחלטה זו, כמו כל החלטה אחרת המתקבלת בקרמלין, נובעת מנימוקים אלטרואיסטיים. המשטר הקומוניסטי איננו יודע חכמות ולא מוסר וכל מה שהוא מתכוון ועושה אינו עושה אלא לטובת עצמו. אילו היה זה משטר המבוסס על מושגי צדק ויושר ולא על דיכוי ואימפריאליזם, הברוטאלי ביותר בהיסטוריה, היו פני העולם שונים בהרבה. אבל אין פירוש הדבר שהידברות עם ברית המועצות, אם כוונותיה רציניות, אינה חשובה לישראל.

בראש וראשונה עולים, כמובן, האינטרסים באזור שלנו, כשהם תלויים ומשתבצים שישראל היא עובדה קיימת שיש לראותה כנתון קבוע, ולא כאירוע חולף ד־אשר על כן אין תועלת בהמשכת ה„ברוגז" אתה לעד הכלל „מי שאינך יכול להתגבר עליו — עליך להשלים אתו" המסקנה ברורה. לאחר שאפסה תקוות הסובייטים כי הסיוע שהם מושיטים לסירוב האנטי־ישראלי נכשל, ולאחר שהם רואים שמנהיגי ערב נוטים לחפש פתרונות שלום לסכסוך הישראלי־ערבי, אין הם יכולים עוד לעמוד מנגד לכל התנועה מסביב לנושא.

הרוסים מבינים יפה, שמדינה שאינה מקיימת (לפחות) יחסים פורמאליים עם ישראל — וזה הרי דבר המבטא עוינות קיצונית ביותר — אינה יכולה לבוא בחשבון של המעצמות המסוגלות להתייחס לסכסוך באובייקטיביות מינימאלית ביותר ולתבוע שיתופה בדיונים בינלאומיים לפתרונו. לא אתפלא אם יתברר כי גם מנהיגים ערביים, הרוצים בכל מאודם לראות את ברית המועצות כגורם העשוי לטפל בנושא — מעודדים בחשאי את הרוסים לקבל הכשר לכך על ידי מחווה כלשהו כלפי ישראל. (שאלה אחרת היא, אם ישראל צריכה להסתפק בפחות מחידוש היחסים הדיפלומאטיים המלאים עם בריה"מ ולהכשירה כמתווך בפחות מזה).

מטרה אחרת הקורצת לרוסים טמונה ברכוש הרב בישראל שהם טוענים לבעלותם עליו. רכוש זה — ירושת רוסיה הצארית — הוא בעל ערך רב והרוסים מקווים שכאשר תיווצר מערכת יחסים נורמלית הם יזכו בו בקלות, על פי המקובל, שהמשטר הקומוניסטי הוא היורש של האדמות והבניינים של הצאר. בהם גם כנסיות ומיתקנים דתיים אחרים. תוך בעלות על הנכסים יוכלו לקיים בישראל — גם בעיר הבירה „התנחלות" רצינית ביותר ומרכז להשפעה.

כשמדובר במגעים עם השלטונות הרוסים — צפות ועולות מיד בעיות העלייה לישראל וזכויות התרבות והדת של היהודים שיישארו עוד במדינה, וכן גם מעמדם האזרחי של אותם מיועדי בריה"מ שמדינת ישראל העניקה להם אזרחות ישראלית. השאלה, מה תהיה עמדת הרוסים לכשמע התביעות האלה. לפי ליפוניהם העוקשים של הרוסים, מה שמכונה במערב זכויות אזרחיות (הלסינקי) — נחשב אצלם עניינים פנימיים. כלום יסכימו לדון עם ישראל בנושאים שהם בעינינו מחשיבות עליונה — ברמה קונסולארית?

מכל מקום ההחלטה של הקרמלין, מעמידה בפני ישראל אתגרים בעלי משמעות רבה ויש לקוות שהממשלה תעיד לשיחות אלה, אנשים המכירים היטב את הרוסים, בקיאים במו"מ אתם ויודעים עד היכן וכיצד ניתן להעלות את הנושאים ועם זה לא לסתום את אפיק השיחות שיפתחו.

בידענו את היחס העויין של ברית המועצות למדינת ישראל ולעם ישראל, מימים ימימה — התועלת הצפויה לנו ממחווה זה או אחר של הרוסים, אינו מבטיח גדולות ונצורות ומה גם שתביעותינו ותנאינו להסדרת היחסים בינינו, הם דרמאטיים מאד.

לכן לא צריך „לצאת מהכלים". כהתבטאותו של ראש הממשלה, אך יש לראות בכוונות הרוסית ליחסות קונסולאריות, סימפטום חיובי.

בינתיים, הרוסים עצמם פועלים לצמצם בחשיבות של המפגשים הקרובים.

פרשת השב"כ אינה שובקת חיים

שניים היו הטעמים של שוללי החנינה לאנשי השב"כ, על ידי הנשיא.

הטעם הראשון היה העיוני־משפטי: עצם המושג „חנינה" מורה על אישום משפטי שלאחריו באה חנינה. הנשיא כאינסטנציה ראשונה אינה מתקבלת על הדעת וחנינה מטעמו אינו הליך משפטי, לא ייתכן שתהיה ערכאה משפטית מקבילה לסוג מיוחד של אנשים שאם עברו עבירה יהיו נידונים עליה בדרך מיוחדת (למעשה, מיוחסת). רק זה מקרוב, כאשר ביקשו מהנשיא חנינה בשביל „אנשי המחתרת" היהודיים נאמר שקודם עליהם לעמוד למשפט. גם הדרך ההיפוך בהם נתבקשה תעשתה. הענינה עשה רושם שגם יוזמיה היו מסופקים בנכונותה הציבורית. היועץ המשפטי (החדש) הוכנס בסוד התכנית רק ברגע האחרון וניכרה הסתייגותו ממנה.

הטעם השני נבע מכך שנוצר הרושם שכוונת החנינה היתה לסיים בדרך זו את „מחול השדים" מסביב לפרשה. דרך זו, מלבד היותה מוספית, עוררה המהות של האישים, שדרשו בירור יסודי ובכל הדרגים (ובכך התכוונו בעיקר לראש הממשלה דאז, יצחק שמיר).

פסק הדין של בית המשפט העליון לא נתן תשובה חד־משמעית לבעיות החנינה. אחד משלושת השופטים מר ברק, ביטל במפורש ובברורות את החנינה.

שני השופטים האחרים, נשיא בית המשפט השופט שמגר ומ"מ הנשיא, השופטת בן־פורת, אמנם אישרו את סמכות הנשיא למתן החנינה גם לפני הרשעה. אבל סייגו מעשה כזה בכה הרבה סייגים (גם אפשרות „לתקן את החוק בנקודה זו" באופן שתצומצם הסמכות לזון) שספק אם הנשיא יעשה כן במקרה דומה. ראוי לצטט מדברי השופט ברק: „בטרם הרשעה אין כל נקודת מוצא עובדתית ממנה יכול הנשיא לצאת, כדי לבחון אם מתקיימות התשתית למען החנינה — — — נשיא המדינה אין בידיו כלים לבחינת העובדות".

לשמת ההיבט העקרוני, החשש של שוללי החנינה כי העניין לא יוחקר עד תום יצא מכלל ספק לאחר שהממשלה נעתרה לתביעה, אף שהחקירה תהיה משטרתית. אך מי שסבור ש„מחול השדים" ייפסק עדיין מצות בידיו: ייתכן שתוגש תביעה לדון בערעור על פסיקת בית המשפט העליון בפני הרכב יותר מורחב. ועדיין תלויה ועומדת השאלה אם אנשי השב"כ שפעלו בהוראות אלה שנתונו, לא יבקשו אף הם חנינה. אבל אל דאגה: גם כאן כבר קיים פתרון: היועץ המשפטי יכול לעכב הליכים משפטיים.

בין כה וכה: פרשת השב"כ מסרבת לשבק חיים.

נושאים לשווא שמותיהם של גדולי ישראל

שיחה קצרה עם ח"כ של אגודת ישראל, הרב פרוש, שקיים כתב של השבועון „ערב שבת", כה הרשימה אותי שלא אוכל להמנע מלהביאה, ולו גם בקיצור אך תוך נאמנות מוחלטת לתבנה — לידיעת קוראי הטור הזה. אין לי ספק שתשובות המרואיין ייכנסו לקלאסיקה של ראיונות פוליטיים...

שאלה: אתם בקואליציה או באופוזיציה?

תשובה: אין אנו מרוצים מהיחס של השותפים בקואליציה. משלחת של ועד חסידי גור הודיעה לי לפני מספר שבועות על עמדתם שיש לפרוש מהקואליציה ותשובתי היתה שאני צריך לשאול את גדולי ישראל.

שאלה: ומה עמדתך האישית?

תשובה: לדעתי אין מקום להיות בקואליציה כי זאת אולם הקובעים בשבילי הם גדולי ישראל.

שאלה: ומה דעתם?

תשובה: הם לא נתנו להצעה שנפרוש מהקואליציה.

שאלה: אבל הרי פירסמתם שהחלטתם לפרוש?

תשובה: הפרסומים האלה באו לאחר שקבלנו לכך הסכמתם של גדולי ישראל. מספר ימים לפני זה באה אלי שנית משלחת של חסידי גור וסיפרו לי כי הרבי שפירא מוכן לפרוש אם גם אני אפרוש ושאם אני לא אעשה כן יתפרסמו כי העיכוב בפרישה בא באשמתי.

שאלה: ואז?

תשובה: הודעתי להם שנית כי עלי להיוועץ עם גדולי ישראל ואעשה כהכרעתם. סיפרתי להרב שך. הוא שקל את הנושא במשך יומיים והודיע לי כי: לאור זה אפרוש גם אני.

שאלה: ופרשת?

תשובה: אחרי שהרב שך הסכים לפרישתי חל שינוי בעמדת חסידי גור ודעתם היתה שלפני פרישה ממשית, צריך לנהל מו"מ.

שאלה: חל אצלם שינוי קיצוני?

תשובה: צריך לשאול אותם. כשהודיעו על אולטימטום לא הודיעו על מו"מ.

שאלה: ומה דעתך?

תשובה: אני חושב שצריכים לנהל קודם מו"מ.

שאלה: אתה רואה סיכוי לשינוי המצב אם יתנהל מו"מ?

תשובה: יש הגורסים שלמרות שלא משיגים הישגים צריך להישאר בקואליציה. אני אישי רואה כל סיכוי שבממשלת האחדות הלאומית ישתנו פני הדברים בצורה משמעותית.

עד כאן השיחה. כך נושאים לשווא, שמותיהם של גדולי ישראל.

פיקוח ציבורי על גלי צה"ל

מקרה שנשמע, לכאורה, כמשעשע אך חושף סימנים מדאיגים. בתחום ממלכתית, אירע השבוע. מדובר בגלי צה"ל.

כידוע, גלי צה"ל הם יצור שקנה לו אחיזה בישראל כזו אחת המדינות ואולי היחידה בהן, שמקיימת תחנת שידור צבאית לשידורים אזרחיים. תחנה זו משדרת 24 שעות ביממה והיא מתהדרת בהצלחה עם קול ישראל. לפני כשנתיים דובר על סגירתה מטעמי קמוצים, אבל קמה תנועה חזקה נגד מגמה זו והיא ממשיכה לפעול. אין מי שיכול להסביר מדוע זקוקה ישראל לרשת נוספת זו, ובמסגרת צבאית דווקא.

מרבית עובדי התחנה הם צעירים וצעירות והיא ידועה כ„מתקדמת" — וממילא פופולארית — יותר מ„קול ישראל". בעוד שעל רשות השידור — „קול ישראל" והטלוויזיה ממונים גופים ציבוריים האחראים לפקח על הפעולה — הרי הפיקוח הציבורי על גלי צה"ל כמעט שאינו קיים. „פיקוח" זה נעשה, כביכול, באמצעות ועדה מטעם מליאת רשות השידור שככל הוועדות של רשות זו, פעילותה רופפת למדי.

ברשות השידור, ובוועדותיה העיקריות, טוענים תכופות שהאחראים לגלי צה"ל אינם מקפידים לשמור על קשר אתה, כפי שמחייבים נוהלים מסודרים; אינם נענים למרבית הזמנותיה להשתתף בדיונים הנוגעים גם לגלי צה"ל. כן טוענים נגד האחראים שאינם עושים לשיפור הלשון בתחנה זו. על אף שיש להם כוחות האדם הדרושים לכך.

התחנה הצבאית שמרבית עובדיה ומאזיניה הם צעירים איננה מקפידה לשמור על כבודם של ערכי המסורת ונושאיה ומרחיקה לכת בתחום זה הרבה יותר מ„קול ישראל". ח"כים דתיים כבר פנו בעניין זה לשר הבטחון.

אין פלא שביום ששי שעבר עמדה התחנה (לפי מה שפורסם בעתונות) לשדר תכנית חדשה בשם „שירי ארוס". לפי השם לא קשה לנחש שמדובר בתכנית של זימה ותועבה. אך כאן קרה משהו בלתי צפוי: השבועון „העיר", האחרון המקפיד על סגנון מאופק ונמול סממנים של גסויות — פרסם בגליון של אותו יום שישי, ביקורת קטלנית על תכנית זו ותחת הרושם של ביקורת זו — החליט מפקד התחנה לדחות את השידור. בתגובת שרשרת גרמה הביקורת לצלצולי מחאה נגד השידור המתוכנן, מצד אנשים דתיים, אנשי צבא ואישים מהעולם הפוליטי.

מפקד התחנה, נחמן שי, מודה ואומר: „נכון שניסינו לדגדג את גבולות הטאבו (איזה סגנון! — צ.) בהתגת שידור שהיא תחנה ממלכתית וגילינו שהעניין מסובך מכפי שחשבנו — — — היו בתכנית כל מיני מכתמי לשון בטעם לא טוב ובתכנית כזו, הגבול בין וולגריות לבין אמנות, כמו ביצירות ספרותיות מסויימות, דק מאד. לכן הייתי שלם עם ההחלטה לא לשדר. נשדר את התכנית אבל נעשה כן בלי לחרוג מהגבולות הנכונים".

מאחר שלא נוכל לסמוך תמיד על האתרעה של השבועון הנ"ל — האחראים לגלי צה"ל, בכל הרמות והדרגות, חייבים לכונן מערכת קבועה ומסודרת שתפקח את השידורים של התחנה על ממלכתיות ומגבלותיה. סוף סוף גלי צה"ל אינה תחנה פירטית שכל צעיר/ה יעשה בו כבתוך שלו.

פוגרום בבית־כנסת של חב"ד בירושלים

(סוף מעמוד ראשון)

לדבר חב"ד, ברקה וולף מסר שמיד בהודע דבר חילול והפוגרום שנעשה בבית הכנסת החב"די וחילול ספרי הקודש, הגיעו למקום חסידי חב"ד רבים וכן יהודים מהמצים מכל רחבי ירושלים. בלטו ביניהם רבנים וזקני חב"ד מירושלים ומכפר חב"ד.

כל הנוכחים קרעו בגדיהם כביטוי לאבל, לפי ההלכה, ובאופן ספונטני אורגנה תפילה בציבור ואמירת פרקי תהילים, כאשר הקהל פורץ בבכי למראה חילול הקודש.

ראש עיריית ירושלים טדי קולק, שהגיע למקום הבטיח למתפללי בית הכנסת ספר תורה שיוכלו לקרוא בו בשבת, לאחר שנודע לו שספר התורה שנקרע היה ספר התורה היחיד שהיה בהיכל. כן ביקרו במקום רבנים מירושלים חברי מועצת עיריית ירושלים וראשי חב"ד. בין המפגינים שהפגנו גם תמונת הרבי מלובביץ שהושחתה על ידי מחוללי המעשה.

המשטרה מייחסת סבירות נמוכה לאפשרות, שהמקרה אירע על רקע יחסים בין חילוניים ודתיים, לאור שכונה רגועה בתחום זה. עם זאת נחקרת גם אפשרות של פעולה חבלנית.

מושתל הלב המלאכותי מת לאחר שבץ לב

חי 620 יום כאשר בגופו פועם לב מאלומיניום ופלסטיק

רופאים העלו על נס את הפציינט בעל הלב המלאכותי וויליאם שרודר כחלוץ למען המין האנושי ואמרו כי מותו נגרם ע"י שבץ לב.

שרודר, 45, לשעבר עובד תעשיה, הוא השריד האחרון של חמישה אנשים אשר חוברו ללב מלאכותי מאז 1982. הוא מת ביום ד' במכון הלב „הומאנה" בקאנסקי לאחר השלדות. שיא של 620 ימים עם המתקן המלאכותי הזה.

רופאיו לא מסרו מיד את סיבת המוות. לאחר מכן אמרו כי היו לו שורה של שבצי לב ב־72 השעות האחרונות. בסך הכל הוא נתקף ארבעה פעמים בשבץ לב מאז הניתוח ב־25 בנובמבר ב־1984.

מבית החולים נמסר כי הלווייתו של שרודר תתקיים בעיר מגוריו ג'אספר, אינדיאנה.

ד"ר וויליאם דהוויס, ראש צוות המנתחים שביצעו חמישה ניתוחי לב מלאכותי, אמר, כי שרודר הוא „חלוץ המין האנושי... הוא נטל סיכון על חייו".

„הוא היה מלא תודה על כל הדברים הקטנים, חגים, ימי הולדת, זמן שבילה עם משפחתו. כל הדברים שלא יכול היה לחוות אותם אלמלא החולים א.ו. ההחלטה הגורלית הזאת", אמר המנתח.

ד"ר דהוויס אמר כי הרופאים למדו משרודר רבות על כל תופעות הנלוות לחיבור פציינטים ללב מלאכותי וכיצד להתמודד עמן.

שרודר לקה במחלת לב קשה ונותרו לו כמה ימים לחיות כאשר הושתל הלב המלאכותי בגופו.

מיד לאחר ההשתלה שרודר ביקש כוס בירה, אמר כי הוא מרגיש טוב וכי הוא מקוה לחיות לפחות עוד 10 שנים.

הנשיא רייגן התקשר אליו בטלפון ומר שרודר התלונן על הקצבה הקטנה שהוא מקבל מן הביטוח הלאומי (עיר, עיצ).

לוח ירושלים

■ „סיגולי" תכשיטי איכות, ב־ירושלים, דרוש מהחיש בכיר ר אחראי על הקופה. 6 ימי עבודה בשבוע. עברית אנגלית חובה. תנאים מצויינים. בעל נסיון מוכח בגיל 30—45. [illegible] בינות מובטחות.

ב"ה

כולל תפארת זקנים לוי יצחק שע"י

בית הכנסת הגדול „גאולת ישראל"

בין המצרים התשמ"ו

הציבור הרחב, אברכי כולל ובני הישיבות מוזמנים ל־

כינוס תורה

בנושא הלכות בית הבחירה ובנין בית המקדש

שיתקיים אי"ה ביום שלישי ד' מנחם־אב תשמ"ו (12.8.86) בשעה 5 אחה"צ, בביהכנ"ס גאולת ישראל מרכז בעלי מלאכה 16 (פינת יוחנן הסנדלר תל־אביב).

דברי פתיחה: ר' פנחס שי' כ"ץ יו"ר ביהכנ"ס

ישאו הרבנים הגאונים שליט"א (לפי סדר הא"ב)

הרב ר' חיים פרדס שליט"א — ראב"ד ת"א — יפו

הרב ר' יודא סגל שליט"א — רב קרית שלום

הרב ר' יוסף גערליצקי שליט"א — רב ביהכנ"ס גאולת ישראל

הרב ר' יורם זלצברג שליט"א — רב שכונת בורוכוב

הרב ר' מרדכי אשכנזי שליט"א — רבה של כפר חב"ד

הרב ר' משה פרידמן שליט"א — רב דיפו

הרב ר' נחום גולדשמיט שליט"א — רב בצרון

הרב ר' נפתלי פייגנבוים שליט"א — ראש כולל למצוינים ת"א

ויה"ר שע"י לימוד והתעסקות בדיני בנין בית המקדש נזכה שיהפכו ימים אלו לששון ולשמחה ולבנין בית הבחירה בב"א.

יוגש כיבוד קל — ועד בית הכנסת

„עכשיו יהו קורים בצורת הבית ואני מעלה עליהם כאילו בבנינו הם עסוקים"

(ילקוט שמעוני יחזקאל שפ"ב)

הצופה

* * * * * *

מוסף של שבת

גזעי פורענות / מאת משה אישון

החוק שבא לאסור הסתה גזענית שאושר השבוע על ידי הכנסת ברוב גדול והדיונים המרתוניים שקדמו לו, במשך כשנה וחצי, עמדו בסימן הסתה אנטי־יהודית בניצוחם של יהודים. הי־עם היהודי נחשד במה שאין בו. הוא הוצג קבל עם ועולם כמי שאוצר ב־תוכו זרעי גזענות. יוזמי החוק בחלקם אף חרצו לשונם נגד מורשתו הרוחנית של העם — היא תורת ישראל. הם מצאו בה זרעוני הסתה הפוגעים, כב־יכול, בעמי נכר.

וכה בלהט הוויכוח הצטיירה תמו־נה מבהילה כאילו כסדום היינו ול־עמורה דמינו בכל הקשור ביחס לזרים היושבים בתוכנו.

היה זה מעשה אנטי־חינוכי, למרות שהחוק הוצג בכנסת כ„אקט חינוכי" ואיוולת מבחינה הסברתית שפגעה עד היסוד במתקפת הנגד שמדינת ישראל מנהלת זה למעלה מעשר שנים במטרה לבטל את ההחלטה המרושעת שנתקבלה באו"ם המציגה את מדינת היהו־דים כמעוז של גזענים.

את הנזק קשה להשיב. לא יעזרו הסב־רים של מחליקי לשון הטועים, כי החוק דרוש כדי לעקור את הנבטים של הכהניזם המאיימים עלינו. גם התיזות החינוכית לא ימחו את הכתובת על הקיר שנרשמה ביד־זדון המדמה את ישראל לעמים ולמדינות שהגזענות היא דגלם ורצח עמים חלק בלתי נפרד מהווייתם התרבותית והלאומית.

קשה לרדת לסוף דעתם של יוזמי החוק. על אחת כמה וכמה קשה להבין את התקפ־לותם של שוללי החוק אשר תמורת תיקון כלשהו למראית עין, הרימו יד בעדו.

שני הצדדים לא פעלו לפי כללי ההגיון. הם לא בחנו את הדברים בקור רוח ובנחת. רובם נסחפו לבולמוס ההתנצחות הבינמפלגתית. לבסוף אבדו את הצפון וסמכו את ידיהם על הצעת חוק הפוגעת בכבוד העם ובכבודה של מדינת היהודים.

השנאה העצמית ויצר ההתנצחות העבירו אותם על דעתם. על כך דואב הלב והעין תזיל דמעה...

גם התיקונים שהוכנסו ברגע האחרון ב־מטרה להבטיח קונצנזוס רחב ביותר בהצבעה על החוק, בקריאה השניה והשלישית, לא הפחיתו מחומרת המעשה. להיפך, בחלק מהם יש משום הוספת חטא על פשע.

מצד אחד נאמר בחוק, כי המצטט פסוקים מהתנ"ך, או פרקי תפילה לא יחשב כגזען, בתנאי שלא נאמרו לצורכי הסתה. מצד אחר משתמע מהחוק, כי מעתה ואילך ייאסר להשתמש בפסוקים מהמקורות כדי לקרוא לעם היהודי לשמור על זהותו היהודית ולא להתחתן בם — עם בני נכר.

התוצאה היא, כי ייאלצו להזדקק לבתי המשפט, כדי לפסוק בין תפילה להסתה, בין לימוד תנ"ך לבין שימוש במקורותיו, כדי לעצור את מגיפת נישואי התערובת וה־התבוללות היהודית בקרב הגויים.

בכלל, אם נפרק את החוק לפרטיו נמצא בו הרבה ליקויים כשהעיקריים בהם פוגעים לא רק בשמם הטוב של היהודים אלא גם במצוות היהדות. שהם חיינו ואורך ימינו ובהם אנו מצווים להגות יומם ולילה. חוק זה גם עלול לפתוח פתח להתבוללות — מזה והשנאת מורשת היהדות עתיקת היומין על העם המחודש את חייו הממלכתיים בארץ ישראל — מזה.

כי מבין השיטין, מכלל הלאו הקובע כי תפילה וקריאת פרקי תנ"ך לא ייחשבו כ־עבירה על החוק, נשמע ה„הן" המצטלצל, כי יש בתפילה ובתנ"ך אלמנטים גזעניים רצו־פים הסתה נגד בני עמים אחרים. ורק כ־תוצאה מחסד שהמחוקק עשה עמנו לא ניתבע לדין על תפילותינו ועל אמונתנו המבדילה בין קודש לחול ובין ישראל לעמים וכו'.

תורת ישראל אינה זקוקה לחסדי המחוקק. גם לא ל„תעודת הכשר" המכשירה אותה לבוא בקהל הלוחמים בגזענות. הלכך מי שבא להוסיף את „היוצא מן הכלל", בנוסח הסופי של החוק לא זו בלבד שלא הגן על כבודה של תורה, אלא פגע בה. אין איפוא לראות בתיקון משום „הישג" של הציבור הדתי, כפי שגורמים מסויימים מנסים להצי־גם.

התיקון לא תיקן דבר. הוא בא כ„מס שפתיים", כדי להשיג רוב משמעותי לחוק שיוזמיו ראו בו את משאת נפשם במלחמתם נגד כהנא.

אולם, כדי להילחם בכהניזם לא דרוש חוק המטיל דופי ביסודות היהדות. החוקים הקיימים, דיים כדי לעצור בעד השתוללותם של כהנא ומרעיו. ראייה לדבר, אחדים מהם כבר הובאו לדין ונגזרו עליהם עונשים, בלא להמתין עד אשר הכנסת תאשר את החוק נגד הסתה גזענית.

האם נעלם מהח"כים הנכבדים כי הכנסת אישרה הצעת חוק שבאה למנוע מכהנא להופיע ברשימה בבחירות לבית הנבחרים. לכן לא דרוש חוק נוסף, כדי להילחם ב־כהניזם?

ואפילו אם נניח שהיתה דרושה תוספת כלשהי לחוקים הקיימים, אין בזה כדי לתרץ את עקשותם של יוזמי החוק להשתמש ב־מטבע הלשונית: גזענות.

ועקשנותם היתה כה גדולה שהם התעלמו לחלוטין גם מדברי הטעם שהשמיעו בנידון, שופטים עליונים לשעבר, אנשי הגות וספ־רות, נרדפי הנאצים ונפגעי השואה האיומה אשר התחננו ממש, אנא אל תדביקו למצחו של עם שסבל מהחוקים הגזעניים של הנא־צים את אות קין הנאצית.

„רק כך" — השיבו יוזמי החוק; רק כך יירשם בחוק, כדי לעקור את הגזענות מגוף החיים של מדינת ישראל. „רק כך" הם רוצים להלחם ברשימת „כך". וזה אומר דרשני...

✱

לכאורה הם נצחו. ברם, מדינת היהו־דים הפסידה במערכה זו. העם היהודי יצא ממנה מבוייש. חרות הגזענות תרדוף אחריו.

החוק גם ישמש נשק בידיהם של שונאי ישראל. מעתה הם יוכלו להסתמך עליו ו־לומר: צאו וראו, גם הכנסת הכירה בעובדה שהעם היהודי נגוע בגזענות על כן קיבלה חוק שמטרתו להלחם בתופעה זו.

ואם בישראל נלחמים ביהודים כגזענים, מדוע לא ילחמו בהם על פי אותה שיטה בני עמים אחרים?

בכלל, הכיצד נוכל עוד לבוא בטענות אל הקאריקטוריסט הסובייטי קיציקו וממשיכי דרכו המציגים את היהודים כגזענים, בלבוש של קלגסים נאציים?

השאלות מרובות. כמו מים שאין להם סוף. והתשובות מועטות, שהרי אחרי אישור החוק על ידי הכנסת אין לנו פתחון פה. האז מה נאמר, מה נדבר...

אילו לפחות הצליחו ברגע האחרון למחוק את מלת הגנאי — גזענות מתוך הצעת החוק ניתן היה לקבלו בדיעבד, על אף שמלכתחילה הוא מיותר. כיום, כאשר המלה גזענות מתנוססת בראשו לא נותר אלא להביע צער ועצבון על ההתנהגות הקנטרנית של נבחרי העם ועל יצר ההתנצחות שגבר על האינטרס היהודי השולל את החוק מיסודו.

ולא משום שבני עמנו רוצים יד חופשית כדי לנהוג כגזענים כלפי בני עמים אחרים, אלא משום שאין אנו גזענים ואין עוד עם בעולם כעם ישראל שקיבל על עצמו לשמור על כבוד האדם — על כל אדם בלא הבדל — שנברא בצלם אלוקים.

החוק נגד הסתה גזענית בא להטיל דופי ביושר לבנו ובאמיתותה המוסרית של מורש־תנו הרוחנית.

כי בעקיפין חוק זה מציג — כאמור — סימני שאלה גם לגבי תוכן התפילות שבספר תפילות ישראל החוקים והמשפטים שבספר הספרים שהוא מקור גאונו של עם ישראל.

לא אינטרסים פוליטיים הכתיבו את ה־התנגדות, גם לא יצרים לאומניים, כי אם החכמה היהודית המתירה היא אשר זעקה ממעמקים: הגידו „לא", לחוק נגד הסתה גזענית.

קולה לא נשמע. קול ההגיון היהודי הצרוף הושתק.

נבחרי העם אמרו „כן" לחוק. הוא יירשם בספר החוקים של מדינת היהודים. אבל, יהיה זה בחוקת נטע זר. הוא פשוט אינו מתאים לעם ישראל בפרט שיותר משהוא בא לתקן הוא מקלקל ופוגע בשמו הטוב של העם שבתורתו כתוב לאמור: „ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים".

✱

הסבירו המסבירים: החוק לבדו אינו מספיק כדי לעצור את סכנת הגזענות ה־מאיימת על מדינתנו. דרוש מסע הסברה, כדי ללמד את העם פרק חשוב בהלכות מלחמה בגזענות. הם הסתמכו בין היתר על דבריהם של משפטנים וגם נתמכו בעמדותי־הם של אנשי חינוך, כדי להוכיח כי רק עתה, אחרי שהחוק קרם עור וגידים מתחילה המלאכה — מלאכת ההסברה החינוכית.

מעתה יבואו לבתי הספר להסביר לתלמי־דים את עיקרי החוק, אימתי מותר להם לצטט פסוקים מהתנ"ך ואימתי הם עלולים לסכן את עצמם ולעמוד לדין וכו'. ויבואו אל הציבור הרחב וילמדו תופשי בינה.

ובמקביל יבואו כל אלה שהחוק אינו מספק אותם ויחזרו על דברי ההבל שהש־מיעו מעל במת הכנסת, כי מלחמה בגזענות פירושה מלחמה נגד חוקי הדת שהולידו את הלאומנות והגזענות במדינת ישראל.

לכן, אם חשב מישהו שמעתה ואילך יוכל לנשום לרווחה ולברך על המוגמר טעה ב־חישוביו ובהערכותיו.

הכל עלול להתחיל מחדש.

מסתבר שלדעת נבחרי העם בעיית הבעיות שצריכה להעסיק כיום הזה את מדינת יש־ראל, ממשלתה ועמה היא בעיית הגזענות. ומרוב חשיבותה תהיפותה דינה כדין „פיקוח נפש" שדוחה הכל, לרבות עניינים מדיניים, כלכליים ובטחוניים וכל הנובע מהם.

כי העיקר הוא לעקור מן השורש את הנבטים הגזעניים המתפשטים על שדות ישראל. ומכיוון שכך הקדישה הכנסת ימים ולילות לדיונים על הצעת החוק ולא חסכה זמן ומאמץ, כדי להביא לאישורו הסופי.

וכה ניתן היה לראות את חברי הכנסת במסירות נפשם, איש על מחנהו ואיש על דגלו אינם נוטשים את הזירה עד להצבעה, דבר שאינו שכיח בדיוני הכנסת, פרט ל־מקרים יוצאים מן הכלל.

ובכל זאת ניצב האזרח תוהה ובוהה, כמי ששואל את עצמו: האמנם חוק זה עולה בחשיבותו, על בעיות העליה והירידה ש־נדונו כמעט בפני כנסת ריקה. האמנם יש לו חשיבות גדולה יותר מהבטחת שכר מינ־מום למאות אלפי פועלים החיים מתחת ל„קו העוני" שהכנסת אינה ממהרת מלהכריע בסוגיא כאובה זו.

האזרח התמה חוזר בשאלה אל נבחרי האומה: האמנם?

ואף הם חוזרים בשאלה — בשאלתו של הכם לאחר המעשה: „למה זה אנוכי", מי בעצם היה צריך את כל הטאראראם מסביב לחוק, בפרט עתה כאשר ח"כ מאיר כהנא קם לפתע והודיע מעל במת הכנסת: גם אני בחוקמכם. אני תומך בחוק זה ואצביע ב־עדו... ואם כהנא מצביע בעד החוק סימן שלא הצליחו החכמים — חכמי הכנסת — בחקיקתם.

ואכן, צדקו כל אלה שהזהירו והזהירו, כי לא במאיר כהנא אתם פוגעים. החוק המוצע לא יעצור אותו. הוא יכול להיות עם החוק, בדיוק כפי שהוא פועל בהיעדר של חוק נגד הסתה גזענית.

הנפגעת העיקרית היא מדינת היהודים. מעתה ואילך היא תישא על מצחה את האות המחפיד אותה במעשים גזעניים.

וכה הצליח כהנא בתרגיל מבריק להפוך את הקערה על פיה בהצטרפו למירוץ בעד אישור החוק נגד הסתה גזענית.

וסיסמתו כסיסמתם: „רק כך" נלחם ב־גזענות...

✱

והנה הם בסירה אחת: כהנא הגזען והלל האנטי־גזען והליכוד והמערך וחלק ממפלגות הלחץ התומכות בהם. וכולם יחד מניפים את דגל המלחמה בגזענות.

והתוצאה היא שמאבק האיתנים שהתנהל משך חודשים על גבי חודשים, כשמונה־עשר ירחים תמימים הפך לפתע פתאום להוכא ואטלולא בעת הקריאה השניה והשלישית של החוק נגד הסתה אנטי־גזענית.

כי במעמד זה גם מאיר כהנא נרשם כ־לוחם בגזענות.

מצחיק, אין מה לעשות. עובדה היא.

כיצד מרגישים עתה יוזמי החוק ולהחכיו האמיצים? זאת ודאי לא יגלו ברבים. יש להניח, שאף הם בסתר לבם מודים כי נכשלו בהרפתקה שנסתבכו בה. אך אין להם האומץ להודות על האמת...

והאמת היא שלא רק הם הפסידו במערכה, אלא גרמו נזק רב כל ישוער גם לשמה הטוב של המדינה. הם צירפו את מדינת ישראל לרשימת המדינות בעולם החשודות בגזענות.

הם שיקקו אותה וגם אכלו אותה. ...ולעם בושת הפנים.

„מהלכי רגיעה" במטבע חוץ / מאת יצחק דויטש

השינויים שנעשו באחרונה בתחום מט־בע החוץ — הצמדת השקל לסל מטבעות והקלות בפיקוח — אינם בבחינת „מה־פך" במשק. אבל הם גם אינם אמצעים טכניים בלבד. יש להם השלכה על ההת־פתחויות במשק ועל האווירה במישרין.

שני המהלכים הם בכיוונים שונים, אבל יש להם מכנה משותף של „עשיית סדר" או „תיקון עיוותים". היזמה של האוצר ובנק ישראל באה מתוך תחושה שהמשק נמצא עתה ברגיעה יחסית, ולכן אפשר לעשות שינויים מסויימים שקודם לכן חששו מהם, ואפשר גם לוותר על התמרות שמקורן היה במצב קשה של קופת מטבע החוץ.

✱ ההצמדה ל„סל המטבעות"

מאז הפעלת התכנית הכלכלית ביולי 1985 קויי־מה מדיניות מוצהרת של קיבוע שער החליפין ביחס לדולאר. ואמנם במשך 13 החודשים שמאז היתה בציבור ההרגשה שקיימת יציבות מוחלטת בשער החליפין של השקל ביחס של כ־1.5 שקל לדולאר. לאמיתו של דבר היתה כאן אשליה אופ־טית. שער הדולאר בשוקי הכספים ירד בשיעורים תלולים, ולמעשה היה צריך לייסף את השקל במו־נחי הדולאר. אילו קיימנו הצמדה ל„סל" כבר מאז, אזי תמונת השערים ביום הנהגת ה„סל" היתה כדל־הלן: הדולאר — 1.311 שקל במקום 1.492 שקל; המארק הגרמני 0.618 שקל במקום 0.715; הליש"ט 1.96 שקל במקום 2.227 שקל; הפרנק הצרפתי 0.191 שקל במקום 0.220 שקל, והיין היפני 0.840 שקל במקום 0.969 שקל.

הנוסחה של שמירת שער החליפין ביחס של 1.5 שקל לדולאר איפשרה למעשה לבצע פי־חות בשיעורים גבוהים יותר לעומת המטבעות ה־אירופיים והיפאניים מתורגם השחיקה של הדולאר בשערו של השקל.

השאלה החשובה היא, כמובן, מה יקרה עתה עם הנהגת ה„סל"? גם בימים האחרונים נמשכה הי־ירידה בשער הדולאר והיה צורך בהתערבות הבנק המרכזי בשוקיו. כדי לעצור בעד הנפילה הנוספת של הדולאר. אם הירידה בשער הדולאר תימשך נהיה עדים להתפתחות של תיסוף ישראלי לעומת הדולאר, מה שנמנע עד כה. אבל ההערכות בקרב המומחים הבינלאומיים הן שירידת הדולאר מגיעה לסופה וכי צפויה תפנית של התחזקות הדולאר. איש אינו יכול לתקוע לידנו שכך אמנם יהיה, והדבר תלוי לא רק בהתפתחויות הכלכליות היש־רות במשק האמריקני, מאזן התשלומים, הצמיחה והתעסוקה, אלא גם בגורמים שלכאורה אינם כלכ־ליים: מצב בריאותו של הנשיא רייגן, תוצאות הבחירות הקרובות, מלחמת עיראק־איראן וגורמים נוספים אחרים. אם הדולאר יתאושש ויתחזק, אזי יידרש פיחות של השקל לעומתו ולעומת המטב־עות האחרים.

עד עכשיו, במדיניות שהיתה נקוטה מאז הפעלת התכנית הכלכלית, הממשלה היתה מסתבכת בער־עור היציבות ובשבירת הקיבוע שעליו הכריזה, אף כי לא בהתחייבות פורמאלית, אילו שונה את ה־שער הרווח מ־1.5 שקל לדולאר. המעבר לסל מט־בעות מהווה למעשה לממשלה ולבנק ישראל סולם המאפשר להם ירידה מ„העץ" של קיבוע שער החליפין. במקום להכריז כי אין יותר התחייבות לשמור על שער של 1.5 שקל לדולאר, נעטף השינוי בנוסחה של מעבר לסל מטבעות. הדולאר שוב לא יהיה מקפא, בשום כיוון. אפשר להסתכן ולהניח, כי לאחר שבירת המחסום הפסי־כולוגי בעניין הקיבוע לא תהיה עוד קדושה גם בשמירת הקיבוע של השער ביחס לסל המטבעות. הממשלה ובנק ישראל יתאימו את שער החליפין של השקל עפ"י שיקולים ענייניים של מאזן התש־לומים והאינפלציה במשק.

ודוקא בעת פרידה מהקיבוע של שער השקל לדולאר אפשר לסכם ולומר: הודות למזל רב שהיה, הביא קיבוע זה במשך יותר משנה לתוצאה חיובית בשמירה, אף בחלקיותה, של היציבות במשק. שולם על כך מחיר. הודות ההצהרה על הקיבוע היה מעבר המוני ממטבע חוץ לשקלים, וכדי למנוע „שטפון מוניטרי" הופעלה במשק ריבית גבוהה מאוד. ריבית זו גרמה להתעשרותם של רבים ש־ידעו לבצע רווחי פיחות ולצבור סכומי עתק מה־ריבית הגבוהה. מצד אחר, היא מילאה תפקיד משמ־עותי בכניסתם של מפעלים רבים לקשיים כספיים. נכון שמדובר במפעלים שבהם היו ליקויי ניהול בסיסיים, אבל הריבית הגבוהה עשתה את שלה. ניתן לומר, כי בעניין זה הנזק היה יותר בהצהרה מאשר בביצוע למעשה.

המעבר להצמדה לסל המטבעות הוא עצמו אינו מענה למצב באופן בסיסי. הוא מספק לממשלה ולבנק ישראל מסגרת פעולה נוחה יותר, כאמור, זהו סולם המוריד את קובעי המדיניות מההתחיי־בויות הלא־פורמאליות של הקיבוע. בסופו של דבר ההתפתחויות תלויות במה שיקרה לשערי החליפין בעולם, ובעיקר באמצעי המדיניות הריאליים של הממשלה. שום גימיק לא יהיה תחליף לקיצוץ ההוצאה הציבורית וצמצום תקציב המדינה. אלה יקבעו את השינויים במבנה המשק ועל פיהם יהיה או לא יהיה מעבר ליצוא גדול יותר ויבוא מרוסן יותר. עם זה נוח להם לממשלה ולבנק ישראל שהסירו את הכבל של הקיבוע מידיהם. הם יכלו לעשות זאת עכשיו בלי לגרום לעצבנות מיוחדת במשק, כיוון שקיימת רמה גבוהה של יתרות מטבע חוץ ומדדי המחירים לצרכן עולים בקצב מתון בלבד, כאשר התחזיות לחודשים הק־רובים הן המשך שמירת היציבות.

✱ ההקלות בפיקוח המטבע

מאותו טעם עצמו, של תחושת יציבות רבה יותר, אפשר היה לבצע השבוע את ההקלות בפי־קוח על מטבע חוץ. בוודאי שאלה אינם שינויים דראסטיים. עדיין אנו רחוקים מהליברליזציה ש־הנהיג שר האוצר שמחה ארליך ז"ל בשנת 1977 אשר נאכלה כליל. הדוגמה הבולטת לשינוי היא: אז יכול היה כל אזרח לרכוש 3000 דולאר ולהחזיקם ברשותו או בבנק בחו"ל — ואיתו סכום הוא יכול היה לרכוש דמי נסיעה לחו"ל. היום לא ניתן לרכוש דולארים להחזקה, ואילו הסכום הניתן כהקצבה לנסיעה לחו"ל הוא 800 דולאר בלבד. אבל זוהי דוגמה בלבד והליברליזציה אז היתה עמוקה יותר, ואילו לאחריה הופעלו אמצעים דרקוניים שניתן היה לבצעם רק בשל מצב החירום במשק.

ההקלות שהופעלו נוגעות גם לאנשי עסקים וגם לאנשים פרטיים. הראשונים יהנו מגמישות רבה יותר בעסקי יבוא ויצוא, כאשר יוכלו לבצע תשלומי מקדמות או לסלק אשראים שקיבלו בלי ההגבלות הקשוחות שהיו עד כה. אנשים פרטיים יהנו מהאפשרות לשגר לילדים הלומדים בחו"ל סכום נדיב יותר מאשר 200 דולאר לחודש בלבד, ויוכלו גם לשלוח מתנה לחו"ל או להעניק לקרובים נזקקים בסכום עד 300 דולאר לשנה. הקלות אלה אינן כשינוי „סדרי בראשית", אבל הן מצביעות על כך שהאזרחים בישראל זה שהות [illegible] והם יכולים לרכוש מטבע חוץ למטרות חיוניות ואנושיות, כמו במדינות חופשיות רבות.

האוצר ובנק ישראל יכלו לעשות זאת, כאמור, בשל הרגיעה במשק. בקופה יתרות מטבע חוץ בסך 3.15 ביליארד דולאר. אין היום התנפלות על הדולאר, שער הדולאר השחור גבוה באחוזים בוד־דים בלבד משער הדולאר הרשמי, והבקשות ל־דולאר הנסיעה הוא במוך יותר, באופן משמעותי.

מה יקרה אם יהיה שינוי במגמה והדולאר השחור יתחיל לעלות? עסקי המטבע יעלו אז אחרי [illegible] קרובים נזקקים בחו"ל. או שיהודים [illegible] של יוצאי היבות, יתרמו שמחות ברמצוות, יחגגו חתונה בכסף [illegible]. צריך לצפות כי ההתפתחויות לא תיהינה. ואזי אפשר יהיה להתמיד בהקלות שהוכרזו החודש.

אבל אי־אפשר יהיה להישאר במחצית הדרך. בי־פיקוח על מטבע חוץ יידרשו עוד שיפורים רבים.

(סוף בעמוד 8)

על הסוס...

שיחות הלסינקי: האם ייפתחו שערי בריה"מ?

מאת יהודה עוזיאלי

השיחות ישראל — ברית המועצות, שעליהן התבשרה השבוע דעת הקהל העולמית, ישובו כפי שהודיעה מוסקווה באורח פורמלי, על מסגרת של „שירותים קונסולריים". בתמה ההודעה ולא פירשה את התכנים הנוספים, אם יעלו בשיחות המתוכננות בפגישה הקרובה בהלסינקי. רמזים ראשונים מדברים על „מפקד נכסים" רוסיים ב־ארץ־ישראל. ואכן, רכוש רב פזור ברחבי הארץ, הרשום על שמם של הכנסיה הפראבוסלאבית וגורמים סובייטים אחרים.

השאלה שהטרידה השבוע גורמים ישראליים מוס־מכים היתה, האם היוזמה הסובייטית המפתיעה לני־הול שיחות פומביות פנים אל פנים — כפי שלא היו דוגמתן מאז מלחמת ששת הימים בשנת 1967 — לא תחרוג מהכיצור, והנושאים המוגבלים שהודיעו עליהם באורח פורמלי או שנפתח כאן פתח חדש ליחסים מתוחים ומתוחכבים במיעוטים. נוספים כגון פריצה דרך לעליית יהודים והקלת הגזירות על מסורבי עליה? האם זוהי למשל, הקדמה לפעולות דיפלומטיות עד כדי קשירת יחסים מלאים בעתיד הקרוב? האם סוף־סוף יחול מפנה לאורך חזית העימות הקשה בין העם היהודי ומדינת ישראל ובין שלטונות הקרמלין, שהניפו יד קשה על פעילי התרבות היהודית ומסך ברזל שירד על היוצאים מברית־המועצות

האם ישכימו למשל, לכלול „בשיחות הקונסולריות", גם את גורלם של קרוב לאלף יהודים בברית־המועצות, שמדינת ישראל העניקה להם אזרחות ישראלית. אף אם הקרמלין איננו מכיר בהם אין זה סוד, שקרוב לשלושת אלפים משפחות יהודיות סובלות שם קשות, בגלל מאבקן לעליה. אלה הם „סירובניקים" שנותרו ללא פרנסה וללא מעמד בחברה הסובייטית, מנודים ונרדפים, שגורלם ועתידם תלוי ברצונם הטוב של השלטונות. שעד כה עמדו בסירובם העקשני, ולא אפשרו להם לצאת ולעלות לישראל. וכזה יהיה על כארבע מאות אלף הבקשות לאיחוד משפחות שה־גישו אזרחים יהודיים ברוסיה, המבקשים לצאת ולפי הערכה כמחציתם שואף לעלות ארצה?

הקשחה ביחס ליהודים

לפי הערכתם של גורמים ישראליים מוסמכים, חיים כיום בבריה"מ כמיליון ושש מאות אלף יהודים. בגלל ההתבוללות הגוברת [illegible] יהודי רחב היקף, בת־מעט מספרם בנחרות. בעבר נמנו שם כשני וחצי מיליון יהודים, שמהם יצאו כמאתיים ושישים אלף, בתוכם מאה ושישים אלף הגיעו לישראל. מהנותרים אחוז גבוה ביותר של קשישים. רבים מהצעירים מתבו־ללים ונושרים מהעם היהודי. מתוך האוכלוסיה היהודית כ־800 אלף הם בעלי לגיל הקשישים.

אין זה סוד שאחרי חילופי ההנהגה בקרמלין ועד ליהו של מיכאל גורבצ'וב כמזכיר המפלגה הקו־מוניסטית, חלה הקשחה רבה ביחס ליהודים, ובעיקר כלפי אסירי ציון. הם מוכים ונרדפים, מושלכים לצי־נוק ונשלחים לבתי כלא ולמחנות עבודה בסיביר. המעטים שזכו ויצאו משם, נועדו יותר לשמש קלף תעמולתי בידי הסובייטים „המשחררים", כלפי דעת הקהל במערב, מאשר סימן לשינוי מהותי במדיניות הנעירה והיחס הנוקשה כלפי המיעוטים היהודיים. במקביל לשחרורם של המעטים המפורסמים, כמו אנטולי שצ'רנסקי ומשפחתו, או שני האחים הפי־דקאים, גריגורי ואיסיי גולדשטיין, או הרב יעקב אקאס ויעקב גורודצקי, — ההמונים נשארים סגורים באחורי מנעול ובריח קומוניסטי.

נושא העליה לארץ — מרכזי

אם יחודשו היחסים עם ברית־המועצות באיזה מי־שור שהוא ובכל מסגרת שהיא, נושא העליה והחופש הבחירה של היהודים לחיות כרצונם, — צריך לשמש נושא ראשון במעלה בסדר היום של הדיונים. זהו נושא עקרוני ותכליתי. ואם הקרמלין מעוניין בשיחות, הוא חייב להיענות גם לתביעות ישראליות, לא רק בתחום המדיני המובהק, או בענייני רכוש ונכסי דלא ניידי...

אם ישראל רוצה שהעולם המערבי, החופשי, ימשיך במאבק למען שחרורם של יהודי ברית־המועצות, אם יכולה להיות הצדקה שגורמים זרים, בינלאומיים, בתוכם אישים ומדינאים ידועים, כמו נשיא ארה"ב רייגן, או ראש ממשלת בריטניה מרגרט תאצ'ר ונ־שיא צרפת מיטראן, יפעלו ויטרחו למען בני העם היהודי, המחוייבות של מדינת־ישראל כלפיהם כפו־לה ומכופלת.

איך אפשר להתעלם מגורלם הקשה של עשרות פעילים יהודיים למען עליה ותרבות יהודית, היושבים בבתי־סוהר ובמחנות העבודה ונתונים להתעללות פו־שעת? עוד עשרים כבר ריצו את עונשם ואינם יכו־לים לעלות לארץ כחפצם. הם מועמדים לדין ולמ־שפטים, כיוון שהם מורים לשפה העברית ומפיצים תרבות יהודית. אסיר ציון ליאוניד וולבובסקי שהו־עמד לדין באוקטובר 1984, אחרי שהודיע כי מולדתו היא ארץ ישראל ושפתו עברית נשפט לשלוש שנות מאסר. המורה יוסף ביגון [illegible], היה הראשון שהוביל לכלא ונשפט למאסר עד שנת 1994, על שנאב־בק למען מעמדה של השפה העברית והוראתה לאחי היהודים. במקביל פוחת והולך מספר היוצאים מברית המועצות. אחרי השיא שיצאו משם בשנת 1979, — כ־51 אלף יהודים, ששני שלישים מהם הגיעו ארצה — פוחת מספרם במידה מדהימה: בשנת 1981 — יצאו 9,500 יהודים; בשנת 1982 — 2700; בשנת 1983 — 1320; בשנת 1984 — 880 ובשנת 1985 — כ־1140, כאשר הנשירה מגיעה בממוצע לשני שלי־שים מכלל היוצאים. זוהי מכה קשה, הנותנת עילה לשלטונות הקרמלין להצר את צעדי היוצאים ולצמ־צם את מספרם למינימום מחריד שכזה, בטענה שבין כה וכה הם אינם מגיעים למדינת ישראל וטענת איחוד המשפחות כוזבת.

פתרון לבעית הנשירה — קליטה טובה

הגורמים המוסמכים בישראל ובעולם היהודי כולל המשלחה היהודית לא יוכלו להתעלם לעד ממכת הנשירה והם חייבים לנקוט באמצעים. כדי לעודד את הבוחרים בעליה לארץ. הוויכוח אם לנקוט אמצעים מינהליים, כדי לבלום את עצמי הנשירה, אינו רלוונטי היום ולא הוכיח את עצמו. הנסיונות להחרים את ארגון היא"ס הבימים שצד לנושרים בווינה לא הועילו לעליה, והיא מוסיפה להגיע אלינו טיפין טיפין.

אי אפשר גם לדבר על חינוך ציוני ויהודי יותר רחב להמוני היהודים שם. כדי להשפיע עליהם ולקרב את ליבם לישראל. נראה שגורמי ההשפעה על הנו־עדה [illegible] למדינת ישראל ומאורים בידיה הם שרי הקליטה, ששמעם ופיגם מגיע לאוזני היהודים היושבים המוגר בברית־המועצות ולא לעלות לארץ.

החזרה למולדת ההיסטורית, היא דגל מושך בעיקר לפעילים ובעלי אידיאה ציונית ויהודית. על רוב המבקשים לעליה, עדיין משפיעים כבראה הגורמים הכלכליים.

אם הקליטה תהיה בפומבי, שמשפלים לא היו תנאי הקליטה הכלכליים כל כך טובים בישראל. באו שמה המדינה. יעבכן מה תועילו חבלים ושרים בתקנות, אם בכל זאת העליה הקלישה ועושות הסו־סיאלית של העליה במצאת בירידה מתמדת.

ענייני פרנסה, מגורים, חינוך ושירותים רפואיים, הם יסודות היום אלמנטריים, שהפעלים בברית־המועצות זכו להם עם קודם אבל כאן בארץ הם נתנים באופן [illegible] שירותים. אפילו טובים להם.

ואכן, רובם של העולים נקלטו בדרך כלל בהצלחה רבה, למרות התלונות הקובלנות. והן רבות ובדל־שה. בירוקרטיה קשה ומסובכת: התנכלות בלתי נעי־מה במרכזי קליטה, בעיקר בפגישות עם פקידות שתלטנית [illegible]: ניתוק מסביבה טבעית [illegible] מארץ, המעבר לארץ, בתקופה הראשונה, הנמשכת כשנה, כרוך בירידה חדה ברמת החיים יצירתם, הבצרירה תגובה ראשונית שלילית, שהדיה מגיעים מיד לקרובים ולידידים בברית המועצות. כל אלה גורמים לפגישה הראשונה עם עולם חופשי, פתוח ליזמה אישית, כפי שמקובל בחברה הישראלית, מקשים על העולים, מסרבלים את קליטתם ומעיקים על חייהם ללא צורך.

את הקשיים האלה ניתן לסלק מבית, רק מתוך רצון טוב ושינוי ביחס לעולה ולמשפחתו. לא בחסד פה לעולם הגדול, נרחב, במאבק מתמיד יום־יומי בתוך החברה הישראלית, על הלות הקליטה. יבוא השיפור גם מאחורי השערים הנעולים עדיין בברית־המועצות. אין זה סוד ששלטונות הקרמלין אינם מבינים למאבקים, המציגים בדעת הקהל החופשית, את היהודים כאסירי חופש ולוחמים לחירות האדם. ואת רוסיה כבית־סוהר גדול. דווקא בסוף הכאה הצעירים, שראוה דור לאדם ולעמים משוחררים מכבלי עבדות.

שיחות הלסינקי הקרובות בין נציגי ישראל לבין נציגי מוסקווה, הם עצם כושר הסטנדית להזכיר לקרמלין ולעולם כולו את עיקר „אמנת הלסינקי", על זכויות האדם, שנחתמה על ידי עשרות מדינות. ממשלת ישראל צריכה להחליט מיד ולהתכונן בהקדם את נושאי השיחות, תכנם ותביעתה. למען פתיחת השערים לרווחה, ולאפשר למאות אלפים אחים להגיע למולדתם ההיסטורית, שהיא ביתם הטבעי.

טאבה כשאלת מפתח

מאת יעקב אדלשטיין

השבוע התברר, כי המחלוקת בפרשת טאבה היא הרבה יותר מסובכת ממה ש־חשבו לפני זמן מה. עדיין עומדים הרבה מוקשים בדרך לחתימה על הסכם הבור־רות. הניסיון של ארה"ב לזרז את החתי־מה על ההסכם בראשי תיבות לא הצליח. כמה שאלות מפתח נשארו ללא פתרון. אך גם אם יחתם ההסכם, הרי תעמודנה עדיין שתי שאלות מכריעות לדיון: מי יהיה הבורר הבינלאומי? וכיצד יערכו המדידות בשטח. באשר לבורר הבינלאו־מי, הועלו עד עתה 12 שמות של בוררים, ואף אחד מהם לא נתקבל על דעת שני הצדדים. כך שיש להניח ששאלה זו יכו־לה להוות מוקש חדש.

למעשה, מה שהציע השבוע סגן שר החוץ האמ־ריקני, ריצ'ארד מרפי, לממשלת ישראל הוא רק להסכים להודעה מסכמת של סגן הנשיא ג'ורג' בוש בדבר הנקודות המוסכמות בפרשת טאבה, ללא חתי־מה. סיכום זה צריך היה להיכתב בחתימת ידו במכתב אל ראש הממשלה שמעון פרס ואל הנשיא חוסני מובארק. זה היה צריך להיות מעין תחליף לחתימה בראשי תיבות — הודעה שאומרת ששטר הבוררות הוסכם על דעת שני הצדדים.

הצעה זו עלתה כדי לעקוף את התנגדותו של ראש הממשלה, יצחק שמיר, לחתימה בראשי תיבות לפני השלמת הדיון בכל נקודות המחלוקת שנשארו עדיין פתוחות. נכון שהתקבלה עמדת שמיר שאין להתום בראשי תיבות על שטר הבוררות, אבל נכון גם שהיתה הסכמה למעין מכתב מאת בוש אל שני הצדדים בדבר ההסכמה על טאבה הבוררות.

✱ נקודות המחלוקת

אולם נשארו עדיין נקודות מחלוקת עד לפרסום המכתב, ובר ריצ'ארד מרפי שנסע לקהיר לא הצליח לגשר עליהן. למעשה דובר על תשע נקודות מחלו־קת, מהן חמש נקודות טכניות, שלגביהן הושגה הסכמה. יתר נקודות המחלוקת היו מסובכות יותר. אחת מנקודות המחלוקת היתה עמדת ישראל שצריך להיות קשר בין בין אבני הגבול. מצרים לא הסכי־מה לכך וישראל ויתרה. נקודת המחלוקת אחרת הי־תה: מהי המפה שתצורף לשטר הבוררות? מצרים דרשה שהמפה שתצורף תהיה אותה מפה שצורפה להסכם השנה 1979, לפיה טאבה נכללה בשטח מצ־רים. נציגי ישראל ביקשו לצרף נספח להסכם, שלפיו מפה זו אינה הכרה בכך שטאבה נמצא בשטח מצרים. זו היתה הנקודה שבירושלים לא הצליחו להתגבר עליה. מרפי יצא לקהיר להשיג הסכמה מצרית לנספח, אך כנראה שלא הצליח להשיג זאת. בסיפור של „דבר" ההפסק ג'ורג' בוש בסביבת עתונ־אים בה הציג את נקודות ההסכמה בין ישראל למצרים בשאלה טאבה, אבל לא מימש את רצון כתיבת ההודעה המסכמת לשני הצדדים. שהמשלי־חות לא הצליחו עדיין להגיע לפשרה בכמה נקודות מחלוקת עקרוניות.

בוש דחה את נסיעת העיתונאים שלו עד להשגת סיכום, אך משהתברר לו שאין סיכוי לכך הסתפק בהודעה בע"פ בלבד. הוא הוסיף, שריצ'ארד מרפי ישאר בקהיר לשם סיוע לשני הצדדים להגיע לסיכום סופי.

לא רק בוש היה מעוניין בזירוז התהליך. אלא גם ראש הממשלה, שמעון פרס, בשום שהוא מעוניין בפגישת פסגה עם מובארק עוד לפני הרוטאציה. לכן בקש עמדה שמותר לחתום על ההסכם בראשי תיבות גם אם אין עדיין סיכום לגבי יתר הנקודות שבמחלוקת, וביחוד בעניין הנורמליזציה. כמובא בקיצור, יצחק שמיר היה מעוניין להגיע בעמדות שנקט, ואשר התגבשו בשעתו בישיבת הקבינט ב־14 נקודות סיכום.

לפי הסיכום של הקבינט, כרוך חתימת שטר הבור־רות על טאבה בפשרת הקשאן בנורמליזציה שבין שתי המדינות. המשלחת הישראלית היתה צריכה לדון בנושא זה בד בבד עם הדיון בנושא טאבה. אלא שהדברים נתגלגלו כך שעניין הנורמליזציה לא נידון כלל ונידונו רק ענייני טאבה. רק בדיונים השבוע בקהיר הועלו גם ענייני הנורמליזציה. ההנחה היא, שסעיף זה פשוט יותר לפתרון מאשר פרשת טאבה. המצרים נמצאים בדילמה. החזרת השגריר המצרי נמנעה בגלל מלחמת לבנון והיה מעין אקט עדמלי. מצרים אינה דורשת היום את הנסיגה המל־אה מלבנון כתנאי להחזרת השגריר. אלא את הנסיגה מטאבה בלבד.

מצרים רוצה למעשה תשלום כפול עבור החזרת השגריר: לא רק הנסיגה מסיני לפי הסכם השלום, אלא גם נסיגה מטאבה. החזרת השגריר הוא קלף חשוב שאפשר להשתמש בו כדי לסחוט דברים מי־ישראל.

ההנחה היתה שפגישת פרס—חסן במארוקו תיתן תנופה להסכם השלום עם מצרים ולעידוד תהליך השלום באזורנו. מובארק יודרז להודיע שהוא מוכן לפגישת פיסגה, היה לפרס שדיר אף הוא לפגישה פיסג־גית. בפועל לא קרה כך. חוסיין הודיע בריש גלי את סירובו לפגישה פומבית עם נציגי ישראל. ביקורו של סגן הנשיא ג'ורג' בוש בישראל, שאחרי פגישת פרס—חסן אפשר לצפות לפגישת פרס—מובארק כאילו פגישה פרס—חוסיין קריבה. חוסיין, עדיין רוגז בירדן. הכרזתו של בוש השאירה בקלע לאי נעימות. בגלל מצבו הרגיש בעולם הער־בי הוא לא היה מעוניין בהכרזות כאלה, [illegible].

✱ הכרזות מביכות

בוש הצהיר פעמים רבות בביקורו זה באזור את דבר תמיכתו בתכנית רייגן. הכרזות אלה עוררו מבוכה. לא ברור אם זו מדיניות אמריקנית חדשה, או הכרזות שיצאו מפי מדינאי בלתי מגובה.

ייתכן שיהיה בכך מבוקש רצון להוציא לריגן ולהדגיש את חשיבות התכנית. גם אם בוודאי המדי־נית לא מתייחסים אליה היום.

בשלב זה נראה שהמפגש במארוקו לא הביא את התנופה המבוקשת ביחסי ישראל־מצרים. המצרים נוהרים שלא לחרוג מן הסטטוס קוו, כל צעד מהור עב אלם. אין ספקטקולריות.

העמדה שנקט שמיר בוויכוחים שהתנהלו השבוע בירושלים מסביב לעניין טאבה היא העמדה שהתקבלה לבסוף. שמיר טען שאין לחתום על שטר הבוררות תחת לחץ של זמן, אלא יש לכרוך את טאבה בעיסקה כוללת של החזרת השגריר וקיום הסכמי נורמליזציה. בלי הסכם על עיסקת החבילה אין לחתום בראשי תיבות. ואכן לא נחתם.

מצרים מתקשה להמשיך בתהליך הזה. היא רוצה למשוך את נושא הנורמליזציה לדיון בלתי סופי. היא מבינה שיש כאן שאלת מפתח. לפיכך העמדה שנקבעה, לפיה אין לחתום על שטר בוררות בטרם הובטחה „עיסקת חבילה" היא עמדה נבונה והגיונית. פגישת הפסגה בין מובארק לפרס יכולה לחכות. הדיונים טרם הושלמו, והקבינט צריך עדיין לאשר את ההסכם. בלי אישור הקבינט אין הסכם. בימים אלה נתמלא החלל בקבינט המדיני לאחר התפטרותו של השר יצחק מודעי, במקומו בא כנציג הליברלים שר האוצר משה נסים.

בדרך כלל, שטר בוררות בינלאומי הוא עניין

(סוף בעמוד 8)

שיחות הצופה

מאת שאול שיף

האם יש לדתיים הישגים בממשלה הזו?

מושב הקיץ של הכנסת הסתיים זה עתה וכדאי להציץ ב„סל ההישגים" של המפלגות הדתיות חמש במספר.

בחרנו לשוחח עם ח"כ אברהם ורדיגר (פא"י — „מורשה") שאינו שותף לקואליציה הממשלתית ועם ח"כ פרופ' אבנר חי שאקי (מפד"ל) מהפעילים הבולטים בוועדת החוקה חוק ומשפט, המבטא את עמדת הקואליציה.

פרופ' שאקי רואה, כמובן, את חצי הכוס המלאה ואילו עמיתו, ח"כ ורדיגר היה מעדיף ממשלה מצומצמת שאפשר להזכיר לעומד בראשה מיהו הנותן לו כתף.

ח"כ פרופ' אבנר חי שאקי: יש הישגים דתיים בממשלת האחדות

מבין חברי הכנסת הדתיים ישנם הקובלים, כי הממשלה האחרונה לא הניבה שום הישג דתי. האם, לדעתך, ניתן להצביע על הישג כלשהו?

בהחלט! אם כי אני מודע לכך שהאפשרויות הן מצומצמות ביותר. אני מודע לכך שהמפלגות הדתיות בממשלה אחדות לאומית אינן עוד גורם קובע כפי שהיו בעבר. אבל, לשמחתי הגדולה, בנושאים בעלי עניין דתי־לאומי, מצאנו אוזן קשבת אצל חברי כנסת מסיעות שונות, ובכללם, וזה החידוש המרשים ביותר, במערך עצמו.

קודם כל בחוק יסוד הכנסת (התיקון מספר 10), שהוא החוק שהסדיר באופן קונסטיטוציוני את שאלת הפיקוח על המתמודדים ברשימות לכנסת. בזכות התערבותי ומאבקי העקשני בוועדת חוקה חוק ומשפט, הושג ניסוח שלדעתי ולדעת משפטנים הוא הישג למחנה הלאומי הגדול בישראל. אותו סעיף שקובע, שלא תאושר רשימה שמצעה חותר תחת קיום מדינת ישראל כמדינת העם היהודי. התוספת של המלים „כמדינת העם היהודי" היא שלי והיא באה להדגיש את יהדותה של המדינה, שהיא מדינתו של העם היהודי כולו. בכך ביקשתי להבהיר שחרף ההכרזות האוויליות של המיעוטים, אין בשום פנים לראות את הארץ כארץ דו־לאומית, חלילה, כפי שמנסים לומר בשנתיים האחרונות. זאת איננה מדינה יהודית—ערבית ובוודאי לא יהודית—פלשתינאית, כי אם מדינה יהודית שנועדה להיות בעיקר מדינתו של העם היהודי, ואשר בה יש לערבים זכויות אזרח וזכויות אחרות, אך בשום פנים לא זכויות של עם. בכך, למעשה, ייתכן להציב מחסום רציני בפני כניסת חברי רשימה כמו „הרשימה המתקדמת לשלום" בכנסת הבאה, כל עוד לא יודו מנהיגיה, כי המדינה היא מדינת העם היהודי, וכי אין הם חותרים בשום אופן להפיכת המדינה לדו־לאומית כפי שהם מבקשים לעשות היום!

הישג שני הוא בעיני התיקונים החשובים שהכנסנו, ושלשמחתי היה לי חלק חשוב בהשגתם בוועדת חוקה חוק ומשפט, בכל מה שקשור לחוק נגד גזענות.

בראש וראשונה ההישג הוא בכך שהושג רוב גדול בוועדה שתמך בהוצאת המלה דת מתוך מרכיבי המונח גזענות. כבר מן היום הראשון שבו הובאה ההצעה לוועדה שללתי בכל תוקף את השימוש בכוונה דת בחוק, משום שגם באמנה הבינלאומית נגד כל צורות האפליה הגזעית, שנתקבלה באו"ם ב־1966, המונח דת אינו נכלל בהגדרת „גזענות".

לאמור: ביזוי, השפלה, או הפחת מדנים בין חלקי אוכלוסיה בשל השתייכותו של ציבור לגזע, לקבוצה אתנית לאומית או לצבע מסויים — הם בגדר הסתה לגזענות. אולם, פגיעות שמקורן בעולם המושגים הדתי ובין הדתות בינן לבין עצמן, לא ייחשבו לגזענות, משום שמטבעה ומהותה של דת ומעצם הגדרתה של דת מונותאיסטית, שאין היא סובלת דתות אחרות, והיא מתייחסת אליהן התייחסות שלילית או מאכזרית במקרה הטוב ביותר.

נקודה חשובה נוספת היא הדרישה שעוגנה בנוסח הסופי, כי כדי שהסתה לגזענות תיחשב לעבירה, היא צריכה להיעשות מתוך כוונה להסית לגזענות. זאת כדי למנוע שימוש מטעה בציטוט מדברי חז"ל, כדי להאשים אדם חלילה בגזענות או בהסתה לגזענות, ולא זו בלבד אלא שהוסף על־פי דרישתנו הגנה מפני העבירה. כאשר נאמר דבר או נעשה מעשה, שעניינו ציון היחוד, האופי הצביוני של דת. לשון אחרת: כאשר מדברים למשל על „אתה בחרתנו", על „ישראל אינו „גויים", „עם סגולה" וכו', לבל יעיז אדם להאשים את אומר הדברים בגזענות. משום שאלה הן אמיתות המעוגנות במקורות הדת היהודית, שבמהותן דתית תיאולוגית ואין בהן כל זכר חלילה לשנאת אדם או לגזענות בכלל. במיוחד חשוב תיקון זה בעקבות הארוע המצער שקרה בצה"ל לפני כשנה חודשים, שבו נדרש רב בצה"ל „להסביר" מיבשר שמרים לחיילים לחג הפורים ושבו הוא ציטט מאמרים רבים של חז"ל בסוגיית זכירת עמלק ומחייתו. זו היתה תופעה משכילה, שאני מקווה שהיא חד־פעמית ולא תשוב עוד. היא הוכיחה למי שזקוק להוכחה, כי ללא תיקונים מתאימים בהצעת החוק הקיימת, ייבדקו פיהם של רבנים, מחנכים ומסבירים דתיים וכתם הגזענות ידבק בהם שלא כדין. הדגשתי במיוחד במהלך הדיונים בוועדה, כי לא זו בלבד שהציבור הדתי והיחיד הדתי אינם נגועים בשום צורה של גזענות, חלילה, אלא ההיפך מזה הוא הנכון. המקור ההסטורי החשוב ביותר לתורת האנטי־גזענות, מצוי כמובן בתורת־ישראל, בפרשת בראשית, בפסוק הנצחי: „בצלם אלוקים ברא את האדם". וזהו המקור שעליו אמר בן עזאי שהוא כלל גדול יותר מהכלל של „ואהבת לרעך כמוך". מפסוק זה שאבו גדולי המחשבה היהודים והלא־יהודים בכל המהפכות הגדולות בהסטוריה את רעיון כבוד האדם ושוויון האדם ללא הבדל צבע, גזע ודת.

נקודה אחרונה שעליה הוגשה הסתייגות ואין לדעת אם אכן תתקבל, (הראיון נערך ביום ג' שעות ספורות לפני ההצבעה במליאה) היא למחוק כליל את המושג גזענות ולהמיר אותו למונח הסתה — לפגיעה שלא כדין בשל השתייכות לגזע, לצבע או לקבוצה אתנית לאומית. דרישתי זו נובעת מהכרתי העמוקה, שהיא הכרתם של חוגים דתיים ולא־דתיים כאחד, שאת המונח גזענות יש לייחד אך ורק לתופעה הבהמית הברוטאלית ביותר בהסטוריה האנושית: הנאצים והנאו נאצים ובמידה מסויימת לאש"ף־יזם הגס כפי שמתבטא באמנה הפלשתינאית. אך אין לייחס ליהודים בישראל, עקב יחסם או התבטאותם כלפי ערבים, הטבעת מטבעת לאומיות גזעית, את הגזענות הנוראה שאנו היינו קורבנותיה הגדולים ביותר. אסור שבפועל תודבק לישראל התווית של מדינה גזענית ח"ו, במיוחד אחרי החלטת האו"ם האומללה לפני כעשר שנים, שהכתימה את הציונות — אחת התנועות הלאומיות הטהורות היפות ביותר בהסטוריה המודרנית — כתנועה גזענית.

וחקיקה דתית ישירה?

הישג אחרון, סרי, הוא כמובן חוק איסור מכירת חמץ בפסח, שנתקבל השבוע בכנסת. זהו חוק שבא לתרום תרומה צנועה להבטחת אופיה היהודי והדתי של מדינת ישראל. מכירת לחמים ופיתות בחוצות ערי ישראל בפסח, שפשתה בשנים האחרונות, היא חרפה לכולנו, וברור לי, כי רבבות בקרב הציבור החילוני שוללים אותה במידת חומרה זו או אחרת. עיקר החוק — איסור הצגה ומכירה של מוצרי חמץ בפסח בפומבי, דבר שלתקוותי ימעיט את חילול החג הקדוש הזה ברחובות ערי ישראל. אין החוק מבקש לחול אלא בערים היהודיות או שרוב אוכלוסייתן יהודי, וממילא לא יפגע בשום צורה בבני דתות אחרות.

היו מאבקים שלא ראיתם בהם ברכה?

מאבקים שלצערי לא ראינו בהם הצלחה, בין השאר, המאבק להפסקת הבנייה המזלזלת מול הציפים וכן המשך פתיחת אולם קולנוע „היכל" בפתח־תקוה. גם „חוק השבות" לא בא עדיין אל גאולתו וחסרים לנו בין שבעה לתשעה קולות, כדי להשיג רוב. אני מאמין שבהסברה נוספת ודרכי שכנוע נאותות, ניתן יהיה בעז"ה לפצח גם אגוז קשה זה ואנו נדרשים לסבלנות ולנשימה עמוקה.

הצעת „חוק החזיר" שנמניתי עם מגישיה נמצאת בתהליך חקיקה מתקדם ויש לי יסוד סביר להאמין שבע"ה תעבור בבוא היום והפחתת נוכחותו של החזיר במסעדות ובהגריות ובכך תתרום הפחתה זו לחיזוק דמותה היהודית של מדינת־ישראל — דמות שהתנועה הדתית־לאומית רואה עצמה אחראית לחיזוקה, ביסוסה והבטחתה במידת היכולת.

באחרונה קמו עוררין על כל רעיון החקיקה הדתית...?

מאחר שקמו באחרונה עוררין בקרב המחנה הדתי־לאומי נגד הפעילות בכיוון של חקיקה דתית — בעיקר אנשי „הגות" — ברצוני להדגיש כי, למעשה האבחנה שעשו המבקרים מקובלת עלי ואני נוהג לפיה זה שנים, עוד טרם קמה „הגות". הביקורת היא שלא להגיע לחקיקה דתית באמצעות הסכמים פוליטיים או כתוצאה „מחיר מכרי" פוליטי, דבר שאינו לכבוד לדת ולציבור בכללו. מעיד אני עלי שבכל הצעות החוק שהגשתי בנושאים דתיים עד כה, מעולם לא ערכתי שיקול פוליטי גם כזה או אחר. בשיחות „הלובי" שלי בכל הנושאים הללו עסקי הסברה עניינית טהורה, שבה הצגתי את היסודות הלאומיים והתרבותיים שבחקיקה המוצעת כיסודות שאפשר להתאחד סביבם, גם אם אין מאמינים את הרקע הדתי ואת ההנמקה הדתית, לחקיקה המוצעת. לשמחתי, מרובים הם חברי הכנסת המוכנים לתת ידם להצלחת חקיקה שבמהותה היא דתית, כאשר הם משתכנעים בהיבטים הלאומיים, התרבותיים וההסטוריים של נושאי אותה חקיקה.

ומהי תגובתך על החלטתו של שר הפנים, הרב יצחק פרץ לרשום כיהודי בתעודת הזהות גם מי שעבר גיור רפורמי?

הרב פרץ הוא ידידי היקר שאני מכבד ומעריך ביותר. אין ספק בליבי שהוא שולל גיור שאינו כהלכה תכלית השלילה, כמובן. ברם הסתבר לי מתוך שיחה ממושכת אתו, כי כאשר ניסה לשכנע את היועצים המשפטיים לממשלה להגן על העמדה ההלכתית שלפיה יש לפרש „נתגייר" בחוק השבות ובחוק המירשם כנתגייר כהלכה דווקא — נתקל בהתנגדות עזה, משום שהיועצים המשפטיים סירבו לייצג עמדה זו, שלדעתם נוגדת את הפירוש שהם נותנים לחוק. על כך השיבותי לו, לשר הפנים, כי אני סבור שעל היועץ המשפטי לייצג את הממשלה ואת שריה ולא להיפך וכי כאשר היועץ המשפטי מסרב לעשות זאת, נראה לי, כי זכותו של השר הנוגע בדבר למנות לעצמו פרקליט שייצג את עמדתו בפני בית המשפט העליון, אם מתוך המנגנון המשפטי הממשלתי ואם מקרב שורות עורכי הדין בארץ. אמרתי לו, כי אני אישית הייתי שמח לייצג את העמדה ההלכתית בנידון, שאותה בסאתי בספרי „מיהו יהודי", בפני בית המשפט העליון. „סופו של דבר", המשיך הרב פרץ „זו היתה הדרך שהומלצה בפני על־ידי היועצים המשפטיים: לציין כל „גר" במרכאות כיהודי, בתוספת המלה גר לידו בתעודת הזהות של האיש. דבר המאפשר להפנות תשומת לב לעובדת היות האיש גר לצורך כלשהו".

על כך העירותי כי לעניות דעתי זהו משגה מצער כפול: א) שבכך נמצאנו מכירים בעקיפין גם בגיור רפורמי אותו שללנו בתכלית השלילה עד היום. ב) בכך מוצמדת תווית הגר לאיש לאורך זמן ובצורה גלויה — דבר העלול לפגוע באיש, במיוחד לאור ההשקפה הרווחת, שאין להזכיר לאיש את גרותו.

אין ספק בלבי, כי בסופו של דבר יפעל השר הרב פרץ לפי מיטב השיקולים ההלכתיים שהנחו את שרי הפנים לפניו, בהתחשב בכך, שבסוגיית „מיהו יהודי" קיימת, תודה לאל, חזית דתית רחבה ואחידה והקרע הזמני בוודאי יתאחה בקרוב.

ח"כ אברהם ורדיגר (פא"י): אין שום הישגים דתיים

האם יכולות המפלגות הדתיות לרשום לזכותן הישגים דתיים במושב הזה של הכנסת?

לא!

„חוק החמץ" אינו הישג?

עם כל הכבוד לחוק הזה שאושר בכנסת, הרי תוך כדי הדיונים בוועדות, הוא רוקן מתוכנו, ולא יושמו כוונות מציעי החוק.

מגישי הצעת החוק היו מעוניינים למנוע מכירת חמץ בפסח בפרהסיה, במקומות גלויים ומרכזיים. הם ביקשו למנוע את הפגיעה החמורה בצביונה היהודי של מדינת־ישראל, כאשר בימי הפסח נמכרות פיתות וחמץ אחר ברחוב גלוי, בתחנה המרכזית ובאתרים מרכזיים אחרים. בחוק שנתקבל הוציאו ממנו את הקיבוצים ואת המושבים השיתופיים היהודיים. עליהם אין החוק חל. אמנם אסור להציג את החמץ בפרהסיה אבל למעשה אפשר למכור

(סוף בעמוד 11)

הקטל בדרכים: האם באשמת הנהגים?

מאת נ' גולן

חמש הנשים והבנות שנשרפו שלשום למוות בכביש הערבה, היו, נדמה לי, הקש שישבור סוף סוף את גבה של האדישות הנוראה שבה נתקלתי השבוע בכל שיחותי עם „היושבים למעלה' במשרדי הממשלה והמשטרה. כי־אם תצלומיהן של שגית ואריאלה, שני וליליאן, בנות משפחת אוריון שהתפרסמו אתמול, כאשר הפנים היפות והרכות בשנים של ילדי קיבוץ חפציבה עוד לא נמחקו מן הזיכרון הוויזואלי שלנו, והזעזוע שעברנו למראה רחל עטרי ובנה שי השרועים חסרי הכרה בדרך פ"ת ליד „בית קלקא", התיאור המקאברי של הנוסעת שנמחצה בגלגלים האחוריים של האוטובוס החונה בתחנה מרכזית בת"א, הפעוטה בת הארבע שנהרגה בכביש החוף (והכל רבותי בשבוע אחד, קצר וחם של חודש אוגוסט) אם כל אלה לא יגרמו לנו לשנות דרסטית את גזר דין המוות שגוזר עלינו מולך הכבישים — אזי צריך להשכיב את כל החברה הישראלית על ספת הפסיכיאטר.

כאשר, במשך קצת יותר מחצי שנה, ולא בשדות הקרב, נהרגים קרוב ל־250 בני אדם ונפצעים למעלה מ־12 אלף, מיותר לדבר על מכת מדינה.

המרדימים המתוקים

בשנים האחרונות הרדימו את חושינו בהבטחה המתוקה שעקומת הבוית בכבישים יורדת והולכת. אתמול שמענו מעל במת הכנסת זמירות חדשות: ב־שנת 1986 עלה שיעור הנפגעים בתאונות דרכים ב־16 אחוז. אודה ואתוודה, ברגע הראשון השבתי לעצמי: נו, כל הנלחמים „במבצע שעון־הקיץ" בטענה שבזכותו יהיו פחות נפגעים בכבישים בצורה הנוכחית — צריכים לאכול את ניירות המחקר שלהם ובראשם ד"ר סעה בקר איש הטכניון שאותו הרבו במיוחד לצטט בנקודה זו (בבדיקה מדוקדקת התגלה אגב שהמחקר של ד"ר בקר לקה בטעויות חשבוניות וסטטיסטיות רבות ולא נעשה על פי קריטריונים מדעיים מחמירים). במחשבה שנייה — פניתי אל ד"ר עלי מרצבך, מתימטיקאי ומרצה בכיר לסטטיסטיקה באוניברסיטת בר־אילן ומכנו למדוד שאין קורלציה בין כמות שעות האור ביממה לבין מספר תאונות הדרכים. ובכל זאת, גם אם לדברי מרצבך אין הנתונים שאציג לפניכם הלכן מספיקים כדי להסיק מהם מסקנות כוללניות, עובדה מרשימה היא שכאשר בדק את הממוצע היומי של תאונות הדרכים עשרה ימים לפני הנהגת שעון הקיץ ועשרה ימים אחרי הנהגתו. במשך שלש שנים התברר שבימי שעון הקיץ — היו יותר תאונות. (ראה בטבלה). ד"ר עלי מרצבך, נהג ותיק הוא גם אחד מהקורבנות העקיפים של המוות המשתולל בכבישינו. שני הוריו נספו בתאונת דרכים ומה פלא אם הוא אומר: כשבודקים את השפעת התאונות על החברה הישראלית לא צריך לחשב רק את הנזק הישיר שנגרם לקורבנות עצמם אלא גם לכל מי שסובב אותם. אין כמעט משפחה בארץ בלי נגע תאונות דרכים...

מוסיף מרצבך: „שיפור מערכת הכבישים חייב להיות במקום גבוה בסולם העדיפויות התקציביות של המדינה. ואשר לאכיפה — מדוע משקיעים השוטרים כל כך הרבה אנרגיה במעקב אחרי עברייני מהירות? הרי לא המהירויות המופרזות הן הסיבה העיקרית לתאונות אלא העקיפות במקום אסור ואי ציות לתמרור עצור. במקום שיסתכלו כל כך הרבה בראדר — שיתבוננו השוטרים בנעשה על הכביש ויתפסו את העוקפים".

האם הצעת הצעה זו לגורמים מתאימים במשטרת ישראל?

כן, עונה ד"ר מרצבך, אבל הם הודו שקשה להם ללכוד עברייני עקיפות ותמרורים.

הנהגים אינם שומרים על מהירות מוגבלת

הערה נוספת, ששותפים לה מנסיוני מרבית הנהגים הוותיקים בארץ: הגבלת המהירות בכבישים בין עירוניים ל־90 קמ"ש זו גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה. סעו בכל שעה של היממה בין ת"א לחיפה ואם תמצאו עשרה צדיקים שנוסעים במהירות של 90 קמ"ש — אחזור בי מכל האשמותי.

מאחר שכולם נוסעים לפחות ב־100 קמ"ש, מסביר מרצבך, מתרגל הציבור לא לציית גם לחוקים אחרים ולדבר זה השפעות פסיכולוגיות וחינוכיות מרחיקות לכת.

ניצב משנה מנשה חדד, ראש מחלקת התנועה במטה הארצי מכנה את התיאוריה הנ"ל בשם „תורת השלבים". גם הוא מודה ששוטרי הרדאר מעלימים עין ממי שנוסע במהירות של 100 קמ"ש בדרכים הבין עירוניים ומתחילים לדווח עליו רק החל מ־101 קמ"ש. מדוע שלא תכריזו על מהירות מותרת גבוהה יותר בכבישים המהירים?

צריך לבדוק האם התשתית הקיימת מסוגלת לספוג מהירויות גבוהות יותר, — עונה חדד בשלווה: צריך לבדוק האם גיל הממוצע של המכוניות בארץ מתיר מהירויות גבוהות: צריך לבדוק האם הנהגים שלנו למדו להגיב במהירות על תופעות פתאומיות המתרחשות תוך כדי נסיעה מהירה. וכאן גלשנו אל מסע ארוך, מייגע ומורט עצבים אל המנהרה האפלה שסוף אור לא רואים בקצה ששמו: צריך לבדוק.

סוד גלוי הוא שכל בעיה שלא רוצים או לא יודעים איך לפתור — ממנים לה ועדת בדיקה. ח"כ אוריאל לין יו"ר הוועדה לבטיחות בדרכים מטעם הכנסת, הרים את קולו עד לאוקטבות של זעקה כמעט כאשר אמר לי השבוע: מה כולם בודקים, מה? שנה שלמה ישבה הוועדה שלנו ובדקה כל זווית של הנושא. הגשנו המלצות חד־משמעיות לפני תריסר חודשים אבל לממשלה לא היה זמן לקרוא אותן. חוץ מזה אוהבים אצלנו לקבל עצות מפרופסורים ולכן, למרות שכבר בדו"ח שלנו הצענו להכניס את נושא הנהיגה וההזהירות בדרכים אל תוכנית הלימודים — הלכו והושיבו את פרופ' עזרא סדן בראש ועדה חדשה כדי לשמוע גם ממנו המלצה דומה. יפה, אז יש כבר שני ממליצים לגבי הרעיון האחד הזה — והיכן הביצוע?

„אני יכול להבטיח שום דבר"

הביצוע, יודע כל קורא עתונים בארץ — יטורפד כנראה מסיבות תקציביות. איך אמר שר החינוך יצחק נבון לפני יומיים?

„יש לנו מיליון ילדים במערכת אם נחנך את בני ה־16 ומעלה לנהיגה נכונה, הרי מדובר בערך ברבע מיליון תלמידים. כשמכפילים במספר הזה את המחיר של מכונית, מורה, דלק, וכל מה שקשור בזה — מגיעים לסכומים מאוד גבוהים. ומאחר שיש כאן בעייה ממשית של תקציב — אני לא יכול להבטיח שום דבר".

הבטחות דומות, כלומר „אצבע משולשת" וסלחו לי על חריפות הביטוי, קיבלתי גם מפיו של איתן בן־יהושע, ראש מינהל הבטיחות במשרד התחבורה, שלזכותו יאמר שהוא בתפקיד שבוע ימים בלבד.

ד"ר מרצבך בדק את השפעת הפעלת שעון הקיץ בנקודות ההתחלה, עשרה ימים לפני ההפעלה ועשרה ימים אחריה.

ממצאים:

השנה	1980	1984	1985
ממוצע יומי לפני הפעלה שעון הקיץ	37	32	30.2
ממוצע יומי אחרי הפעלה שעון הקיץ	38	33	36.7

פניתי אל משרד התחבורה, הכתובת המבעית, בעקבות המלצות האופרטיביות של ועדת לין דהיינו: 1. שינויים בלימוד תורת הנהיגה ובקריטריונים לקבלת רשיון נהיגה; 2. השקעות בתשתית הכבישים; 3. הרחבת והעמקת האכיפה.

הצעה קונקרטית קוסמת אחת היא להעניק לכל נהג חדש רק רשיון זמני למשך שנת חוצי. במשך תקופה הזמנית הזו שישתלם בדברים בסיסיים כמו נהיגת לילה, נהיגה במזג אוויר ערפילי או גשום, איך נמנעים ממצבים מסוכנים ואיך נחלצים מהם ובסוף התקופה — שיעבור מבחן שני ורק אז יקבל „תעודת גבר" של נהג מדופלם".

ניצב משנה חדד אגב, מתלהב מן הרעיון ויש לו הצעה אישית משלו כיצד לבצעו: לחייב כל נהג חדש, חצי שנה בערך אחרי שהוסמך, לעבור קורס בנהיגה מונעת. את בוגרי הקורסים הללו לחייב בבחינת גמר ורק מי שעבר את הבחינה יורשה לצאת לכבישים.

כיום — מגיעים לקורס נהיגה מונעת נהגים שעברו מספר מסויים של עבירות תנועה ואיש אינו מחייב אותם להיבחן לפני שמסירים מעליהם את שלילת הרשיון.

עוד בהצעות של ועדת הח"כים לנושא הבטיחות בדרכים: להשקיע 20 אחוז מכל המסים שהמדינה גובה על רכב בשיפור תשתית הכבישים. (כ־260 מיליון דולר). ושלא יגידו שגורעים כאן מתקציב המדינה או תקציב השקעות. אדרבא — זוהי ההשקעה הטובה ביותר בכלכלה הישראלית והתרומה הטובה ביותר לפיתוח תעשייתה. צאו וחשבו כמה עולה לנו לממן מדי שנה 3300 נפגעים ההופכים לנכים ויוצאים ממעגל העבודה זמנית או טוטאלית.

כמה עולים כארבע מאות ההרוגים לשנה!

חגורת בטיחות גם בעיר

הצעה נוספת, שהרגיזה השבוע במיוחד את ראש מינהל הבטיחות במשרד התחבורה היתה לחייב כל נהג, גם זה הנוסע בתוך העיר, לחגור חגורת בטיחות. ח"כ לין מאשים את השר קורפו, על סירובו להשתמש בסמכותו ולתקן תקנה בריח זו ומסביר בסירוב הזה את יוזמתו האישית (שהצטרף אליה ח"כ בן־מאיר) לחוקק חוק חגורות הבטיחות, החוק שעבר כידוע בקריאה ראשונה בכנסת לפני שלושה ארבעה ימים. לין משוכנע שבאמצעי פשוט אחד כזה שלא יעלה פרוטה לאיש (חגורות הבטיחות בין כה וכה כבר מותקנות בכל כלי הרכב).

נמנעת 40 הרוגים ו־500 פצועים בינוניים וקשים לשנה ועוד 3000 פצועים קל. אבל איתן בן־יהושע אומר בשלווה: „מה הם ממהרים? צריך לבדוק גם את זה. אולי דווקא להיפך, בתנאי החום והלחות של הקיץ הישראלי הנהגים יזיעו ויתרגזו שבעתיים אם יחוייבו לחגור חגורת בטיחות בכל נסיעה עירונית קצרה וכך יעלה ולא ירד מספר התאונות?"

וכשאני אומרת: אתם בודקים ובודקים ובינתיים נהרגים תינוקות וילדים, נשים ונערים, כל עם ישראל על הכוונת..." אומר בן־יהושע: מה רוצים ממני? אני רק ארבעה ימים בתפקיד. תנו לי כמה ימי חסד...

או.קיי. אני מיסה אבל יש דברים שכולנו מסכימים עליהם ואין מה לבדוק אותם. תן הוראה להתחיל כבר מחר בתשדירים טלויזיוניים מעל המסך הקטן אל הציבור. העלה רבנים שיזכירו לכולנו את „ונשמרתם לנפשותיכם", צלם נפגעים, זעזע אותנו מהפסקיליום שירד עלינו מאחורי ההגה. מהי תשובתו?

דקת שידור עולה לי ארבעת אלפים דולר, צאי וחשבי כמה כסף עלי לגייס כדי להכין שלושים ארבעים תשדירים כאלה בשנה...

או.קיי. אז תעשו משהו בעניין המזגנים. חובו כל מכונית להתקין מזגן ואז גם הנהגים יהיו פחות עצבניים, ביותר רצון יחגרו חגורות בטיחות והצלתם נפשות. ובן־יהושע עונה: ברוב המכוניות בארץ אין הכנה מוקדמת להתקנת מזגנים ולכן עלות ההתקנה כל כך גבוהה, אז מה רוצים מאיתנו?

„הרחיבו לנו את הכבישים, תקנו אותם, רמזרו אותם", — אני מנסה נסיון נואש אחרון. והתשובה המרתיחה: מטר מרובע של כביש חדש עולה מאות אלפי דולרים!

„איננו אחראים לחיי בני ישראל"

אחרון „חביב": „אנחנו לא האחראים הבלעדיים לחייהם של בני ישראל..." למען ההגינות אני מוכרחה לספר שגם ניצב משנה חדד דיבר אלי בסגנון דומה. אנחנו, המשטרה, לא הכתובת היחידה לשמירת חיי הציבור, אמר לי בעייפות, או למה את פונה דווקא אלי?

מפי חדד שמעתי גם ניתוח פסיכולוגי של ההתנהגות הציבורית הישראלית: אוכלוסית מהגרים, סגנונות נהיגה שונים שמביאים מארץ המוצא, עצבנות, אינדיווידואליזם קיצוני וכו' וכו'.

הערתי: הרי עם אינדיווידואליסטי (ואנחנו עם קשה עורף לא מהיום) אפשר להפחיד בעצרת עונשים חמורים יותר. הציעו קנסות שיכאיבו לכיס, הציעו שלילת רשיון לכל החיים למי שהורג על הכביש.

חדד בטון מרגיע: „הציאוהם" הזה לא יפתור לנו את הבעיות. צריך לתכנן תיקון לבעייה בראש קר ובסבלנות.

הצעה שאמנהג, במשטרה, מצטים לאורך ימים אלה מבשי ששיתוף עם משרד התחבורה היא מערכת של השתלמויות ומבחנים חוזרים לעברייני תנועה.

ניצב משנה חדד מודה, אגב, שהסיבות העיקריות לתאונות הדרכים הן: אי שמירה על הימין והפרת משמעת נתיבים (מי אינו רואה כיצד נוהגים הממהרים עושים זיגזגים על הכביש ועוקפים מימין ומשמאל לסירוגין. העיקר להגיע שתי שניות קודם אל הרמזור!).

בסופן של השיחות המייגעות הללו עם אנשים האומרים או שאין להם תקציבים או שיש להם זמן ושצריך לבדוק ולבדוק, לא נותרה הברירה אלא לגייס את הקב"ה לעזרתנו. או ליתר דיוק, את מצוות תורתנו הנצחית. רבה הראשי הספרדי של ת"א יפו, הרב חיים דוד הלוי מסכים שאכן, אם שום דברי הגיון ושכנוע אינם עוזרים ואם אפילו לחוקים ולתקנות לא מצייתים ואם העונשים אינם מרתיעים צריך להזכיר לציבור שהזלזול בהגבה שהוא מגן של עצמו ועל חיי „זו עבירה מן התורה".

בספרו „עשה לך רב" חלק ז', מתייחס הרב הלוי אל הנושא שלנו ומסביר לציבור ששתי חובות מוטלות עליו: א/ מצוות עשה של „ונשמרתם מאוד לנפשותיכם"; ב/ חובת ההלכה לכל אדם ואדם לציית לחוקי המדינה שבה הוא חי וזה החל במס הכנסה וכלה ברמזור אדום.

גם בשבת חייבים לציית לרמזורים

הרב הלוי מוסיף ומזכיר לי בעל־פה, שכאשר פנה אליו יהודי שומר מצוות ושאלו האם הוא צריך לציית לרמזורים בשבת ענה לו שמאחר שלא זכינו לחיות בחברה שכולה שומרת תורה ומצוות, ומאחר שיש הנוסעים בשבת, מצוות „ונשמרתם" חלה על כולנו גם בשבת, וחובה עלינו לציית לרמזורים אפילו שיקרים ויסודם בחילול שבת.

אגב רמזורים, נזכרתי בעוד הצעה של ניצב משנה חדד שמעניין אם היא תתקבל בקרוב.

ראש מחלקת התנועה במשטרת ישראל פנה לממונים עליו וביקש להסיר מעליו את האחריות למתן דרישות חנייה ואכיפת הציות לרמזורים בתוך הערים.

שיעשו את זה פקחי העיריות, אמר לי, ואני את כל הצוות המצומצם של שוטרי התנועה העומדים לרשותי — אשחרר לתפקידי שיטור ואכיפה בכבישים.

אם גם זה יפול — לא אתפלא, שהרי ראשי העיריות ידרשו מיד תוספת תקציבית כדי לממן את משטרת הדרישות העירונית החדשה שיאלצו להקים לשם כך.

אז רבותי, לפני שאתם יוצאים מפתח הבית, אל תשכחו את תפילת הדרך, „כי מלאכיו יצווה לך לשמרך בכל דרכיך".

חמישים שבתות על משמר השבת בפ"ת

מאת משה לוי

עם מקודשי שביעי במושבה העברית הראשונה בארץ־ישראל אינו מבויש את רצון מייסדיה אשר ציינו בחוברת תקנות אגודתם לפני ק"ז שנים לאמר, כי בפתח־תקווה תישמר קדושתה של השבת והכל לפי מנהגיה של עיר הקודש ירושלים.

הערב, שבת „חזון" — עומדים ממשיכי דרכם הרוחניות לקיים עצרת מחאה ה־50 במספר מאז פתח בית־הקולנוע „היכל" את שעריו בלילות שבת לפני כ־30 חודש.

זהו מאבק על קיומו של „הסטאטוס קוו" מהגדולים שידעה מדינת ישראל. מיד לאחר הסעודה בליל שבת יוצאים המפגינים לרחבת קולנוע „היכל" וקוראים „מזמור שיר ליום השבת".

עם פתיחתו המחודשת של קולנוע „היכל" פירסמה „הוועדה למען השבת" בפתח־תקווה את ההודעה הבאה: „היו נכונים תושבי העיר פ"ת והעולם היהודי היו עדים למערכה כבדה על שבת קודשנו ותפארתנו ובה עמדו אלפי מקודשי שביעי כחומה בצורה. הנה הסכנה אורבת לפתחנו לחידוש חילולי שבת מחפירים, אנו מקבלים על עצמנו לעמוד בחירוף נפש לבל יבולע ליקרת השבת וקוראים לכל מי שבידו לעשות אנא הפעילו השפעתכם וסמכותכם למנוע פגיעה בקדושת השבת". — הודעה זו נפלה על אוזניים ערלות.

ח"כ פרופ' אבנר־חי שאקי שעשה את אחת השבתות בעיר, אמר בפני המתקהלים בכיכר השבת מול קולנוע „היכל", כי פתיחת „היכל" בשבתות היא עבירה כפולה על החוק. האבסורד הוא שאלה העוברים עליו מקבלים פרס, ואילו השומרים עליו — נענשים.

המשטרה שחשבה שתוכל „לשבור" את רוח המפגינים החליטה לעצור את רבה של פתח תקווה, הרב ברוך שמעון סלומון, בליל שבת הגדול הסמוך לחג הפסח. איתו נעצר גם ראש ישיבה. נדמה היה למשטרה שבכך יסתיימו ההפגנות, אך טעות היתה בידה. זוהי שערוריה שלא היתה כדוגמתה מאז מעצרו של הרב יהודה לייב הכהן פישמן, גם כן בשבת, ע"י זרים ששלטו בארץ־ישראל לפני 40 שנה.

בתגובה למעצר הרבנים והבאתם לבית משפט פירסמו רבני העיר ברבים „מטרת ההפגנות" — הוקרת חיוב למחות לכבוד שמים, המחאות בלמו כוונות להרחיב את חילולי השבת לתחומים נוספים.

שר המשטרה שביקר בפתח תקוה בערב יום העצמאות נאות לשוחח עם רבני פ"ת. מר בר־לב הבהיר, כי הוא בעד סגירת „היכל" והודיע חד משמעית כי רק 49 איש יוכלו להופיע ולמחות בכבר השבת אל מול פני קולנוע „היכל".

אך כעבור כמה שבתות הודיעה המשטרה על מדיניות חדשה. לא עוד הפגנות רבתיות אלא של שלושה אנשים בלבד. בג"ץ עתיד לדון בנושא זה ביום כ"ב במנחם אב תשמ"ו.

מפקד מחוז המרכז במשטרת ישראל, ניצב אנוש גבעתי, המלווה את המערכה על „שלום השבת" מראשיתה, מודע, כי ההפגנות הנוכחיות, שהן ללא רישיון, רק מפריעות לעבודתה הסדירה של המשטרה, ולא מביאות לתוצאות הרצויות לקהל המפגינים. רבני העיר לא כורבים כן. עם זאת הסכימו להעתיק את המאבק מרחבת הקולנוע אל תוך בתי הכנסת שבסביבה, בתקווה, כי הגורמים הממלכתיים הממונים על אכיפת החוק במדינה ינקטו צעדים מתאימים, כדי להביא לסגירת הקולנוע בשבתות ובמועדי ישראל.

העתקת עצרות המחאה היא זמנית. והיה אם לא יימצא הסדר נאות, דו"י שאלה יועבר מחדש אל רחבת הקולנוע, כבימים עברו, „אולם תקוותנו היא, כי לא נצטרך לעשות זאת" — אומרים פרנסי הציבור הדתי בעיר הכואבים את כאב השבת.

אם ציפה איש שיוכל „לשבור" את רוחם של נאמני־השבת בפתח תקווה באו חמישים שבתות של הפגנות והוכיחו לכל בית ישראל בארץ ובתפוצות מסירות נפש מהי.

אורח במדינה

הרב פנחס ברנר — המדינה והגלות

מאת ב' אברהם

בימים אלה עושה בארץ הרב הראשי ליהודי ונצואלה הרב ד"ר פינחס ברנר, אשר בא במגמה לתכנן פרוייקטים שונים עם הנהלת אוניברסיטת בר אילן למען יהודי דרום אמריקה.

ונצואלה — הארץ המכוסה יערות עד, הגובלת בים הקאריבי ומשתרעת לעבר הרי האנדים נושאת חותם צבעוני ומופלג בדמוי פזמונינו העממיים, אך כאשר מדובר ביהודי ונצואלה מסתבר שזוהי קהילה תוססת המגלה מעורבות יתירה בישראל.

זה לא מכבר הוכרז בקראקאס, בירת ונצואלה, על הקמת מרכז למחקרים יישומיים במדעי החברה באוניברסיטת בר אילן. נשיא ונצואלה ד"ר חיימה לוסינצ'י קיבל תואר דוקטור כבוד במסגרת קונגרס בינלאומי בנושא האימונולוגיה שנערך בהשתתפות 500 מדענים מארה"ב, דרום אמריקה והאוניברסיטת בר אילן.

שהותו של הרב פינחס ברנר היא אפוא בבחינת „עליה לרגל" שהוא מקיים כדי לשמור על הקשר עם המדינה. „יהדות העולם" — הוא אומר — „איננה מעריכה נכונה את מדינת היהודים אשר מעניקה בבות גאווה ובטחון ליהודי הגולה, על כל ההשלכות הפוליטיות והרוחניות, ואין להעלות על הדעת היום קיום יהודי בגלות ללא הכלי של מדינת ישראל על מפת העולם. על דרך הפראפרזה האחד העציית על השבת — אפשר להגיד, שיותר משמרו היהודים שמרו על המדינה, תגנה המדינה על היהודים".

התפוצה משפחת אמנם עדיין אשלוות קיומיית והתרבותיות, אך ההתבוללות העומדת בשער מנפצת את כל ההלוכות ומגבירה את תחושת התסכול.

הרב ברנר, איש גבה קומה, ממושקף, בעל סבר פנים נעימות, לבוש מקטורן בהיר מקופק ומכנסיים שחורים — יושב ליד שולחן המהגוני ומספר את קורות חייו בשיחה קולחת ובעברית שוטפת. הוא נולד בשנת 1931 בעיירה פישרבין באיזור לובלין. אביו ששימש ברבנות חש בשנות השלושים את האווירה הקודרת בפולין וביקש להרחיב את אופקיו. כאשר בני עירתו שהיגרו לפרו פנו אליו בהצעה לקבל את משרת הרב, השוחט והמוהל בעירם, הוא נענה להם ועקר יחד עם אשתו ושלושת בניו אל לימה — בירת פרו. בהיותו בן 16 קיבל פינחס ברנר מלגה מ„ישיבה יוניברסיטי" בניו יורק. הדרך האמריקני, על מרחב ההשכלה הכללית והתורנית, והתרבות היהודית המגובשת שם שימשו לו פתח אל עולם קסום שכמוהו לא ראה בלימה בפרו ולא חש מעולם. לימודיו ב„בית המדרש למורים" היו הכנה ללימודיו המתקדמים ב„ישיבה יוניברסיטי".

בשנת 1955 קיבל סמיכות ואחר־כך הוציא תואר שני ב„קולומביה יוניברסיטי" במקצועות המתמטיקה והפסיכולוגיה, שאותם הוא מורה גם היום באחת האוניברסיטאות שבוונצואלה.

הרב ד"ר פינחס ברנר נמשך ללימוד „תורה לשמה" אצל הגר"י סולובייצ'יק שריתק אותו בכל ישותו. הוא השתקע ברובע „קווינס" שבניו יורק וכיהן שם במשך 12 שנה כמרא דאתרא ב„הוליסווד ג'ואיש סנטר". שנים אלו מעצימים אצל הרב את התודעה הצבורית אך עיניו פונות אל העולם היהודי הגדול כדי למצוא אתגר.

בהזדמנות אחת הוא משתתף במשלחת רבנים לדרום אמריקה ומתאהב גם בוונצואלה אשר מאירה לו פנים וקוראת לו לעמוד בראש הקהילה בקראקאס כרב ראשי. מאז 1967 מקיים הרב פינחס ברנר את שליחותו הרבנית והחינוכית בקרב שלושים אלף יהודי ונצואלה, המנהלים חיי ציבור ענפים בכל התחומים. במקום בית ספר אינטגרלי שבו מתחנכים 2,500 תלמידים (כן ירבו) וכן „ישיבת חב"ד". בקהילה מאורגנות תנועות נוער, כגון „בני עקיבא" ותנועת אי"י תעוקדת, וקיים גם מסלול לימודי של צעירים בישראל. האירועים החברתיים מרוכזים סביב הקהילה, על עשרות בתי כנסיותיה, שלושת המקוואות, והפעילות הציונית והדתית המגוונת בכל השטחים. יצחק זהאי, איש פתח תקוה והמר מוצנתה, ניהל את בית הספר בקאראקאס משך חמש שנים וממשיך עדיין מדי שנה בשנה לבקר בקהילה היהודית כדי לתמוך התוכית במוסדותיה ומפעליה. בקאראקאס הבירה, המאוכלסת בשלושה מיליון תושבים, מהווים היהודים אחוז אחד, אך השפעתם במסחר — של בני הדור המבוגר, ובמקצועות החפשיים — של בני הדור הצעיר, ניכרת. בני העם הונצואלי מקרינים אהבה וידידות לעם היהודי ולמדינת ישראל, והקהילה היהודית בוונצואלה מוקירה את העם אשר בתוכו הם יושבים.

הרב ד"ר פינחס ברנר מודע היום לכל הזרמים היהודים הפועלים בקרב הקהילה. הוא ער לפירוד בין התנועות והמפלגות, אך מה שמעורר בו דאגה לעתיד הרי זה תהליך ההתבוללות שפשה ואין לעצרו. כאשר הוא מדבר על כך עיניו עוטה ארשת רצינות ועיניו מביעות דאגה וצער. „עידן ההתגריות בניקאות חלף חלף לו" — קובע הרב — „ובעולם הפלורליסטי של היום היהודים רוצים ליהנות מתענוגות עולם המתירניים, ומכאן נישואי התערובת ופריצת מחסום היהדות". הרב ד"ר פינחס ברנר הוא אישיות המכוונת בתוכה את הגורם האינטלקטואלי והתורני המכנה הכל מאחד לשמור על גחלת המורשת, בקיומו את הקשר עם ארץ ישראל כדי לשכק גשר בין הגולה ובין מדינת ישראל.

ביקור רבה של וונצואלה הרב פינחס ברנר באוניברסיטת בר־אילן, 31.7.86 יושבים משמאל לימין: מנכ"ל בר־אילן מר אלטמן, מר יוחאי, רבה של וונצואלה, נשיא האוניברסיטה פרופ' אלבק, נגיד האוניברסיטה פרופ' רקמן.

פרשת השב"כ לאחר הבג"ץ

פרשת האוטובוס של „אגד" בקו 300 — מתל־אביב לאשקלון, שנחטף ע"י מחבלים ושוחרר בפעולה משולבת של כוחות הביטחון, הגיע גם אל בית הדין הגבוה לצדק.

פרשה זו, שתחילה נראתה כשייכת אל העבר, בתור כוו שנרשמה בספר המלחמה של ישראל עם המחבלים, מוסיפה להתגלגל ולהעסיק את דעת הקהל, בארץ ובעולם. ספק אם תרד מסדר היום אחרי הקראת החלטת הבג"ץ בסוגיה סבוכה זו. אמנם שופטי ביהמ"ש העליון, הנשיא מאיר שמגר, סגניתו מרים בן־פורת והשופט פרופ' אהרון ברק גזרו את דינם, אך העניין כולו נתון עדיין לחקירת המשטרה, שנתבקשה לחקור את החשודים בהריגה מסמכות בעת הפעולה ולהגיש את המסקנות לידיו של היועץ המשפטי לממשלה, הוא יצטרך לקבוע אם יש מקום לפתוח בהליכים משפטיים נגד החשודים, או לא.

שמעון פרס

כדור מתגלגל

הפרשה בגלגוליה

ראשיתה של הפרשה באותה פגישה שנערכה באוקטובר 1985 בין סגנו של ראש שירותי הביטחון, מר חזק, לבין ראש הממשלה, שמעון פרס. בפגישה זו ביקש מר חזק להביא לפיטוריו של ראש שירותי הביטחון הפעיל וחרג מסמכותו בעת האירועים שנתקשרו לשחרור האוטובוס החטוף.

ראש הממשלה שדחה תביעה זו, לא העלה על הדעת כי הכדור מתחיל להתגלגל ללא שיהיה לאיש הכוח לעצור בעד הידרדרותו. מסתבר שגם „התרגיל המבריק" שנקטה הממשלה בחצות ליל, כדי למנוע חקירת השב"כ, לא הצליח במלואו. אמנם ביהמ"ש הגבוה לצדק, ברוב דעות (שמגר, בן פורת), נגד דעתו של השופט ברק, קבע כי החנינה שהעניק נשיא המדינה, חיים הרצוג, לארבעה אנשי השב"כ תקפה, בכל זאת תיערך חקירה בפרשה זו המתרחבת בכיוונים שונים. לא מן הנמנע, כי גם הדרג המדיני ימצא את עצמו בין הנחקרים. העילה לכך נובעת בין היתר מאותה פיסקה שכלל ראש השב"כ, אברהם שלום, בבקשה לחנינה, אותה הגיש לנשיא המדינה. בה נאמר בין היתר כי פעל „בסמכות וברשות". במלים אחרות, כל מה שנעשה היה מכוח הסמכות והרשות שניתנה לו על ידי הממונים עליו.

עם פרסום החלטת בית הדין הגבוה לצדק, תגש המשטרה לחקירת הנושא. החוקרים בראשותו של מפכ"ל המשטרה, רב ניצב דוד קראוס, יצטרכו לקבוע את סדר החקירה בהת־

מאת א. ש. אורי

אם למשתמע מהחלטת בית הדין הגבוה לצדק.

אחרי שנקבע כי החנינה תקפה, הרי שאנשי השב"כ, שזכו בחנינת הנשיא, לא ייחקרו כנאשמים בביצוע מעשה בלתי חוקי, אלא יתבקשו להעיד על פרטי המקרה. מצד אחד, דבר זה מקל על אנשי השב"כ המרכזיים; מצד אחר, המצב החדש שלהם מונע מהם את הזכות להימנע מלהשיב על שאלות בטענה כי אינם רוצים לעשות זאת, שלא להפליל את עצמם. לא כן לגבי עדויות. כאן קיימת חובה חד משמעית להעיד ולהשיב על כל שאלות החוקרים. שלעיתים יכול להיתגלות כי דבר זה לא נח לעדים, בפרט כשהם צריכים להעיד נגד חבריהם לעבודה.

הדילמה של נשיא המדינה

בעיה אחרת שעשויה להתעורר היא, כיצד ינהג הנשיא כאשר יתר אנשי השב"כ החשודים בעדויות שקר בפני שתי הוועדות שחקרו בשעתו את הנושא הן: „ועדת זורע" ו„ועדת בלטמן", כאשר אף הן יבקשו ליהנות מחנינה עוד בטרם החלה החקירה.

אם לשפוט לפי האמור בהחלטת הבג"ץ הרי שנשיא המדינה מוסמך להעניק חנינה בטרם נערך משפט ולפני שמבקשי החנינה הופללו בדין. עם זאת, יתקשה הנשיא להתעלם מההערה בהחלטת הבג"ץ בה נאמר בין היתר, כי מן הראוי להכניס שינויים בחוק החנינה כדי לקבוע בבירור שאין להעניק חנינה לאדם בטרם עמד לדין ונשפט. לכשעצמו, השופט פרופ' אהרון ברק, בהחלטת המיעוט שלו, מערער מלכתחילה על סמכותו של הנשיא, להעניק חנינה טרם משפט. לדעתו, זוהי חריגה מסמכות, ממילא החנינה שהוענקה בטלה ומבוטלת מלכתחילה.

קיימת גם אפשרות, כי העותרים לבג"ץ ינצלו את הזכות המשפטית השמורה להם לבקש דיון חוזר לפני הרכב של חמישה שופטים, וזאת נוכח העובדה שהחלטת הבג"ץ ניתנה ברוב דעות, ולא פה אחד.

אגב, זכות הערעור שמורה רק לגבי החנינה ולא לגבי בקשת העותרים לצוות לחקור את הפרשה כולה הואיל ובעניין החקירה נפלה ההכרעה פה אחד.

לפי הפרוצדורה המקובלת, נשיא ביהמ"ש העליון הוא הפוסק האחרון בנדון ורק על פי החלטתו ניתן לקיים את הדיון החוזר. אולם, בהתחשב בעובדה כי הפעם הוא ממלאת מקומו הקבועה ישבו בדין יש יסוד להניח כי לא יפעיל את סמכותו, כדי למנוע דיון חוזר בשאלת החנינה. אם כך יקרה, צפוי איפוא סיבוב משפטי נוסף בפרשת השב"כ, עוד בטרם תיכנס החקירה המשטרתית להלוך גבוה.

והיה אם לא יערערו העותרים על החלטת הבג"ץ, והנשיא לא יעניק חנינה נוספת ליתר הדמויות המעורבות בפרשת האוטובוס מס' 300, תפתח המשטרה, בחקירה ולפי החומר שתאסוף יצטרך היועץ המשפטי לממשלה, יוסף חריש, להחליט אם יש מקום להעמידם לדין או לא.

בהזדמנות זו ראוי להעיר כי היועץ המשפטי לממשלה בתוקף סמכותו רשאי לא לפתוח בהליכים משפטיים; גם אם המשטרה תקבע בסיכום החקירה כי יש מקום להעמיד לדין את החשודים.

על כן לא מן הנמנע שהיועץ המשפטי לממשלה, שהיה בעצה אחת עם הממשלה לגבי בקשת החנינה שהוגשה לנשיא המדינה, כדי למנוע את העמדתם לדין של ארבעה מראשי השב"כ, אכן יפעל את סמכותו ואת שיקול דעתו הציבורי ויחליט שלא להעמיד לדין את יתר החשודים.

האם בכך תגיע פרשה זו לסיומה? ספק רב. הדמויות הפוליטיות הפועלות באחורי הקלעים ודאי לא יחושו ולא ישקטו, שהרי רצונם עז לגלגל פרשה זו על ראשיהם של אנשי הדרג המדיני בכלל ועל ראשו של ממלא מקום ראש הממשלה, יצחק שמיר, בפרט.

כזכור, הבטיח שר המשטרה, חיים בר לב, כי חקירת המשטרה תסתיים לפני הרוטציה. הואיל ועד לביצוע הרוטציה נותרו בסה"כ כ־70 יום, נדע בשבועות הקרובים באיזה כיוון יתגלגל הכדור במהדורתו החדשה שלאחר הבג"ץ. לא זו בלבד אלא אף נדע; האם פרשת השב"כ על ספיחיה תשפיע על ביצוע הסכם הרוטציה או לא?

יצחק שמיר

אחריות הדרג המדיני

כיצד זה ישפיע על הרוטציה?

בהקשר זה ראוי להזכיר, כי שר הבריאות, מרדכי גור, אמר באחד הדיונים שנערכו במפלגת העבודה במסגרת „שרינר", כי הוא מוכן לוותר על החקירה, אם יצחק שמיר יודיע כי אינו רואה את עצמו מועמד לכהונת ראש ממשלה. הגדיל לעשות בכיוון זה ח"כ חיים רמון, שבראיון עתונאי לטלוויזיה, הציג את השאלה: הכיצד נוכל להשלים עם העובדה, שאדם ששמו נשתרבב בפרשת השב"כ והאוטובוס, בה נהרגו שני מחבלים, לא בקרב, אלא בדרך לחקירתם והעניין הוסתר מידיעת הציבור והעדויות סוייפו בצורה כזאת שהאמת לא תתגלה — אדם כזה יכהן כראש ממשלה.

האם הפעם תתגלה האמת?

יש להניח שהיא כבר נתגלתה. עם הודאתם של ראש השב"כ במכתב לנשיא המדינה כי לא דיברו אמת בכל הקשור בפרשה זו. לפי זה השאלה העוקבת שטרם ניתנה תשובה עליה היא. האם יידרש הדרג המדיני לתת את הדין?

ושוב, גם במקרה זה, למרות שהאצבע המאשימה מופנית לעברו של יצחק שמיר ע"י יריביו הפוליטיים, לא ברור האם ראש הממשלה, שמעון פרס, שהתייצב לימינם של ראשי השב"כ במשך למעלה מחצי שנה חופפת עליהם במלוא כוח סמכותו, ייצא נקי, או שמא גם הוא ימצא את עצמו מעורב ומסובך בשרשרת הטעויות שמייחסים לדרג המדיני?

קיצורם של דברים: גלגלי האוטובוס של „אגד" כס' 300 יוסיפו להתגלגל עוד זמן רב והם אף עלולים ליצור תקר רציני בביצוע הרוטציה בראשות הממשלה.

סיכומו של שבוע

שיחות הלסינקי והצהרת הלסינקי

הודעתה הרשמית של בריה"מ על שיחות קונסולריות עם ישראל, שייפתחו החודש בהלסינקי, בירת פינלנד, היא המשך לדרישות ולגישושים בנושאים שונים המתקיימים בתקופה האחרונה בין שתי המדינות.

היעד המוגדר של השיחות הוא עניינים קונסולריים וטיפול ברכוש הרוסי הנמצא במדינת ישראל. אלא קשה לשער כי מטרתה של בריה"מ היא רק טיפול בעניינים טכניים מצומצמים: צעד זה עשוי להיות ראשית תהליך שאולי יוביל בסופו של דבר לקשירת יחסים דיפלומטיים בין שתי המדינות.

ראש הממשלה, שמעון פרס, אמר השבוע, כי בשיחות בין שתי המדינות יוכל כל צד להעלות כל נושא, וישראל תעלה את שאלת יהודי בריה"מ, התהליך המדיני במזרח התיכון ועובדת היותה של מוסקווה לספקית הנשק העיקרית למדינות הסירוב.

אך השאלה היא באיזה שלב של השיחות תוכל ישראל להעלות בעיות מדיניות. דוברים סובייטיים רשמיים טרחו השבוע להדגיש את האופי הטכני של השיחות בהלסינקי ואת הדרג הנמוך של המשתתפים בהן. שגריר בריה"מ בדמשק, פליקס פדוסוב, אמר כי השיחות יוקדשו „אך ורק לעניינים קונסולריים ולא יהיה בכך רמז לכל שינוי אחר ביחסים המדיניים בין בריה"מ ובין ישראל". דובר משרד החוץ הסובייטי, גנאדי גראסימוב, הדגיש כי בשלב זה מדובר בקבוצת עבודה בעלות דרג נמוך והן יעסקו רק בעניינים טכניים. לפי הודעות סובייטיות אלו ואחרות מסתבר כי בשלב זה לא ברור אם השיחות יובילו לפתיחת קונסוליות בישראל ובבריה"מ, והמדובר בינתיים הוא בעניינים קונסולריים. כך שפתיחת שגרירויות היא בוודאי לא עניין של מהיום־למחר והיא תלויה בהתפתחויות שיהיו בעקבות המפגש הראשון בהלסינקי.

אין ספק כי אחת הסיבות למהלך הסובייטי היא רצונה של מוסקווה ליצור אווירה נוחה לקראת פגישת הפסגה הצפויה בין רייגן וגורבצ'וב. סיבה אחרת היא רצונה להשתלב במהלכים המדיניים במזרח התיכון ולהשיג את הסכמתה של ארה"ב לשיתופה בוועידה בינלאומית בעניין זה. אך דובר משרד החוץ האמריקני רמז שלשום כי ארה"ב לא תסתפק ביחסים קונסולריים בין בריה"מ וישראל והיא תעמוד על יחסים דיפלומטיים מלאים. אך, כאמור, דוברים סובייטיים מציינים כי בשלב זה עדיין לא מדובר אפילו על יחסים דיפלומטיים.

הדו־שיח שייפתח החודש בהלסינקי בין נציגי ישראל ובריה"מ, המקום כותנה בחריצה מעניינים קונסולריים טכניים. כשלב מאוחר של השיחות תעלה ישראל עניינים מדיניים ואת שאלת יהודי בריה"מ. מצבם של יהודי בריה"מ ושלילת זכות היציאה מהם חייב לעלות במלוא התוקף בעת שתתקיימנה שיחות בין נציגי ירושלים ומוסקווה. שלטונות בריה"מ מפירים בצורה גסה זכויות אדם אלמנטריות, המעוגנות גם בהצהרת הלסינקי שעליה חתומה מוסקווה. האם שיחות הלסינקי יהיו ראשית דרך להתייחסות סובייטית חדשה להצהרת הלסינקי. בכל הקשור למצבם של יהודי בריה"מ ימים יגידו.

י. בן חיים

כיצד יש להילחם בגזענות?

היה זה שבוע אחרון לפגרת הקיץ של הכנסת. שבוע ארוך, כשכל יום ישבה המליאה שבעה ועשר שעות ויותר ועסקה בחקיקה כבסרט נע.

נציין כאן שלושה מתוך כעשרים חוקים, שאושרו השבוע: החוק האוסר מכירה והצגת חמץ בפסח במרכזים יהודיים מובהקים, (שהוכן הובא ביוזמתו של חה"כ פרופ' אבנר שאקי); החוק לאיסור הגזענות, והחוק נגד מיפגשים עם אנשי אש"ף.

מציעי החוק הדון שהחוק נגד הגזענות הוגש על רקע הופעתו של איש אחד, שהעלה לסדר יומנו בעיה זו של גישה גזענית. שרים וחכ"ים הנדו שלאמיתו של דבר, המלחמה בגזענות היא בעיקר מלחמה אידיאולוגית. הפעולה חייבת להיות במישור החינוכי וההסברתי. אם כן, למורך מה החוק, שרבים וטובים אומרים שטוב לו שלא היה נברא? הנשאלים השיבו: כדי להופיע קבל עם ועולם כמי שיש בספר החוקים שלו גם חוק מפורש נגד תופעת הגזענות. הללו אמרו שיש לראותו כאקט חינוכי.

בצדק הזהיר יו"ר ועדת החוקה, אלי קולאס, מפני תחרות בהדגשת כי שונא, סולד ופועל יותר נגד הגזענות. תחרות כזו מיותרת ומזיקה. ברור שמאה ועשרים חכ"ים מאוחדים בסלידה מפני תופעות גזעניות.

בדיונו חוות דעת של קבוצת עורכי דין נגד חקיקת חוק כזה. הללו נתלים באילן משפטי גדול, מי שהיה שופט ביהמ"ש העליון, חיים כהן, שקבע שמילה טמאה זו — גזענות — אסור שתופיע בספר החוקים של מדינת ישראל.

נפשם של חכ"ים מהשמאל יצאה במגמה להכניס ולהדגיש בחוק זה את הדת. במאבק זה המרץ של נציגי התנועה הדתית־לאומית (בראשותם של המר ואאקי) ושאר נציגי המפלגות הדתיות, ונשמטה הדת מהחוק. השר שחל אימץ שיטה זו, ובתשובה לגב' אלוני סיפר, שבשלב מסויים של דיון בועדת שרים בהצעת החוק השתתף גם פרופסור זמיר ושבעה משפטנים ובתשובה לשאלה ברורה השיבו בפשטות, שאמנם מגוחך קודם על החוק יש מקום להשיש שמתפלל בתום לב עלול להיות מועמד לדין. חכ"ים דתיים הוסיפו, ספק בהלצה ספק ברצינות, שאלובא דאלוני ושריד, כי שיאמר „המבדיל" בין ישראל לעמים, צפוי להאשמה ב„גזענות". לכן הכניסו לחוק שאמירה, פרסום או ציטוט דברי תפילה, דת וכו' ייחשבו עבירה רק אם יאמרו במטרה להסית לגזענות. תוספת זו הקפיצה את השמאל (מפ"ם — ר"צ —. הר"ש — שינוי — מתקדמת וחלק מהמערך) ואלה יצרו נגדה חזית אחת. ברגע שנהגא הודיע שיתמוך בחוק, גברו המבאלנים אומר להצביע נגד החוק, וכן עשו.

ברור, שערכו ותרומתו, לחיוב או לשלילה, של החוק הנ"ל ייוודעו רק לאחר שיובא במבחן משפטי. ככל שיצטרכו להשתמש בו במערכת המשפט ויתרכזו בצד החינוכי־אידיאולוגי, כאמור, כן ייטב לחברה בישראל.

איסור מפגשים עם אש"ף

חזית השמאל הנ"ל התאחדה שוב, וללא הצלחה, בניסיון למנוע קבלת החוק האוסר מיפגשים עם אנשי אש"ף. החוק אוסר על מיפגשים עם נושאי תפקידים במוסדות, בהנהלה או במועצה של ארגוני טירור. במדובר בארגונים שייעודם לרצוח יהודים. ישראל פעלה רבות בזירה הבינלאומית לסלק את אש"ף מן הדרך המדינית, במגמה להגביר את הסיכוי למצוא שותפים לשיחות שלום. מגעים חייבים להיערך אך ורק על ידי ובהחלטת הממשלה.

שריד, איש המערך בעבר הקרוב, חיפש דרך „להמריד" את חברי המערך נגד החוק. למתנגדי החוק מבין חברי סיעה זו אמר שלא די ב„חלוקת עבודה" בין חברי הסיעה, שחלק יצביעו נגד וחלק מהסיעה יצביעו בעד, העיקר שהחוק יעבור, לשווא דרש מסיעתו לעבור שיקריים באחד נגד החוק.

נציג חד"ש, וילנר, הסתייע בעזר וייצמן (איש הליכוד בעבר הלא־רחוק) וכמוהו שאל, כי אמר שאש"ף רוצה להשמיד את מדינת ישראל? ויצמן אמר: איזו תדמית יצרנו כאן לאש"ף? מי מפחד מאנשיו, שיש וכי מהם שם פה ושם איזו שקית ניילון מתפוצצת? ח"כ"ים מהמערך, כליבאי ואחרים, לימדו סניגוריה על פגישות שהיו ושיהיו עם אש"ף.

החוק בא לאסור „מדיניות פרטית", של חברי כנסת מסיעה זו או אחרת, כי בנפשנו הדבר. גם חוק זה, ככל חוק אחר, מבחנו יהיה במערכת המשפטית.

יונה כהן

בני משפחת שצ'רנסקי הורשו לעלות ארצה

השבוע נמסר כי בני משפחתו של נתן־אנטולי שצ'רנסקי הורשו על־ידי שלטונות בריה"מ לעלות לישראל. אחיו של נתן, ליאוניד, הודיע כי אמו, אידה מילגרום, הוא, רעייתו ושני ילדיהם קיבלו רשות לעלות לישראל ויטוסו לווינה ב־23 באוגוסט. הידיעה על איחוד בני משפחת שצ'רנסקי בארץ נתפרסמה בד בבד עם הידיעות על השיחות הצפויות בין נציגי ישראל ובריה"מ בהלסינקי. בתמונה: אידה מילגרום ובנה, ליאוניד שצ'רנסקי, במוסקווה.

המורמונים בוועדת השרים

ועדת השרים לעניין המרכז המורמוני, בראשות שר הדתות ד"ר יוסף בורג, ישבה על המדוכה זה כמה חודשים אך טרם הגיעה לידי סיכום.

לאחר שנתקבלה חוות דעת של המשנה ליועץ המשפטי, יורם בר סלע, שאין שום אפשרות חוקית לבטל את רשיון הבניה, ביקש היו"ר ד"ר בורג להעמיד לדיון את ההצעות השונות, ביניהן גם את הצעת השר הרב יצחק פרץ להפסיק את הבנייה. אך השר משה שחל טען לעומתו שאין אפשרות להעמיד להצבעה הצעה זו משום שהיא מנוגדת לחוות דעתו של היועץ המשפטי. על רקע זה התנהלו חילופי דברים בין שני השרים, ולבסוף החליט יו"ר הוועדה ד"ר בורג לפנות בנידון ליועץ המשפטי.

בין ההצעות שהוגשו לוועדה גם הצעתו של השר יוסף שפירא לפנות למורמונים בבקשה שיעבירו את האוניברסיטה למקום אחר. שרים אחרים הציעו לעגן באופן חוקי את התחייבותם של המורמונים שלא לעסוק במיסיון. הצעה זו מתבססת גם על המלצתו של המשנה ליועץ המשפטי, יורם בר סלע. הוא הציע בחוות דעתו לפנות למינהל מקרקעי ישראל, או לגורם אחר בשיתוף עם המינהל, לברר אצל נציגי האוניברסיטה מה הן הפעולות שיתבצעו במרכז המורמוני ולעמוד על כך שיינתן פירוט מדויק שיבטיח כי הפעולות שיתקיימו במוסד האמור „לא יסתרו את ערכי התרבות והחינוך של ישראל". בר סלע הציע לכלול את התנאי הזה שנכלל בחוזה החכירה, גם בחוזה החכירה שייחתם. כן הציע לשאוף לכך שפירוט הפעילות המסויימת וההתחייבות שנטל על עצמו נשיא האוניברסיטה המורמונית, ייכללו אף הם בחוזה החכירה שייחתם, הצעתו מדברת גם על הקמת צוות בתיאום עם המרכז הירושלמי של האוניברסיטה שיוודא קיומם של התנאים המפורטים הלכה למעשה.

עניין המרכז המורמוני הוא מחדל של אותם נציגים בעיריית ירושלים שנזכרו לטפל בנושא מאוחר מדי. הם יכלו למנוע זאת כאשר הוגשה הבקשה לרשיון, אך הם לא הבינו או במה המדובר, וכאשר הנושא עלה על הפרק, היה כבר מאוחר מדי להרהר על כך. כל הרשיונות ניתנו ומבחינה חוקית אי אפשר היה לעצור את הבנייה. זה גם מחדל של ראש עיריית ירושלים, שמדובר להיטות לקשור יחסי ידידות עם הכנסיות מוכן היה להקצות מגרש מרכזי מול הר הבית למרכז המורמוני, מבלי להרהר אחרי התוצאות הנובעות מכך. אילו הוקצה מגרש למרכז זה במקום מרוחק מן העיר, יש להניח שהבעיה לא היתה כל כך חמורה. מה שנשאר עכשיו זה רק לעגן בחוזה החכירה את ההתחייבות של המורמונים שלא לעסוק במיסיון, למרות שזה מנוגד לערכי דתם ולא ברור כיצד יעמדו בכך.

י. א.

הצהרה מוזמנת או אכילת קורצא

ככל שמתקרב מועד הרוטציה בראשות הממשלה מתרבים הנסיונות „לפסול" את יצחק שמיר המיועד להיות ראש הממשלה מאוקטובר הקרוב. לאחר שעלילות שונות לא הועילו בנסים להיעזר בפיוט תוק.

השבוע פורסמה ידיעה כי „פקיד שודי, השומר על עילום שמו, העיד כי בממשלתו הוקשה לקיים קשרים תקינים עם ממשלה שבראשה יעמוד יצחק שמיר שהיה מעורב ברצח הרוזן ברנדוט ב־1948".

לא זו בלבד שהפקיד הופיע באנונימיות אלא שגם הידיעה — ששודרה בקול ישראל — היתה מאד אנונימית. כבעס ולא היה הבסך בתשובות הכתובה.

לא אהה בתקבל הרושם כי עתונאים ישראלים הם עצמם היוזמים את השאלה, או שהם מודרכים על ידי מישהו אחר. לא מתקבל על הדעת שבממשלת שודיה היא יוזמת את ההצהרה. מאז 1948 עברו שנים רבות וספק אם מישהו קושר בין האירועים ובכלל יש קשר בין שמיר והעניין.

כאן: ביקור יצחק שמיר בשוודיה ונתקבל שם בכבוד וברצינות. יצחק שמיר שימש כראש ממשלת ישראל במשך כשנה וזכה לשיתוף פעולה כלא בצד מדינות אירופה וממשלת שודיה.

הידיעה היא תמוהה כעיקרה. נודף ממנה ריח של אכילת קורצא.

יצחק דויטש

עט לשחוק

נשיא המדינה: נחון.

בית המשפט העליון: נבון.

✶

לאחר פסק הבג"ץ יש הרשאה לנשיא לחון קודם הרשעה.

✶

על תאונות הדרכים המתרידות שאירעו השבוע בין־המצרים: פצע ותחבורה ומכה טריה.

✶

לאחר „סתבת" ארוכה החליט להתגז והחוק התקבל בקול ענות ובתלונות.

✶

ופה נהג ח"כ שאקי כשדאג להעביר את חוק החמץ בכנסת קודם צאתה לפגרה, שהרי בענייני חמץ ומצה יש לנהוג בחיפזון ומצה הבאה לידך אל תחמיצנה.

✶

בחודשים האחרונים לקו בכמה חיילי צה"ל במחלת הכלבת. העובדה שהידיעה התפרסמה רק עתה מעלה את החשש כי „העתונאים הנובחים" שהסתירו עד עתה ידיעה זו הם שגרמו למחלה.

אילן בומבך

השבוע בקו

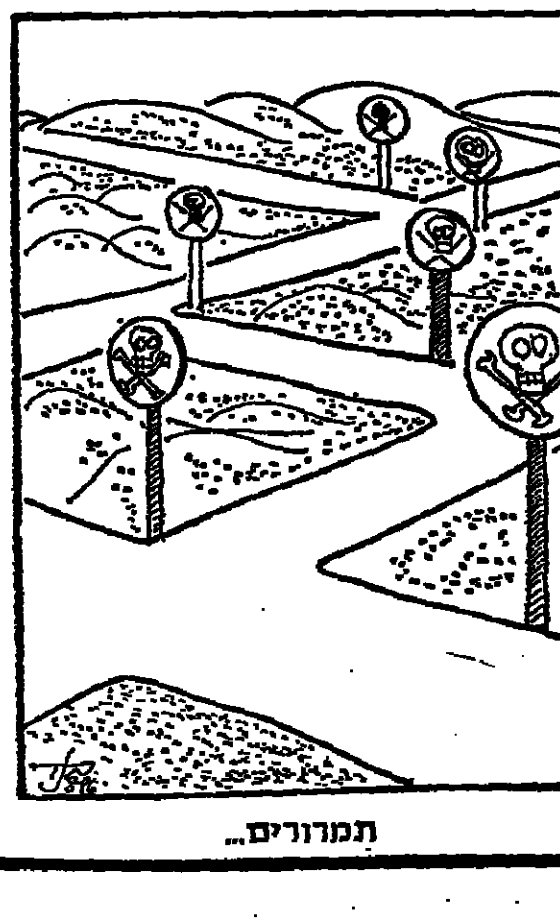

תמרורים...

דפי־זהב מגישים:

מדריך הקיבוצים

חברת דפי זהב שמחה להגיש לך מדריך עסקים למגזר הקיבוצי, אשר יופץ ב־50,000 עותקים לכל חברי הקיבוצים בישראל.

המדריך יחולק לשני חלקים: חלק מסווג לפי מוצרים, שרותים ומקצועות וחלק אלפביתי, בו יופיעו כל השמות, הכתובות ומספרי הטלפון של כל חברי הקיבוצים בארץ.

מדריך הקיבוצים ישמש ככלי עזר ממדרגה ראשונה בקרב מקבלי ההחלטות בקיבוצים — גזברים, קניינים, רכזי ענפים ומזכירי משקים. כל גוף הנמצא בקשרים עסקיים עם הקיבוצים, או השואף להשתלב במערכת הסחר הקיבוצית ימצא — במדריך הקיבוצים ייצוג הולם ומשתלם.

פרסום במדריך הקיבוצים מהווה דרך נאותה, חסכונית ויעילה מאין כמוה להבליט את יתרונות העסק שלך ולספק מידע הכרחי. לפרסום במדריך הקיבוצים אורך חיים של שנה תמימה. המודעה עובדת שוב ושוב ומשיגה עבורך תוצאות.

העסק מתחיל לרוץ — אל תשאר בחוץ

הבטח בעוד מועד פרסום מתאים במדריך הקיבוצים — לעסקים טובים יותר. לפרטים נוספים אנא פנה: מדריך הקיבוצים בהוצאת דפי זהב בע"מ, 03־7532241 (לנירה).

דפי זהב

מדריך הטלפון של המדינה

סופרים וספרים

עוללות עגנון וביאליק

מאת דוד תמר

ר' יצחק אייזיק השוחט מזורוויץ

אחד מסיפוריו של ש"י עגנון הוא הסיפור „דמעות", שנביא כאן את כולו: מת לי הרב שמואל אריה. בילדותי דרתי בכפר קשיליביץ. הוא כפר קשיליביץ, שיצא לו שם בעולם, שהבעש"ט קודם שנתגלה היה שם שו"ב. מצאתי שם שו"ב זקן למעלה משמונים. אמרתי לו אפשר שהכרת אדם שהכיר את הבעש"ט. אמר לי, יהודי שראה את הבעש"ט לא מצאתי, גוי שראה את הבעש"ט מצאתי. בימי חרפי הייתי דר אצל אכר אחד גוי, כל פעם שהייתי יוצא לים על אבן המשחזת להשחיז את סכיני היה זקנו של האכר, זקן כבן תשעים שנה או כבן מאה שנה, מנענע ראשו. סבור הייתי שמחמת זקנה הוא עושה כן. פעם אחת הרגשתי בו שעושה כן דרך גנאי. שאלתי אותו, מפני מה אתה מנענע ראשך בשעת עבודתי. אמר לי. אי אתה עושה את מלאכתך יפה, ישראלקי כשהיה משחיז את סכינו היה מלחלח את האבן בדמעותיו" (אלו ואלו. עמ' שכא).

במאמר שפירסמנו במקום אחר הראינו. שסיפור כזה מסופר על ר' יצחק אייזיק הלוי שו"ב, צדיק נסתר ומקובל חשוב, ששימש שוחט ומלמד בכפר זורוויץ בסמוך לעיר פשמישל שבגאליציה. נולד בשנות השלושים של המאה הי"ח לערך ונפטר בחצי ימיו בכ"א באייר תקמ"ג (1783). ר' יצחק אייזיק לא נשתייך לכת החסידים אף שנפגש עם הבעש"ט. חיבר „רזא מהמנא". ביאור קבלי עמוק לכ"ב האותיות של האל"ף-בי"ת (לבוב תקנ"א) ועוד שלושה חיבורים אחרים. בין ההסכמות ל„רזא מהמנא" מאת גדולי הרבנים מובאת הסכמתו של ר' משולם הכהן אב"ד זורווב, שבה כתב: „והנה זה בא עלה זית מאחד קדוש מדבר דברים העומדים ברומו ש"ע (של עולם) היה (הרב הגדול) איש אלקי כ' (מורנו) ר' יצחק אייזיק מק"ק פרעמסל, אשר היה הצנע לכת עם אלקיו נחבא אל הכלים כלי שחיטה ובכן מלאכתו בחוץ לעיר פרעמסלא בכפרים בהסתר פנים בשעת השחיטה, ובדמעות נושרות מפיו רישי עיניו, ובני עומדים יתמהו עליו יתלחשו מן האי תנא צבעי כוונה כזו לשחיט ושחוט חייב משום צבע ח"ו, ולבבו לא כן יחשוב לנפש הבהמה היורדת למטבח וגלגולא הוא לבדו"ר. מכאן אתה למד, שיש לסיפור בעיקרו ויסודו משמע עמוק יותר, שהדמעות היו נושרות מעיניו של השוחט מכיוון שראה בבהמה הנשחטת גלגול של אדם, יהודי כנראה, שהיה כבר בעולם, או בהמה העומדת להתגלגל בגוף יהודי לעתיד לבוא.

לפני זמן קצר ראיתי בספר פאר יצחק למיכאל הכהן בראוור, לבוב תרפ"ח, המספר תולדות חייו של ר' יצחק אייזיק מזידיטשוב, סיפור על ר' יצחק אייזיק שו"ב, שיש בו אולי להסביר את העובדה, משום מה לא יצא טבעו ולא נתפרסם שמו של אותו צדיק בעולם. ר' אורי הכהן מסמבור שאל את ר' אברהם יעקב מסאדיגורה, מדוע צדיק בעיניו הספר עטרת צבי על הזוהר על הספר מקדש מלך, שקדם לו. השיב לו הרא"י, מסאדיגורה, שאין להשוות בין שני הספרים. ר' צבי הירש מזידיטשוב בעל עטרת צבי, כשהיה אברך סמוך על שולחן חותנו בכפר רידא בסמוך לעיר רוזדול ישב כל היום ועסק בנגלות התורה ובלילה עסק בסתרי תורה, ומפני שחסרו לו ספרים בכפר ההוא, היה הולך לעיר רוזדול אחת בשבוע אל הבהמ"ד דשם שהיו בו ספרים הרבה, ושהה שם יום או יומיים וחזר לביתו. פ"א. (פעם אחת) בא לבהמ"ד הנ"ל ומצא שו"ב בכפר סמוך לפרעמיסלא. בלילה אחרי שנשאר יחידי בבהמ"ד עיין הרה"ץ בעל עט"צ (עטרת צבי) בספר ההוא עד שתקפה עליו שנתו וישן עד אור הבוקר. כשהקיץ הצטער מאד, כי מעולם לא עברה עליו חצות הלילה בשנה. נשאר בבהמ"ד גם בלילה שלאחריו. ושוב עיין בספר הנ"ל בחשק גדול, ושוב נפלה עליו תרדמה וחזקה עליו שנתו עד שהאיר השחר. ויהי בבקר ותפעם רוחו ופשפש במעשיו והתענה כמה הפסקות ע"ז (על זה) ובטל עונות תקון חצות זה פעמים, והודיעו לו בחלום מן השמים, שבא לידי כך רק מפני שעיין בספר הנ"ל, שמחברו אמנם היה איש צדיק וקדוש, אבל מפני שהיה בדורו של רבינו אליהו זצ"ל מליזענסק חדר בגליל שלו ולא נסע אף פעם אחת לקבל פני צדיק הדור הזה אינו כדאי שיעיין בוא (בעל המעש"ב) בספרו. וזה לך האות, כי בספר הנ"ל יש ערכים על סדר הא"ב ורק באות „צדיק" אין בו. נסתלקה ממנו שכינה באות זה מפני שלא קבל את פני צדיק הדור" (שם עמ' 87-88).

יש להעיר עוד. שעגנון עצמו פירסם סיפור על ר' יצחק אייזיק שו"ב שבמהדורה הראשונה המצומצמת של „ספר סופר וסיפור", בת מאה ועשרים העותקים בלבד, תרח"ץ, שבכלל שנית ב„ספר ריחם של צדיקים", תשכ"א, ושלישית ב„ספר סופר וסיפור". תשל"ח. כן נכלל סיפור זה בספר המעשיות למרדכי בן יחזקאל, ספר ראשון, תשכ"א, עמ' 243-246. שני הסופרים ציינו לספר „קהל חסידים חדש" כמקורו של סיפור זה. ברם בהקדמת המדפיס של הספר „רזא מהמנא" כבר נמצא עיקרו ויסודו של סיפור זה.

השינוי

ש"י עגנון סיפר לאברהם מאיר הברמן, כיצד חזר להיות ירא שמים ושומר תורה ומצוות לאחר שפרק את עולן בימי שבתו בברלין. „...ואספר לך איך חל בי השינוי. מעולם לא פיקפקתי לשום אדם ויהיה לך בבחינת „תורה על שלוש ספודות". מילא בימי נעורי מובן כי הייתי דתי והתנהגתי בקדושה. אחרי כן נתחכמתי ולא נזהרתי לא בקלות ולא בחמורות. דומני שגם אז היה בי ניצוץ של דתיות אלא שלא הספיק להאיר ולהחם. כשנסעתי בפעם השניה לארץ ישראל כדי להשתקע בה באתי בערב שבת אחרי הצהרים למצרים. ושם רציתי לשבות יום או יומיים. תחילה חשבתי לסעוד קודם חשיכה כדרכי. ואף על פי כן אמרתי בלי שום כוונה מיוחדת לאנשי המלון שהתאכסנתי בו (מלון כשר), כי אסעד את סעודת הערב אחרי התפילה. הלכתי להתפלל בבית הכנסת שהרמב"ם התפלל בו ועברתי לפני התיבה. ואז חל בי השינוי, שכן התפילה היתה מתוקה בפי ומלאה דבקות. כאשר שבתי למלוני קידשתי על הכוס, ניגשתי לכיור ונטלתי את ידי. בירכתי על הנטילה ועל הפת וכן ברכה אחרונה, דברים שלא עשיתי במשך שנים רבות. כאז אני דתי במלוא מובן המלה. אמרתי בלבי, אם אדם זוכה לעלות לארץ-ישראל עליו להיות שומר מצוה, ועליו להמשיך בדרך אבותיו" (א"מ הברמן, מסכת סופרים וספרות, הוצאת ראובן מס, תשל"ז עמ' 121-122).

חד בדרא

„על הרב ראי"ה הכהן קוק אמר (עגנון) כי הוא חד בדרא אבל אין הדור ראוי לו" (שם עמ' 132). השווה איגרתו של הסופר לש"ז שוקן שנכתבה בי"ם בסבת תרצ"א „איגרת שנתפרסמה לראשונה לפני שמונה שנים: „חושבני שצריך לכתוב להרב קוק שתים-שלש שורות, מעין ברכת תודה על משלוח ספרו. סוף סוף הוא דן מצד תורתו הן מצד אישיותו החשוב בכל רבני הדור" (האיגרת נתפרסמה בידי מלאכי בית-אריה בין צרור האגרות של עגנון אל שוקן. שנדפסו בספר ש"י עגנון, מחקרים ותעודות", הוצאת מוסד ביאליק, תשל"ח, עמ' 111). הסופר א"ה אלחנני, שהיה מקורב לעגנון וקיים עמו שיחות הרבה שכינסן בכמה ספרים, מספר על שיחה עם עגנון, שבה אמר לו בין השאר: „הרב קוק, כל כמה שמתרחקים, שמו גדל והולך (ליד רבנים וצדיקים אחרים כגון רבי נחמן מברסלב, שבימיו היה נרדף היום מפרסמים קונטרסים ואגדות חסידיו מרובים" (הוצאה במפרסה תשל"ח, עמ' 51). ובשיחה אחרת אמר לו עגנון לאלחנני: „הרבה אנשים יקרים היו לי בחבורתא, אך יותר מכל מקובל אצלי הרב קוק" (שם עמ' 54).

הסופר והחוקרים

ידוע יחסו האירוני של עגנון לחוקרים ולמלמדים. כפי שבעצים כמה בסיפוריו ובעיקר הרומאן „שירה". סיפור נאה בעניין זה מובא בספרו של אהרון בר-אדון „ש"י עגנון ותחיית הלשון העברית" (הוצאת מוסד ביאליק, תשל"ח). „כשהי כעניין לגבי יחסו של עגנון ללשונו המיוחדת מצוי בסיפור הבא מפי אליעזר רובינשטיין. שתירגם ליידיש את הסיפור. „עד עולם", מכתב-ידו של עגנון. כשהופיע הסיפור בדפוס בספר 'האש והעצים' היה כתוב הקריגו משקפיהם. אמר לעגנון, שכן תראי היה לתקן זאת, כי אחרת יכולים האנשים לטעות. אמר עגנון: אדוני, אנחנו נשאיר את זה כך. יבוא פעם איזה חכם גדול ויכתוב מחקר — לכה כתוב במקום זה, הקרינו ויפרש את הדבר במיטב פירושים ואז יביא אדוני ויגיד — כה זה מחקרים? הלא טעות כאן, טעות דפוס פשוטה ויש לקרוא 'הקריא'" (שם עמ' 201).

אמר הכותב: עיין בראשית רבה פרשה י"ב על הכתוב בראשית א', ד': (משל) „למלך שהיה לו כוסות ריקים. אמר המלך, אם אני נותן לתוכן חמין הם מתבקעין. צונן, הם מקריסים (בקרישין, מתכווצים). ומה עשה המלך? ערב חמין בצונן ונתן בהם ועמדו".

עגנון וביקורת המקרא

עגנון סלד מביקורת המקרא, המעיילת פילים בקופה של מחט ותולה הררים התלויים בשערה. פעם אחת כשבאתי לביתו של הסופר ישב שם פרופסור ידוע, שהיה עורכו של כתב-עת חשוב במדעי היהדות. בכתב-העת ההוא נתפרסם בימים ההם מאמר, המיוסד על ביקורת המקרא הקיצונית. שבו. בנה המחבר מגדלים הפורחים באוויר של השערות רחוקות. עגנון רגז מאוד על פירסום המאמר בכתב-העת רב-המוניטין. אותו פרופסור עורך נבוך במקצת ואמר לו לעגנון, שאין הוא מחליט על דעת עצמו בדבר פירסום המאמרים, המעסיקים בתחום המקרא אלא הדבר מסור להכרעתם של המומחים לחקר המקרא. והוסיף ואמר, שבתחומים שהוא בקי בהם ומומחה להם לא היה מפרסם בכתב-העת ההוא מאמרים, שאינם שקולים ושאינם מיוסדים כל צורכם.

סופרים וחכמים

חיבה יתרה נודעה לו לעגנון לגדולי ירושלים וחכמיה. בכלל חביבים היו עליו גדולי תורה וחכמי ישראל מסופרים ומשוררים, אבל לא חיבב מלומדים וחוקרים. שפרו ורבו בכל האוניברסיטאות, שלמה מילאו כריסם בתורה ולא פיו בקיאים בחדריה. פעם אחת סח לי. מבספר אני על שבזכותי זכן הרבה על פרופסורים. שלא היה בהם לא תורה ולא ריח תורה.

שורש נשמתו

אנשים מן לחוץ תמהים, מה ראה עגנון לבזבז את כוחו ואת זמנו על חיבור ספרים כגון „ימים נוראים" ו„אתם ראיתם", שאינם לכאורה אלא לקט של אגדות ומדרשים, הלכות ומנהגות. אבל הקרובים אל המשורר יודעו, שהיה לו בכך צורך פנימי גדול. נשמתו אצולה מעולם ההלכה ומעולם האגדה כאחד והיתה מבקשת לגור בשני עולמים. מאותו מקור נשבות הוא גם שורש נשמתו של חברו ח"נ ביאליק בעל „הלכה ואגדה", שנתן כוחו וליבו לכינוסן של אגדות חז"ל (ספר האגדה) ולכינוסה של שירת ימי-הביניים.

עגנון וביאליק

„פעם אחת אמר ביאליק (לעגנון) טרדנים רבים באים אליך. אבל אין טרדן כאדם האומר לך שאינו רוצה להטרידך" (הברמן שם עמ' 136).

„פעם שמע (עגנון) מפי ביאליק, כי את הפרקים הראשונים של „ספיח" כתב בחלום (שם).

עגנון סיפר לי, כי פעם אחת אמר לביאליק: בכתרך כתר. השירה חסר פנינה אחת, היא פנינת השירה החסידית בשיריך" (שם עמ' 137).

ובכיוון שהזכרנו כתר שירה אציר, שבי"ט בתמוז נפטר רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, שזכה לכתר תורה: בכ' בתמוז נפטר בנימין זאב הרצל ע"ה, שזכה לכתר מלכות: בכ"א בתמוז נפטר חיים נחמן ביאליק ע"ה, שזכה לכתר שירה.

לחם דמעה

בספר „גדולי ישראל בבדיחה" לנחום חיניץ (הוצאת קרית ספר. תש"ם) מובאים חידודים והברקות, אנקדוטות ואמרות של „סופרים, אמנים, מדענים, מנהיגים, עסקנים ונדבנים". יש להעיר, שמוטב היה לקרוא לספר גדולי האומה או גדולי הדור (ראה מסכת פסחים כס ע"ב) בבדיחה. משבע-הלשון, גדולי ישראל מיוחד בכל מקורותינו לגדולי התורה והיראה, המוסר והחסידות ולא לגדולים בתחומים אחרים.

הרבה חידודים ואמרות חריפות של ביאליק — וסיפורים עליו מובאים בחיבורנו. כאן נביא רק סיפור אחד. „חברו של ביאליק יצחק פרלצוויג מספר, כי פעם אחת בא לבית אמו של ביאליק דינה פריווה וראה אותה כשהיא לשה בצק ודמעותיה נושרות אל העריבה" (שם עמ' 17, והשווה ספרו „בסחיצת אישים הגולים", הוצאת הן, תשל"ב עמ' 12). לכקרא סיפור זה יאירו באור חדש שורותיו של ביאליק בשירו „שירתי": מחדר האפל, כתוך העריסה / בעד הפתח ראיתי את גופה הקלוש / לאור נר דל חכה על גבי העסה / וידה הדקה שם הלוש והלוש / יתגודד הספסל תחת העריבה / — — ולבבי לי אומר ויודע הנני / כי נטפה לבצק גם דמעת עיניה / ובחלקה פת שחרית הבה לילדיה / במאפה בצקה, מלחם דמעת ה' / ואעלא ותבא בעצמי אנחתה".

הערבים ו„הפרנקים"

ידוע שייחסו לביאליק את האימרה המרושעת „אני שונא ערבים משום שהם דומים לפרנקים". והנה מעיד המשורר אביגדור המאירי. שהיה מקורב לביאליק, שלא היו דברים מעולם, וצא וראה מה כוחה של רכילות, של לצון — ואגב — שוב — מה ערכה של דעת הקהל. כפי סמיאטיצקי גנרקה המימרה ההתולית על הפרנקים והערבים, ולא כפי שנפוצה בין הבריות: אני שונא את הערבים על שהם דומים לפראנקים". אלא איך אפשר לשנוא את הערבים, הלא הם דומים לפראנקים"! — כמובן, שבגוער הערבי העירוני, כלומר הלאבנטיני, מדבר הכתוב. הנה, דווקא ביאליק, שלא פסק מלדבר על התחייה הקרובה של רוח היהודים הספרדים, צאצאיהם של יהודה הלוי, אבן-גבירול, אבן-עזרא והרמב"ם, דווקא הוא נפל קרבן ללצון — בעלילה, שבתור מהתלה אינה (גם נוסחה הראשון) אלא בהתולה, ואילו כשמישהו מרצין אותה, עלולה להרגיז" (אביגדור המאירי, ביאליק על אתר, הוצאת נ.ב. תשכ"ב, עמ' 85, והשווה שם עמ' 100).

הסופר אריה לייב סמיאטיצקי, שנפטר בתל-אביב בשנת תשי"ח. היה אמן הלשון העברית, ערך מאות ספרים שיצאו בהוצאת אמנות. יצא מרוסיה בשנת 1921 יחד עם סופרים עברים אחרים. ביניהם ביאליק, להמבורג שבגרמניה עלה ארצה בשנת 1925.

ילקוט ספרותי / מאת אבי-קלמן בלאט

השירה הצעירה היא תהום פרוץ שבו הסגירות והפתיחות משמשות בערבוביה, בדרך להגדרת מצבו הקיומי של האדם. אבל אחד יהיו שיחות נפש, השני בשביע מרגליג על העולם סביב, השלישי — רוקם הזיות שלא בעלמא הדין". אך יש גם כאלה שקרקע גידולם וצמיחתם היתה לא „כאן" והם מבוגרים את שירתם בתוספת טבע פילקלורי כדי להפגין אותנטיות, ולפתע נשמע גם קול הפיגן בשם תום ונעורים.

פרץ דרור בנאי הוא משורר צעיר אשר בקובץ הרביעי של שירתו „שאון ימים" (אחרי „חבצלת", „יפעת ולא ממש אחר", „קשת ובדיון") מביא אותנו בסוד השכונה שלו עם הפרדסים המלבלבים וכל רחשי לב המהפכים סביבו. היא אינו נמצא בעיבות בין ה„כאן" וה„שם" של תרבית המזרח המערב. אך עם זאת הוא חש את עבר הזמן. כשבר ביאליוגי שהותיר אחריו שובל של זכרונות ילדות וגעגועים. אבהין חוטרים אלה אין בו כאים ההרפקות, אך הם עדיין בבהירת חייה והתייחסות חובבה עם הבודעות של אתמול הכצירה על כצוקה ואמונה גם יחד.

בילדותי בעיר הרחוקה מכאן
שעת טיפה אחת לפחות, גשם ירד
באלול. וכל הכנותינו לחג הסתכמו
לכל היותר בצחצוח נעל ישנה
או תקון בגד חגיי שתפרו נפרם.
אז יהחג היה בלב, וכולם האמינו
באלוקים. דבקותם בתפילה הנמוכה את השמים
תמיד ככה עם הפנים לכיוון ירושלים (עמ' 7)

הילדות היא איפוא כאן נקודת אחיזה קיומית. הלובבת ישות קונקרטית בתבונה לקראת, שאליה נתלווה האמונה כ„בסר" הקצור ביסוד הביכאפיו והקומתיקטיוי, שכן הוא מנמיך את השמים לעבר האדם, והיעד רומז לירושלים הכאבית. שירה זו היא ריאליסטית היא מבצה תחרה נוקבת ולא שמועה תיזה, בהדגישה את החיו הנצלם הכקשר שהבאיק הכפעים הוא התפילה הדבקות בתפילה. התפילה זו איננה כן השפה החוץ, כי אם כמהי הבמוק כדורי דור והיא המסורת השמרנית, הבכה גלים ובעוררת אצל אנשים רגשות, והמצוורר אף מאפיין אותם:

ביניהם היו כאלה שבכו
בני אדם שקומתי נגעה
בקושי בברכיהם
ועיני היו נשואות בפניהם
שורחו במלח התענית

הבכייה מבטאת כאן את הפרץ של החוות הקשה המקננת בלב, כאשר עיני הצעיר נפגשות עם פנים אחרות, הסקריבות אור אחר. גם כאשר הגוף בחוצנה, ואו בעימות פנים אל פנים

גם אני בכיתי אז בלי לדעת
אפילו לא שאלתי למה

הילד מאז גם מבלי לדעת הוא מזהה רגשית ונפשית עם תמונת המצב. המשורר מדגיש את מימד השגב אצל המבוגרים, שדבקותם המסורתית איננה יודעת איפוק ופורצת החוצה מדעת, בעוד הילד שניזון מהבבואה הינו בבחינת נגרר, שמגיב בבלי דעת ובלי לשאול ואין באחוריו אלא מראה עיניו. סיטואציה זו משתנה אפנן משמעותי עם נקיפת מחזור הזמן והעקירה לארץ החדשה. עת המשורר חורש חריש ראשון אל תוך תלמים של בגרות ראשונה, רשמי המסורת מתפוגגים, וההתפכחות החילונית שוחקת את גרעיני העבר. המשורר אשר בבגרותו חש „שאינו יודע ולא שואל" כבר דוהר הפצם על הפגנים המתנשא של בגרות ומתייחס לדעת הבול:

עכשיו שבטח אני יודע
לא אצום עוד ולא אתפלל
כי אלוקים שיצא מלבי בטריקה
עצבה גדולה הנחיל בכל מקומותיו

העקירה, שהלה מבקום למקום ומילדות לבגרות, מוצאה כבר את המשורר „משוחרר" מכל המיתוסים והוא מצהיר באופן דרמאטי על תפנית בחיוו מכות התבונה שהוא כבר יודע צם ולא יתפלל, כאילו הלוגוס גילה לו שדה ראייה פינומנלי של חשיבה חדשה. הוא מודה באבדן האלוקות „שיצא מלבי- והנחילה לו את העצבות. הסיית האפיק מן האי-רציונלי אצל משורר הצעיר אינה קשורה כאן ברבדים עמוקים כי אם בכוח דחף פנימי של „טריקה", של נעילה בכוח, שיותר מאשר יש בה עוקץ החילון. יסודה בשינוי פני המציאות. מן שני המצביע את שירת פרץ דרור בנאי בקובץ „שאון הימים" היא לעונות השנה לפי החודשים העבריים. ואפילו לחגים, כאשר הגוף כפול המשחק „כאן" ו„משם", מקרוב וברחוק, חוגג את המשחק הצבעוני הפלסטי. אם זה חשוק המהוסס עם העחליאלי היווני בראש כל גג, לעוצמת הגשם או השיטפון בחוו הילדות, או חודש טבת עת „בעיר השלג בשיאו עכשיו, וכל הידים עסוקות במרקחת חג / וקישוט עץ המולד", ואילו במולדת החדשה — „היכהם עדיין חמים / ורק לפעמים יש התפרצות של גשם / והשמש נצלמת ליום או יומיים". חילופי עונות אלו של אור וצל מצטיירים לנו כמראות סבב של מערבולת הקיום החליף

צבעים. הראייה היא בהירה ונשאבת מתוך התפעמות שאינה אופיינית לזמננו הפגום, כי אם תוך הצטללות הדוניסית. בניגוד לרוב השירה הצעירה המבועתת בכל ריאליה ושרויה בחותם הנרקיסיסטי והבדידות כפגיה פרץ דרור בנאי אייר חופשי של הפגנת שמחה המגנן בשורה של תקוה וחלום. הכרה חיובית היונית זו שרוחה אינו פילוסופי נשזרת פה ושם בבכה תוטי הגות, של „המתייסרים בלחץ הימים הרתידעה / יגלו אלוקים בצומח בחי ובדומם" או „כי איש הרוח מעצם הסתכלותו יהלוך בכל". ומהם הרבה תבליני פילקלור ומוטיבים נדושים של יצירת אשליה וניפוצה, של תום נעורים. ברוח ניטשאנית של „צעור שבנהה אצלו קן והיא דוגרת על ביצי הזהב שלה", ובעיקר אפירמיות על הדות לב ותשוקות לב שאר- ברים „הן" לצעקת החיים.

בחזור הזמן הוא איפוא הלוז שבשירת המשורר, המערבב געגועים וזכרונות, תבנית ארץ שמשית של טשרניחובסקי עם „הגיגת קיץ" אלתרמנית, ובא לכלל מסקנה דווקא אלגית, אך קונוונציונלית כי „אכן על כרחנו חיינו באמת". סיכום זה של ריתמוס חופשי וציוריות הלשון הופך ותואם למי שמתוודה ואומר ב„ביק גלי:

דע כי הלכתי חצוי בכפל הגעגועים
לאשר הקדימוני במותם
ולאלה הנותרים בחיים
כי טוב
להיות מוגע בשגב הדברים
אשר קיומם מבטח מעבר לרגע (עמ' 47)

וידוי זה מאשש ללא ספק את הסגנון הגבוה של „גני עדנים" שנתחלפו לו למשורר בבעבר הטראומטי בין קיום לקיום, ובין זיכרון לזיכרות, כדי להיאחז במפתח החיים:

שנמסר לי על הסף
ביחוד הקול וביחוד הצליל

וקולות אלה וצלילים אלה של פרץ דרור בנאי הם באמת ייחודיים בעמיותם ובתמימותם במכלול הגדול של השירה הצעירה בימינו.

* „שאון ימים" שירים מאת פרץ דרור בנאי, בהוצאת „הקיבוץ המאוחד" תשמ"ו

יד למוסד

קהילת ורשה היתה בין הגדולות ביותר המפוארות בקהילות היהודים באירופה, בעלת מסורת של כאלף שנה ובעלת עבר ותהילה שאצרה מרכזי יהדות וישיבות, תרבות יהודית ובתי כנסת, מוזיאונים ומכונים. וביניהם „הסמינר הממלכתי למורי דת משה" שנוסד בשנת 1918 היה המוסד היחיד שהוקצב על ידי ממשלת פולין המיניסטריון להשכלה וחינוך. סמינר זה היה מאוכלס לרוב מבני עיירות וערים מכל רחבי פולין, באברכי משי שמילאו כרסם תורה וגלו מביתם כדי לקנות „דעת וחכמה", מקצועות כלליים, מקצועות עבריים ופדגוגיים. סמינר זה אשר רוב מוריו היו ידועים כחוקרים בחכמת ישראל, בראשונו של ד"ר שמואל אברהם פוזננסקי שהיה רב מטיף בבית הכנסת הגדול ברחוב טלומצקי — שימש לדוגמה בחינוכו הלאומי ציוני.

בשנת סמינר זה באו עכשיו תלמידיו בארץ ישראל להציב מצבת זיכרון על תרומתו לתרבות יהודית, ובספר אלבומי הם מספרים על תולדותיו ופעולותיו ומשרטטים קווים לדמויותיהם של מורים ומחנכים שסיפחו את האידיאה של החינוך הממלכתי וידעו לטפח בלב תלמידיהם ערכים חינוכיים בניגוד למתבוללים שביקשו להכחים את ילדי ישראל תחת כנפי הקידמה, ולעקור מפיהם את היידיש והעברית כדי להחליפה בפולנית. ובעיקר לשנות את אורחות חייהם המסורתיים ואת דפוסי הדת המקובלים כדי לזרז את תהליך החילון. גם הסמינר הממשלתי לא היה חופשי את רוח האורטודוכסית היהודית, אם כי בין מוריו נימנו ד"ר רוזנר איש „אגודת ישראל" ומחנכים ספרוסמים אשר ראו בהוראה יעד ושליחות, כולל פרופ' מאיר באלאבאן, ד"ר יאנוש קורצ'אק, ד"ר אריה באומינגר איש „תחכמוני". ד"ר יצחק שיפר, פרופ' סאובר, ובראשונה הרב ד"ר שמואל פוזננסקי שהיה מהמניחי היסוד למכון זה. ורשה שהיתה משופעת תורה וצדקה ומעשים טובים היוותה את המרכז היהודי של חברה אשר בנתה לה מוסדות ומכונים למערכת חינוך מפוארת, וביניהם הסמינר הממשלתי שזכה עכשיו לציון ספרותי.

ד"ר יעקב בן יוסף וד"ר אלכסנדר גוטרמן סוקרים כאן בהרחבה את תולדותיו ואת האידיאולוגיה החינוכית שלו, בצד רבים אחרים הכותבים זכרונות על „והיו עיניך רואות את מוריך" וקושרים להם כתרים בנוסטלגיה עזה ובערגון על ימים עברו ועל מחנכים, וביניהם ד"ר אברהם וויס, ד"ר יעקב אהרונסון וכן הרב אברהם יעקב ברומברג שפרסם ספרים רבים על גדולי תורה וחסידות, על „תולדות מחשבת הציונות הדתית" על „הרב קוק באגרותיו ועוד". תלמידים אלה אשר נתנו יד למוסד היו גם כאלה אשר למדו ב„מתיבתא" וקיבלו „סמיכה" ולאחר מכן ביקשו להשלים לימודיהם, וגם הם בין הכותבים, בימים ההם ובזמן הזה. קובץ זה ישמש בוודאי את חוקרי תולדות חיי היהודים בוורשה, ורצויים יומים כביוזן כהן ביומי ליצירה התורנית הגדולה והענפה, כדי להגדיל תורה ולהאדירה.

קינה על חורבן עם ישראל בשנים ה'ת"ש-תש"ה

מאת הרב שלמה הלברשטאם שליט"א
כ"ק אדמו"ר מבובוב

(מוצע לאומרה בקינות יום ט' באב קודם הפזמון „אלי ציון ועריה")

זכרך נא וקוננו, כל ישראל, קולכם יישמע ברמה,
כי השמידה גרמניה את עמנו בימי זעם המלחמה
במיתות משונות אכזריות, ברעב ובצמא —
אל תשכחו בכל הדורות, עדי תזכו לראות בנחמה.

צעקתם ובכיותיהם, צפופים וסגורים בקרונים
כצאן לטבח הובלו לשריפה בכבשונים.
קול שועם ייזכר תמיד לפני שוכן מעונים —
בקראם שמע ישראל מסרו נפשם לאדוני האדונים.

ראשי ישיבות ותלמידיהם והמוני עמך שמה
העבידום בעינויים קשים, והרגום ביד רמה.
דמי ילדים רכים צועקים אליך מן האדמה —
נקום נקמת טף ונשים, לא תחיה כל נשמה.

על שריפת אלפי בתי-מדרשות ובתי-כנסיות,
רבבות ספרי תורה ולומדיה, נקונן בשאיות.
שילחו באש מקדשי א-ל, העיתו ועינינו צופיות —
ישלם המבעיר את הבעירה, ידין בגוים מלא גוויות.

זעקו, שמים ואדמה, על אלפי עיירות מבצרי תורה,
ארצות אירופה וקהילותיה, נחלי ומקיימי מסורה,
צדיקים,*) זקנים וחסידים, דבקי אמונה טהורה —
מיום גלינו מארצנו לא היה כזה כליון נורא.

רחם על שאריתנו, הבט נא משמים
למחנות הקדושים, פי עשרה כיוצאי מצרים.
קומם בית קדשנו, ונחמנו בכפליים —
רוממנו, והביאנו לציון וירושלים.

*) ביניהם אדמו"ר מבובוב, הרב בן-ציון הלברשטאם הי"ד, שנרצח ב-ד' באב תש"א.

„ישב בדד וידום"

מאת בנימין צביאלי

לכאורה הדממה היא „אין", היא „אפס", היא „ריקנות", היא „לא כלום". היא אנטיתיזה של דיבור, של רעש, של „משמעות", כלה שבדורנו מרבים להשתמש בה לצורך ושלא לצורך.

אדם הרוצה להראות פעילות מרבה לדבר, להשמיע קול, אדם דומם כביכול אינו קיים. אך הנה נפסק זרם הדיבור, נפסק הרעש, נפסק הקול ויורדת הדממה. האם אפשר לשמוע דממה?

יש „קול דממה דקה", כעין זו שבאה לאליהו הנביא בחורב אחרי הרוח ואחרי הרעש ואחרי האש (מ"א י"ט), וזאת של ר' אמנון ממגנצא ב„ונתנה תוקף" כש„מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון", וזאת של איוב (ד') כש„רוח על פניו יחלוף תסמר שערת בשרי" וזאת של משורר התהלים (ק"ז) „יקם סערה לדממה ויחשו גליהם".

ויש דממה מהולה, צעירת. נשמה, אין לחש ואין רחש. „ישב בדד וידום", „ישבו לארץ ידמו זקני ציון", אומר המקונן במגילת איכה „וידם אהרן", מספרת לנו התורה אחרי מות שני בני אהרן. „נאלמתי דומיה. החשיתי מטוב", מתלונן המשורר בתהלים (ל"ט).

אפשר לשמוע את הדממה, גם זאת המהולמת, יש לה „משמעות". גדולה שבצעקות היא הדממה. רגיל היה בפיו של ר' מנדל מקוצק. היא הביטוי האמיתי של ההוויה, „אין אומר ואין דברים, בלי נשמע קולם". גדולי הפילוסופים ראו בדיבור רק תהליך למציאות האמתית, מין כלי שרת הכרחי שיש ללמוד להשתמש בו. „הרי דבר ברור", כותב ח.נ. ביאליק (ב„גילוי וכיסוי בלשון") „שהלשון בכל צורותיה אינה מכניסה אותנו כלל למוציצם הפנימית, למהותם הגמורה של דברים, אלא אדרבה, היא עצמה חוצצת בפניהם מחוץ למחיצת הלשון, מאחורי הפרגוד שלה, רחוי של האדם המשורטלת מקליפותיה הדיבוריות אינה אלא תהו ובהו תמיד, אין אומר ואין דברים אלא תהיה עולמית".

הדממה היא בת לווייתה של הבדידות. „ישב בדד וידום", וכשרוצים הציירים החושים של התחיה הלאומית, כגדכון, שטיינהרדט, אירשברג, ליליין ועוד, לתאר את החורבן הריהם מציירים או חורטים עפ"י רוב דמויות בודדות ואלמות.

הנבואה ששרשה בהתגלות אלקית רואה את הדממה כחלק ממנה. בדו-השיח הנבואי, בדיאלוג המתמיד בין אלקים לבין הנביא, כותב ההוגה פרופסור אנדרי נהר היושב בתוכנו, באחת ממסותיו, אין הדממה בגדר הפסקה בלבד, אין היא הפוגה חסרת תוכן חסרת משמעות לעצמה, אדרבה, יש לה חשיבות חיובית הדומה בחשיבותה למעמדו של הדיבור, אלא שהיא משמשת לדיבור כעין צד שני ומנוגד או ביתר דיוק היא משמשת לו כאלטרנטיבה הכרחית. הדממה במקרא, בספר תהלים או בפרשת העקידה (בדרכם של אברהם ויצחק) או בספר איוב כשעד פרק ל"ח ד' אינו מתערב בשיח שבין איוב ורעיו, או אצל ישעיהו, ירמיהו ויחזקאל, כשכולם מתנסים בתופעת הדממה „אוי לי כי נדמיתי" (בשתתקתי לפי הרד"ק). ירמיה מחכה עשרה ימים לדבר ד' בעוד שהעם בסכנה, ויחזקאל הרי כך מצווה ד', „האלם דומי" (כ"ב). התשובה לשואלים באורים ותומים באה לפעמים בהעדר התשובה, „ולא ענהו ד'" (ש"א כ"ח). אין זאת דממה פונקציונלית לשם רווח זמן בין פרשה לפרשה, אלא דממה משמעותית, דממה של הסתרת פנים.

הסתרת הפנים האיומה שנתנסה בה דורנו היתה בזמן השואה, דממה שותקה מן השמים, „ולא ענהו".

הלל צייטלין פותח את מסתו „בדממה וקול" שפורסמה בורשה שלפני המבול במלים אלה: „מעומק עמקי הדממה הגיע אלי רחש לחש, למה נחבאת בן אדם? למה נאלמת ד'".

„בדרך עץ החיים" - נתיב חדש

מאת נעמי גוטקינד

„שייגעץ, גיי ארויס", העז פעם ר' עמרם בלוי הצעיר, איש נטורי קרתא, לזרוק בפרצופו של זקן ראשי הישיבות בא"י וגדול מלמדי התורה שבהן בימיו, רבי איסר זלמן מלצר זצוק"ל, ור' איסר זלמן שמע את עלבונו בשלווה גמורה ולא הניד עפעף.

מאות סיפורים דומים מהלכים בירושלים על האיפוק והריסון העצמי, על השקט הנפשי, על הענווה הבולטת, על הפתיחות הגדולה כלפי הזולת עד כדי שכחה עצמית גמורה — של רבי איסר זלמן מלצר. הוא קיבל על כך מקצת שכרו כבר בחייו, כשנעשה מקובל על כל פלגיה של היהדות הדתית ממאה שערים ובתי אונגארן ועד בני-ברק, מבושבי הפוהמ"ז, פרדס-חנה ורחובות ועד הקיבוץ הדתי. הוא מקבל על כך מקצת שכרו גם אחר מותו, שכן הביוגרפיה החדשה שלו, פרי עמל נכדו: „בדרך עץ החיים" התקבלה בכל החוגים החרדיים החסידיים והחרדיים המסוכסכים ביניהם. יריבות, ריב ומחלוקות — כל אלה הוסטו לרגע הצידה (שאלו בחנות ספרי הקודש של גיטלר ותיווכחו בעצמכם) כאשר על המדף הונח ספר הנושא על כריכתו את התצלום של היהודי היפה ארוך הזקן בשטריימל מרשים שכותרתו: „כתוך פניו של מרן רבינו איסר זלמן מלצר זצוק"ל".

למרות שידוע לכי ניתנה נבואה כאו תרבן הבית, אזו ואתנבא שהספר הזה יהפוך כתר ל„בסט-סלר", כמובן — בחוגים המתאימים לו.

ולכן — לתמצת למעלה משש מאות עמודים גדושי סיפורים ומעשים שהיו, הבונים יחדיו אישיות כמעט מיתולוגית, כמעט שלא מן העולם הזה — לא אוכל ברשימה בעתון. אבל לנסות ולהסביר את סוד הצלחתו של המחבר, ר' ידעאל מלצר, לשחזר, בשני כרכים ובתרי"ו (610) עמודים, את גדולת סבו — אולי אצליח. תנא דמסייע בנידון היה כמובן המחבר בעצמו, מנהל התיכון בישיבת הדרום לשעבר, הישיבה שהקים, ביסס וניהל אביו הרב ר' רפאל צבי יהודה מלצר זצ"ל.

האיסוף התחיל מגזירת קטע בעיתון

ידעאל מלצר היה כבן י"ח, הייל טרי, כשסבו הגדול נפטר. בו ביום, נתפרסמה ידיעה ראשונה, קטנה, על פטירתו, בעתון ערב חגבה, באיזה דחף נפשי אינסטינקטיבי — גזר את הקטע הקטן מן העתון ושמר אותו אצלו. מאז, במשך עשרות שנים, המשיך לאסוף „חומר" על הסבא, בעין פיצוי והחזר חוב אישי לעצמו על כך שבחיי בעל „אבן האזל" לא הכיר די את סבו. הירבה לבוא לביתו ולא תפס את שיעור קומתו...

כבר בשנת האבל הראשונה נתבקש ידעאל לכתוב „משהו" על סבא. הוא ניאות לבקשת אביו, החל לחקור פרטים על סבו, כתב מה שכתב וזכה לשבחים (ביניהם מדודו, הפרופ' פייבל מלצר) וכייד שמה אביו ואמר לו: נו, אם כך, אז כתוב לנו את תולדות חיי סבך.

ידעאל שכח, נענע לאות הן — ו... שכח. ואולי לא שכח אלא טרדות החיים מנעוהו מלקחת על עצמו את האתגר הלא פשוט הזה.

עשרים שנה חלפו מאז. והנה, לפני שבע שנים חזר, בשובו משליחות חינוכית בדרום אמריקה, אמר הנכד לעצמו: הגיעה השעה! פנוי מכל עיסוק אחר, לא מתמסר לשום עבודה או תפקיד, מקדיש את ימיו ולילותיו למה שנראתה לו, בצדק, עבודת קודש, יצא ידעאל מלצר והפליג אל הרפתקה המרתקת ביותר בחייו, הרפתקת גילוי שורשיו המשפחתיים. על היסודיות שבה התמסר למלאכה — יכול לעמוד אפילו מי שרק מדפדף בשני הכרכים שכתב. לא היה איש בארץ או בעולם כולו, שהכיר את הסבא, החליף עמו מכתבים, למד אותו או למד אצלו — שהנכד לא הגיע אליו. הוא ערך נסיעות מיוחדות לארה"ב כדי להקליט קרובי משפחה (ביניהן אשתו של ר' אהרון קוטלר זצ"ל, דודתו), התקשר עם יהודים באוסטרליה, הגיע למאות בתים בישראל עם מכשיר ההקלטה הקטן בכיסו, ניהל תכתובת מסועפת עם ארבע קצות תבל, ישב בכל הספריות הגדולות שבמדינה, ויש שהיה מקדיש ימים שלמים של כבוד אחרי מקורה של ציטטה אחת. כל ההקלטות עברו פיענוח דקדקני ויסודי.

פעם, לדוגמה, ישב שעות ארוכות עם פרופ' קונבסקי כדי לפענח יחד איתו קטע לא ברור בהקלטה ביידיש שהקליט את קרובו של פרופ' קונבסקי בארה"ב. ולמה זכה הקרוב של הפרופסור להיות מוקלט? „משום שפעם אחת התאכסן אצל סבא", מסביר ר' ידעאל.

אילן יוחסין רב פארות

אחרי חמש שנות איסוף שקדני ומסור שכזה — מה פלא אם הנכד החוקר חש שהוא כמו טובע בים הגידות? מאות סיפורים, אלפי אנקדוטות, עשרות ציטטות מן המקורות שזכו לפיענוח, אילן יוחסין רב פארות שצייר עד לימיו של רבי מאיר אשכנזי איינשטאם בעל „פנים מאירות" (רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל הוא דור שמיני בשושלת ישירה מה„פנים מאירות") — מה עושים עם כל זה? איך אוספים עכשיו כוחות חדשים כדי לחלק לפרקים כרונולוגיים, לקבוע כותרות, להתאים ציטאטות, בקיצור — לעצב ביוגרפיה רוחנית גדולה?

דורשי טובתו של ר' ידעאל מלצר אמרו לו: גש לעורך מקצועי, תלמיד חכם מובהק, והצע לו לעזור לך, שמע בעצתם, בא אל התלמיד חכם ואחת הדהמה שמע אותו אומר: נו, טוב, אעזור לך, זה יעלה בסך הכל, לא הרבה כסף, רק עשרים וחמישה אלף דולר, שמה הם ביני לבינך.

הודה ר' ידעאל בנימוס ליהודי הטוב, חזר הביתה ובישר לאשתו בשמחה: היום החלטתי להרוויח עשרים וחמישה אלף דולר...

בו ביום קנה עשרות מגירות קרטון, הדביק על כל אחת מהן שם של פרק והפליג למלאכת העריכה, מלאכה שארכה כשנתיים וחצי.

לא פשוט לערוך מאות סיפורים ואלפי פרטים ביוגרפיים.

ר' ידעאל החליט להיעזר בשני קודמים מוצלחים: „איש צדיק היה" של שמחה רז, על ר' אריה לוין זצ"ל, והספר „המאורות הגדולים" של הרב חיים זייצ'יק. מהו סוד הצלחתה של „איש צדיק היה"? הוה אומר: סיפורים הקצרים המלווים כותרות מתאימות. אלא מה? חסרים בספר הזה המקורות. מאין לקוחים הסיפורים? מי סיפר? מי דיווח? אולי חלקם אגדות ומעשיות עממיות ולא מעשים שהיו? מהו סוד הצלחתו של הרב זייצ'יק? שוב — הקיטוע המיוחד, סיפור וסיפור לעצמו ולא היסטוריה הנמשכת לאורך משפטים ודפים ארוכים המייגעים את הקורא. אלא מה? לרב זייצ'יק חסרות הכותרות. החליט ר' ידעאל ללמוד הן מן הסכביקה והן מן ההתרשמות של שני קודמיו. את הביוגרפיה של סבו הגדול הוא מחלק לאלפי קטעים. לכל קטע — פואנטה. לכל קטע — מוסר השכל, או ידיעה המקדמת את בניין הדמות או אירוע המעלה חיוך על השפתיים. ובצד כל קטע — מספר קטן המפנה אותך אל ההערה בשוליים. בהערה תמצא את מקור הסיפור, כלומר — מי המדווח. כשאותו מספר מעשה שהיה ומהיה לקוראים שמקורו בר' אהרון קוטלר או בר' אליעזר מנחם שך, או בר' חיים הלוי סולובייצ'יק — האם צריך מישהו מסכות גבוהה יותר? האם אפשר להקיבות למסטר אמינות היסטורית העולה על אלה?

סיפור אחר סיפור

בהתמכויות העקביות, סיפור אחר סיפור, על שנות המבחנים שלו, הצליח ר' ידעאל מלצר להפוך את „בדרך עץ החיים" לא לספר מעשיות חסידי ולא לביוגרפיה היסטורית רגילה אלא לחיבור בעל אופי מקורי וייחודי משלו. שילוב של ביוגרפיה רוחנית, מסמך היסטורי אמין ו... אווירה של ספר מעשיות חסידי. שהרי ההתפעלות העמוקה שלו מ„גיבורו", מתכונותיו, מעשיו ורמתו המוסרית — ניכרת בכל משפט. והסכיקה והוספת התחרשת להצלחת הספר. היא הוספת ציטטה או כותרת במקום ניסוח הווה דעת אישית. היסטוריונים רבים כידוע אינם מסוגלים להתאפק מלבטא מה שהם חושבים על גיבוריהם או על האירועים המתוארים על ידם. נכדו של רבי איסר זלמן מלצר זצ"ל ראה את עצמו קטן מלהוסיף פרשנות אישית לסיפורים שהוא מצטט מפי גדולי דורנו, ראשי ישיבות ומנהיגי קהל. מה עשה?

בקטע המתאר את פטירתו של הסבא, קטע שכתוב בו: „עד פטירתו של רבנו ביום י' בכסלו היתה כמות הגשם שירדה באותו חורף בלתי משמעותית והחקלאים החלו לדאוג. בעת פטירתו ירדו שני מילימטר גשם, למחרת ירדו שלושים ושבעה מ"מ וביום שלאחר מכן ירדו שמונים ושמונה מ"מ". וכן הלאה. בקטע הזה מופיעה הכותרת: „מעשה ידיהם של צדיקים מי מגיד? — הרקיע. ומאי ניהו? — מטר" (כתובות ה'). בצורה כזו, בלי מלה משלו, ברמז המחבר מה הוא חושב על סבו וכיצד הוא רואה אותו.

במקום אחר, בסיפור שמספר רבי צבי ברוידא, תלמידו של בעל „אבן האזל", מסביר האר"ין מדוע תמיד כשדפקו על דלתו היה קם במהירות ורץ אל הדלת ואינו נותן הזדמנות לשום איש ולו גם תלמיד צעיר, להקדים אותו: ואולי עני הוא הדופק בדלת. ואם אכן עני הוא, האם אתה חושב שחוסר החכמה שלו היא שגרמה לו שיהא הוא העני המחזר על הפתחים ואילו אני. החכמה שלי היא שגרמה לי שאשב בבית בראש השולחן? כך הוא הסדר בבריאה... שהרי כבר נאמר: „כי לא יחדל אביון מקרב הארץ", הוא ממלא את תפקידו ואני ממלא את תפקידי. שכן הרי אביון חייב להיות... ואם יהודי זה לא היה האביון ייתכן שאני צריך הייתי להיות האביון במקומו. כיוון שכך הוא הדבר האם אני יכול לתת לו לעמוד ולהכות לו מאחורי הדלת?

ובכן לסיפור הזה, שככל הנראה, מעשה שהיה הוא, מצא המחבר כותרת, ציטטה מתנחומא, וישלח י"י „א"ר הקב"ה, אני עשיתי אותך למעלה והעני למטה, יכול אני לעשותך למטה ולעני למעלה". והנה, בצורת מובאה מתאימה מקבל כיד הסיפור כולו עומק ועושר רוחני ופילוסופי אפילו מעבר לזה שהיה לו קודם.

עמל ובדיקה יסודית

קשה לתאר בקצרה עד כמה מוכן המחבר הזה להשקיע ולהתאמץ כדי למצוא מקור, ציטטה או דבר בשם אומרו. כאשר מצא פיוט ספרדי שנראה לו כמתאים לאחד הסיפורים: „בן אדם מה לך נרדם... וגו', נסע לספריה הלאומית בירושלים לחפש במחזורים עתיקים מי חיבר את הפיוט, שוחח עם פרופ' עזרא פליישר, פנה לכל חוקרי הפיוט הגדולים בדורנו ורק כשסוף סוף השתכנע שאיש אינו יודע מי חיבר את הפיוט הדפיסו כאנונימי.

לעומת זאת, סיפורים יפיפיים שכבר היו בשלב של הגהות בבית הדפוס — הוצאו מן הספר ללא רחם, כאשר ידעאל הטיל ספק קל שבקלים באמינותו של המספר. כמה סיפורים כאלה הוא מעבד היום ומכין לספר ילדים ונוער שיודפס תחילה באנגלית, בשביל קהילות ישראל בתפוצות, ואחרי כן בעברית. ספר שייקרא כנראה: „אנשים בארצות החיים" ובו התנהגויות מופתיות של גדולי שושלת מלצר, כולל אישים המסונפים למשפחה כר' אהרון קוטלר זצ"ל ור' יוסף דוב סולובייצ'יק שליט"א. קשה לעמוד בפיתוי ולא לצטט כמה מן הסיפורים הללו. אם כי, מי שמתחיל לצטט נגרר עוד ועוד ולפתע שוגה כה וכה — יכול למלא עיתון שלם. אישית, התפעלתי במיוחד מהסיפורים המתארים את התנהגותו של בעל „אבן האזל" כמורה. תמיד ידע לעודד את תלמידיו, כשהשמיעו באזניהם חידושי תורה ולהציף אותם בשבחים. עשרות תלמידים כאלה מצוטטים בספר כיצד שב-

(סוף בעמוד 8)

صورة عن الأصل

בין הדף והמדף

● **רב, סופר ואיש ציבור**

> **בין מזרח ומערב**, מאת ד"ר מרדכי אהרנפרייז. תרגם מ. גיורא, ערך חנוך קלעי. הוצאת סיגלית, ת.ד. 2069, תל אביב 248 עמ'.

הרב דוד מרדכי אהרנפרייז (1869—1951) היה אישיות רב־גונית של רב, סופר, פובליציסט ועסקן ציבור. ספרו „בין מזרח ומערב" בתרגום לעברית הופיע כמה חודשים על־ידי הוצאת עם עובד ובמשך השנים אזל מן השוק. עתה יצא הספר בהדפסה חדשה. ספר זה הוא בבחינת סנונית ראשונה בפרסום מחודש של כתביו. בני משפחתו וידידיו מסרו לבית־הספרים הלאומי ולאוניברסיטת תל־אביב את עזבונו הכולל ספרים ומסמכים בשש שפות ועתה עוסקים במחקר ובהכנה לדפוס של חלק מהחומר.

ב„בין מזרח ומערב" מגולל הרב ד"ר אהרנפרייז את קורות חייו המעניינים והלק מגלגוליו ומסעותיו במזרח ומערב כאחד. אחרי תיאור ימי ילדותו בלמברג (לבוב), בירת גליציה האוסטרית, בהם ניטעה בו אהבת ארץ ישראל, הוא עובר לסיפור שנות לימודיו באוניברסיטה ובבית המדרש הגבוה לחכמת ישראל בברלין, שם קיבל תואר דוקטור לפילוסופיה. בשנת 1896 קיבל את כהונתו הרבנית הראשונה בדריאקובאר שבקרואטיה. באותן שנים החלה פעילותו הציונית — הוא היה עוזרו ומזכירו של הרצל בקונגרס הציוני הראשון בבזל ב־1897 והשתתף בכמה קונגרסים בהם הרצה בעניני יהדות ותרבות. פעילותו הציונית נמשכה עשרות שנים. בשנת 1900 נתמנה רבה הראשי של יהדות בולגריה וכעבור ארבע־עשרה שנה עבר לשטוקהולם, וכיהן כרבה הראשי של יהדות שוודיה עד פטירתו. תוך כדי פעילותו הרבנית ועיסוקיו הציבוריים המשיך למשוך בעט סופרים — פרסם ספרים, ערך עתונים וכתב מאמרים ומסות. בספרו זה הוא מספר על הקורות אותו עד שנת 1939. ובסיפורו הוא משלב תהליכים שפקדו את עמנו בכמה מדינות, בסוף המאה ה־19 ובעשורים הראשונים של המאה ה־20. הספר מציג גלריה של אישים יהודים, בעיקר בתחומי הציונות, הספרות והרוח. הספר מסתיים בשני ויכוחים — „השתתפות בין ספרים" ו„ראי העולם".

*

● **גורליות יהודית**

> **סיפור קצר**, מאת הרב בן ציון פירר. ההפצה ע"י בית המ"ש גיטלה, תל־אביב. 124 עמ'.

הרב בן־ציון פירר, רבו של ה־מושב ניר־גלים, חיבר ספרים תורניים רבים בכמה ממקצועות היהדות, ובעדה הוציא עד היום אחד־עשר ספרים, בלטריסטיים, חלקם שזור עלילותם בימי אבותינו וחלקם בדורות ה־אחרונים. כמו בספרים קודמים שלו הצליח ב„סיפור קצר" שוטפת וקולחת, והסיפור סובב־הולך לו בכמה מעגלים, כשמבעד לקורות הגיבורים בוקעת ועולה הגור־ליות היהודית וגלגוליה.

הסיפור מתחיל בסיפורו של אהרן לייב ארליכמן, בנו היחיד של ר' יעקב ישראל, יהודי בן תורה וירא שמים בעיר לודז' שב־פולין. הבן למד ב„חדר", עבר למתיבתא בנובהרדוק, התפקר ויחד עם חברים במועדון „החלוץ" הכשיר את עצמו לעלות לארץ־ישראל. כשהגיעה העת לעלות לארץ, ליוהו אביו לתחנת הרכבת והמלים האחרונות שאמר לו היו: תבטיח לי שתישאר יהודי. ואהרן לייב ענה לו: מי שנולד יהודי אינו יכול להיות לא יהודי. כל אחד הוא יהודי על פי דרכו. אהרן לייב הגיע לארץ ונהג באורח־חיים חילוני מחולט והצטרף אל הקיבוץ „הדגל האדום". שם הכיר את לינדה, בתו של עזרא צפרא, סוחר אמיד מדמשק. השניים התחתנו ונולדה להם בת בשם יונה. וכך נמשך הסיפור בכמה מעגלים — בסיפורים קורותיה של משפחת צפרא, שאחת מבנותיה, התאסלמה. הסיפור מתפרס על פני כמה תקופות כמו מלחמת השחרור, מבצע קדש ומלחמת ששת הימים, תוך כדי פעולות חבלה בישראל ותמשך כיפורים של אהרן ישראלי, הוא אהרן לייב ארליכמן, ובני משפחתו. אצל אהרן ישראלי חזרה וניעורה כמה פעמים אותה „נקודה יהו־דית", עליה דיבר עם אביו בתחנת הרכבת לפני עלייתו ארצה. כך היה כאשר בניגוד לדעתו החליטה האסיפה הכללית של הקי־בוץ לקבל כחברה מן המניין מתנדבת גויה, והוא החליט כי כאן עובר את חבורתו האהרון ועזב את הקיבוץ עם רעייתו. כן היה כאשר כבר היה קבלן מצליח בחיפה ובתו יונה רצתה להתחתן עם פועל ערבי. הסיפור מורכב, נשזרות בו עלילות רבות שחלקן צופנות הפתעות, יש בו גיבורים רבים, ולאורך הסיפור עוברת הגורליות היהודית. מדוע, אם כן, „סיפור קצר", התשובה לכך נמצאת בשורות האחרונות של הספר: „אם נזכה, עוד נבקר בי־תונם של יונה ונלימן, שתיארד אייה כדת וכדין. ואם אהרון ישראלי ילמד לקח מסיפור זה ויחזור בתשובה, נוסיף עוד כמה פרקים לסיפור הקצר עד שלא יהיה עוד קצר".

*

● **בין יהודים וערבים**

> **ארצי**, לביטוי הקשר התו־בין ישראל לארצו בדורנו, חוברת ד'. מערכת: ישראל אברהם אשחר, יהודה בה־רב, חיים צבי רוזנברג, אליהו מאלי. עורך אחראי: יהודה בהרב. הוצאת „ארצי", רחוב ברניון 24 ד', ת"ד 711, ירושלים.

רוב המאמרים בחוברת החדשה של „ארצי" עוסקים בהיבטים שונים של מערכת היחסים בין יהודים וערבים בארץ־ישראל. תגן פורת, במאמרו „מדיניות כ־לפי ערביי ארץ־ישראל", בוחן את שאלת יחסנו לערביי ארץ־ישראל כארבעה היבטים: המדי־ני, הדמוגרפי, האזרחי והחברתי. הרב יעקב אוריאל מציג את ה־היבט ההלכתי־המוסרי של בעיית יחסנו לערבים ומשלב במאמרו דיון במצות כיבוש הארץ על־פי הרמב"ן, איסור ישיבת זרים בארץ־ישראל על־פי הרמב"ם ומצוות מלחמה כנגד אויב המסכן את קיומנו. דן צור מציג זווית אישית על החיים עם הערבים — היכרותו את „הבעיה הערבית" מילדותו בכפר־גלעדי בגליל העל־יון ובקיבוץ כפר־עציון, בו הוא חבר כחמש עשרה שנה. הרב אלישע אבינר, במאמרו „הבעיה המוסרית הבעיה הדמוגרפית", מציין, בין היתר, כי „הגורם הראשי לסבך העמוק ביחסינו עם הערבים הינו, כיום, אי־ההכרה שישנה במחננו פגימה בכל הנוגע לייעוד של עם ישראל בארץ־ישראל". פרופ' מיכאל שוורץ כותב על „מלחמה, שלום ושחמים בעיני האיסלאם", ומציין כי על פי תפיסת העולם של האיסלאם, קיומה של מדינה יהודית עצמאית באיזור הוא אנומליה משוועת. הרב יואל בן־נון דן בסכסוך הער־בי־ישראלי, כבעיה תרבותית־דתית, וקובע כי דווקא מנהיגות דתית נבונה, תבונה את הלאומיות היהודית על היסודות הרוחניים וההיסטוריים שלנו, תובן יותר בעולם הערבי. למרות הניגודים, זאת לשון הרבה יותר מובנה באיזור. ד"ר מרדכי ניסן שואל „התיתכן זהות עם פלשתינאי ללא אש"ף", ומסקנתו: הפלשתינאי־זם מתחיל ונגמר עם אש"ף: „הבעיה הפלשתינית" מתחילה ונג־מרת עם אש"ף; אין עוד להכחה שתקום מנהיגות פלשתינית אמי־תית ויצילה אחרי אש"ף, או בנפרד ממנו. בחלק זה של החוברת באה תצפית רב־שיח של מתנבים על הנושא „הערבים ואנחנו", שנערך בישיבת ימית השתתפו בו הרבנים יעקב אריאל, דב לי־אור, אביגדור שילה, שמחה שטנגר, פתחיה גריה ויגאל קמינצקי.

בחוברת עוד דברי הגות ועיון על הקשר בין ישראל לארצנו בדורנו מאת משה בן־יוסף (הגר), שמעון לוז, הרב מיכאל הרשקוביץ והרב מנחם פרומן. החוברת מאויירת בציורים של ברוך נחשון מתחבריו.

*

● **פרחי־בר ים־תיכוניים**

> **מדריך פרחי הבר, בישראל**, הצמחיה הים־תי־כונית. מאת אבי שמידע. צילום: דוד דרום. בית הו־צאת כתר, ירושלים. 308 עמ'.

ארצנו ממוקמת מבחינה ביו־גרפית במפגש של אזורי צמ־חה שונים: צפונית, ים־תיכונית, ערבתית, מדברית ואפילו שלו־חות של צמחיה טרופית. 1561 מתוך 2371 המינים של צמחי ב־בר המצויים בארצנו גדלים ב־חבל הים־תיכוני. המדריך שלפ־נינו כולל את 276 הצמחים ה־נפוצים בחבל הערבתי־מדברי.

הספר מיועד לטיילים ולחובבי טבע המעצים להיות בצורה קלה ופשוטה צמחים שבהם הם נתקלים. חידוש בולט בספר הוא סדר הופעת הצבעים. המפתח הראשי לכך הוא צבע הפרח. הצמחים מחולקים על פי צבע פרחיהם לתשעה פרקים עיקריים: אדום, כחול, לבן, לבן־צהוב, צהוב, קרם, סגול־ורוד, בורדו־בז'־שחור ובלתי בולט. לפני כל פרק הקדמה קצרה ובה דברים על הצמחים בעלי הצבע המסויים. בין היתר מסתבר, כי הצבע הוורוד הוא הנפוץ ביותר בין פרחי הבר של ארצנו. 331 מינים שונים, המה־ווים 23.5 אחוז מכלל הצמחים בחבל הים־תיכוני הם בעלי פרחים ורודים. השני בשכיחותו הוא הצהוב (19 אחוז) והשלישי — הלבן (15 אחוז). מפתח משני בסדר הופעת הצמחים הוא תקופת הפריחה. בכל אחד מפרקי הצבע ערוכים הפרחים לפי זמן פרי־חתם — מהסתיו ועד הקיץ המאוחר. שני מפתחות אלה מאפשרים לקורא הנתקל בצמח מסויים למצוא בקלות בספר. נוסף לכך כוללים מול הצילומים הצבעוניים של הפרחים, יחד עם המידע עליהם גם מודולים — איורי עזר — המצביעים את תקופת הפריחה, צורת חיים, תפוצה גיאוגרפית, צורת הפרח ומודול ביותר (ציור של איבר חשוב ומיוחד לצמח, אשר באמצעותו קל לזהותו). יש שמוקדש מקום לא רק לצמח בודד אלא לקבוצה. כך, למשל, לפני פירוט תשעה צמחים מקבוצת איריסי ההיכל באים דברי הסבר כלליים וכן טבלה של אתרים חמנים מומלצים לביקור בפריחת צמחים אלה.

ש. יהושע

„יוסף דעת"
לר' יוסף דיבון ז"ל
מאת צבי ברנשטיין

במלאות שש שנים לפטירתו של המחנך יוסף דיבון (לשעבר דוביצקי) הדפיסה משפחתו (אשתו וילדיו) את הספר „יוסף דעת", המכיל שיחות והרצאות על פרש־יות השבוע והמועדים. אלה רק חלק מד־רשות המנוח בבית הכנסת השכונתי בשי־כון המורים אשר בשכונת קריית־משה בירושלים, שם הרביץ תורה ודעת ושנים רבות לימד בו שיעורים קבועים בתלמוד. כל הנאומים והדרשות היו בנויים על אדני חז"ל, מדרשים, כשהמנוח השקיע בהם ידע מקיף ועמוק גם מהפילוסופיה הכללית.

התוודעתי לר' יוסף בשנות השלושים הראשונות. המנוח ורעייתו מרים (עתה יקירת ירושלים) הי'בדלו לחיים ארוכים שימשו כמורים בעיר קרטינגן. הצ־לחתי למשוך את הזוג הצעיר ששמותיהם יצאו לתהילה בעיר מגוריהם ובסביבה, לפעילות בתנועה. בסיורי הרבים לארגון החלוץ המזרחי בליטא וקבו־צות הכשרה לחלוצים דתיים — הייתי מבקר תכופות בדירתם הקטנה והשלוה ששימשה בית ועד לאינטל־גנציה הדתית־לאומית. הייתי מלא הערצה לזוג ה־מחנכים שהיו למופת ולדוגמה לכל מכיריהם. הזוג התענין במיוחד בארגון השומר הדתי (או בני־עקיבא), ואף פרסמו חומר הסברה על התנועה בכל־לה והשכבה הצעירה. לזוג לא חסר דבר, אך החליטו לעלות לישראל.

ר' יוסף דיבון עלה (קודם לבדו) זמן קצר לפני, ובבואי לארץ נדהמתי להיוודע שהמורה ששמו יצא לתהילה כמחנך דגול, המשיך במקצועו כמורה בי־ישוב קטן ליד חיפה (קרית חרושת). כעבור שנה עלתה גם רעייתו מרים, כשאיתה בנה הקטן הבכור אליצור (כיום עורך־דין ידוע ועסקן ציבור, המת־גורר בירושלים). כעבור זמן קצר עבר הזוג לעקרון אך אחרי שנת הוראה, החליטו לעבור לירושלים ולהקים בית ספר בשלהם שבו ילמדו על פי תכ־ניות חינוכיות בשלהם. אופיו ודמותו של בית הספר היה דומה מאד למה שקוראים היום כיתות תורניות ואפשר להעיד שהזוג דיבון היו חלוצים להקמת סוג כזה של בית־ספר דתי. במרוצת הזמן קרא לבית־זה „מוריה" והוא התפרסם כמוסד חינוכי מיוחד במינו, בעל רמה מקצועית גבוהה במיוחד. הזוג חיבר בעצמו את ספרי הלימוד על פיהם ילמדו את חני־כיהם. רבות מתכניות הלימודים של בית ספר „מו־ריה" הפכו אחר־כך לנחלת החינוך הדתי כולו. עם כינון החינוך הממלכתי, צורף ביה"ס הזה לרשת ה־ממלכתי. בשנת תשכ"ב פרש המנוח לגימלאות מהנה־לת בית־הספר ובתשל"ג נסגר ביה"ס במסגרת תכנית הקיצוצים של העירייה. באמצע תמוז תש"ם, ימים ספורים לפני פטירתו, השתתף המנוח בטקס הסיום של המחזור האחרון.

הספר „יוסף דעת" על פרשיות התורה והמועדים, רצוף דברי הגות ומחקר עמוקים, כשהמנוח מסתייע בידיעותיו בחקר הכללי ובפילוסופיה. הוא מסביר בנועם בשכל טוב מצוות, משבצם במאמרי חז"ל, בכי־צוחי להציג בפני הקורא את אומן פרשנותו. בחרתי להביא תחילה כמה מרעיונותיו מפרשת השבת שע־ברה, היא פרשת מסעי, שיש בה אי אלה היבטים אקטואליים.

המנוח מסביר את הפסוקים (ל"ה, א־ב) „וידבר ה' אל משה וגו', צו את בני ישראל ונתנו ללויים מנחלת אחוזתם ערים לשבת ומגרש לערים סבי־בותיהם תתנו ללויים". הרי כאן ארבע מצוות: שלושה „לא תעשה" ואחד „עשה". בספר דברים (י"ח, א') מפורש: לא יהיה לכהנים כל שבט לוי חלק ונחלה — הרי שני לאווים: לא חלק ולא נחלה בביזת המלחמה. הלאו השלישי (ויקרא כ"ה, ל"ד) כתוב: „ושדה מגרש עריהם לא ימכר". כלומר: אסור להפוך את מגרש ערי הלויים לשדה או עיר למגרש כן לא מגרש לשדה או שדה למגרש. ובפרשתנו (ל"ה, א') נצטוו בני ישראל לתת לשבט לוי ארב־עים ושמונה ערים, בתוכן שש ערי מקלט. ומסביב לערים — אדמה למגרשים ושדות וכרמים.

ונשאלת השאלה: מדוע לא זכה שבט לוי לנחלה עם שאר השבטים? והנה בפרשת קורח (במדבר י"ח כ"א) משיבה על כך התורה: „ולבני ישראל הנה נת־תי כל מעשר בישראל לנחלה, חלף עבודתם, אשר הם עובדים את עבודת אהל מועד וכו'. בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה כי את מעשר בני ישראל אשר ירימו לה', תרומה נתתי ללויים לנחלה. על כן אמרתי להם בתוך בני ישראל לא ינחלו נחלה". לאמור: הלוויים עובדי ציבור המה ופרנסתם על הציבור ולכן אין הם צריכים לנחלה ומסתבר כי המעשר שקול כנגד נחלה בארץ. הכיצד? הבנות נביא את דברי בעל ספר החינוך (מצווה שצ"ה) „ואף על פי שהם היו י"ב שבטים ולפי חלוקה שווה היה ראוי שיטלו חלק אחד מי"ב — הנה באין להם נחלה הם מקבלים החלק העשירי מכל תבואת הקרקע".

המחבר מזכיר קללת יעקב את שמעון ולוי, בשל מעשה שכם: „ארור אפם כי עז ועברתם כי קשתה אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל" — קללה שיש אומרים שבגללה לא זכו בני לוי לנחלה — בעוד שלמעשה הלוי היא ברכה? הדברים ארוכים ואביא בזה את ביאורו של ר' שמשון רפאל הירש האומר: „צדקה וחסד עשה הקב"ה עם ישראל שחילק את שבטי שמעון ולוי להיות נפוצים בין כל השבטים האחרים בישר־אל, שכן היתה התוצאה הטבעית מזה, שאחרי הת־פוררות המדינה לרסיסים ואחרי גלות האומה, גלות אחרי גולה — נמצאו תמיד בכל הגלויות מצאצאי שמעון־לוי, שטיפחו ועודדו את הבוח את אומץ הלב, את ההתלהבות ואת הגאון היהודי ופעל על ידי כך שהרוח היהודי נשאר ער וחי וקיים גם אחרי שה־מדינה עברה ובטלה מן העולם".

ומכאן לנושא התוכחה בספר דברים, היא פרשת השבוע.

בשיטתו הדידקטית מבהיר המנוח את מצות התו־כחה ואומר, שהיא נעשית מכוח שני לאווים ומצוות עשה אחת — לא תשנא את אחיך בלבבך; הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא. הוא מצטט את הרמב"ן: „לא תשנא את אחיך בלבבך בעשותו כך שלא לרצונך אבל תוכיחנו מדוע ככה עשית עמדי; ולא תשא עליו חטא — לכסות שנאתך בלבבך ולא תגיד לו כי בהוכיחך אותו יתנצל לך או ישוב ויתוודה על חטאו ותכפר לו". את המשפט „ולא תשא עליו חטא" מפרש הרמב"ן: „שיהיה עליך אשם כאשר יחטא ולא הוכחת אותו". תוך ציטוט פרשנים אחרים כגון רש"י, אבן־עזרא ואחרים מסכם יוסף דיבון את חמישה הפירושים ל„לא תשא עליו חטא" והם: א) אם תוכיח לו לא יהיה לך חטא, ב) לפני שהוכחת אותו — אל תשים את מעשהו לחטא עליו אלא הוי דן אותו לכף זכות, ג) אם לא תוכיחו — תשא באחריות אם יחטא שוב, כי היה בידך למנעו מהחטא ולא מנעת, ד) אל תוכיחו באופן שייפגע ותגרום לך חטא, ה) אם תוכיח לא יהיה לך חטא, אף אם בגלל התוכחה יוסיף לחטוא כדי להכעיס כי אתה את שלך עשית (הרב הופמן).

לדעת בעל „מנחת חינוך" זה שאינו מוכיח החוטא עובר על לאו נוסף, והוא, „לא תעמוד על דם רעך", מפני שלא גרוע ממי שטובע בנהר, ואם על גופו כך, על נפשו לא כל שכן. לעומתו הגרי"פ פרלא (בספר המצוות לרס"ג) סבור כי הלאו הנ"ל אינו שייך למצוות תוכחה, שכן תוכחה היא המזיד במזיד, שלא שוגג אינו צריך להוכיחו (אלא רק להזכירו) ואם כן אבידה מדעת היא ואבידה מדעת אינה בכלל השבה.

ר' יצחק מקורביל (הסמ"ק) מונה בתוכחה גם את קיום מצות עשה של „ומלתם את ערלת לבבכם" מכאן שצריך לאהוב את התוכחות ואת המוכיח. הוא מונה בזה גם את מצות לא תעשה של „וערפכם לא תקשו עוד".

גם כאן מוסיף המנוח נופך אקטואלי וציבורי לעניין התוכחה שיש לה ערך מבחינה חברתית ולי־אומית. ההבדל בין הוכחה למחאה הוא בכך שחובת התוכחה היא גם אחרי החטא (וכל שכן בזמן החטא עצמו) כמו שמצאנו אצל אברהם שהוכיח לאבימלך מדוע גזל את הבאר ודרש שיחזיר לו. אולם מחאה אינה אלא פעולת הפרעה למעשה החטא מה שמוגדר „לאפרושי מאיסורא". זאת משום שכל אדם נושא באחריות למעשה הזולת, כאילו היה שותף לחטא וכל מי שיש בידו למחות — נושא באחריות יותר גדולה. הגמרא בשבת (דף נ"ה) מביאה על הכתוב „ומקדשי תחלו" — אלו בני אדם שקיימו כל התורה כולה מאי עד ת' ולא הוכיחו אחרים ואלה היו הראשונים לחורבן. בני אדם שקיימו כל התורה כולה כל זה לא עמד להם בשעת החורבן והם נפגעו הראשונים. וכל כך למה? מפני שפרקו מעליהם ערבות ציבורית וזו גורמת לחורבן החברה והמדינה.

במסכת שבת (נ"ד) מסופר כי פרתו של ר' אליעזר בן עזריה היתה יוצאת ברצועה בין קרניה (וזה אסור מפני שהרצועה נראית כעין משא). והגמרא שואלת: והיתכן שר' אליעזר בן עזריה יתנהג כן, והיא משיבה: לא שלו היתה הפרה אלא של שכנתו ומתוך שלא מיחה, נקראת על שמו.

הגמרא ממשיכה: כל מי שאפשר למחות באנשי ביתו ולא מיחה נתפס על אנשי ביתו; באנשי עירו — נתפס על אנשי עירו; בכל העולם כולו — נתפס על כל העולם.

המסקנה: אין זו הלכתא למשיחא בלבד. אחריות קולקטיבית מוטלת על כל אדם מישראל לעשות את הכל לקיומה ולשיפורה של החברה — אחרת אין לה קיום כלל.

ראייה נרחבת והשקפה כוללת — זה חוט השני העובר בהרצאותיו של המנוח, כפי שהם מבוטאים בספרו. בכך הרם תרומה ניכרת להסברת תפיסת היהדות הדתית.

„אלי ציון" ומנגינותיה
מאת עקיבא צימרמן

אפילו ספר תורה שבהיכל צריך מזל. קינה שבסדר הקינות לתשעה באב לא כל שכן. המעיין בסדר הקינות לתשעה באב במנהג יהודי אשכנז יווכח, כי הקינה „אלי ציון ועריה" זכתה ליחס מיוחד משאר הקינות. בהרבה קהילות נהוג לומר קינה זאת בעמידה. בחלק מסדרי הקינות נאמר, כי „קינה זו יאמר החשוב שבקהל". אף המקצצים באמירת קינות אינם פוסחים על קינה זו שנאמרת בניגון מיוחד.

בעוד ידועים לנו מחבריהן של רוב הקינות בסדר הקינות נשארה קינה זו בלתי מזוהה ואין יודעים בבירור מי חיברה. יש המייחסים קינה זאת לרבי יהודה הלוי (משה גורלי בספרו „אנצי־קלופדיה שימושית למוסיקה יהודית"). אך המעיין בקינה ובמשקלה ומנגינה יבחין בהבדל רב בינה לבין יצירותיו האחרות של רבי יהודה הלוי. עקיבא בן עזרא כותב במחקרו על בני משפחת הלוי („הדואר" ניו יורק טבת תש"א), כי הקינה „אלי ציון ועריה" היא חיקוי לקינה „בת ציון שבצתי מכות אמריה, אהה כי כוס שתיתי ומצתי שמריה, אלי צדיה לשכינה אשר חשכו באוריה, כבתולה, חגורת שק על בעל נעוריה". קינה זו נכנסה למחזור בני רומא, ומחברת הקינה היא בתו של רבי יהודה הלוי. בציין כי זה אולי מקרה יחיד שפיוט שחובר בידי אשה נכנס לסדר התפילות. מכל מקום, אין יודעים בבירור מי הוא המחבר של „אלי ציון ועריה".

רוב החוקרים מציינים, כי הקינה „אלי ציון" התפשטה בעם בעיקר בגלל מנגינתה. המנגינה הידועה לקינה זו חדרה אף לתפילות השבת והמועד. כך נהוג בשבתות של ימי בין המצרים לשיר את הפיוט „לכה דודי" בלחן „אלי ציון", ויש קהילות שנו־הגות כך רק בשבת החזון. בקטע „בנה ביתך כבתחילה" בתפילת מוסף בשלש רגלים כשולב הלחן הזה. בקהילות מערב אירופה אומרים בלחן „אלי ציון" את התפילה „ולירושלים עירך" בכל ימי בין המצרים, וכן את הפסוקים „תרחם ציון כאשר אמרת", וכי המסיימים את סדר הקינות. גדולי החזנים כללו ברפרטואר שלהם את הלחן המקובל. הגדיל לעשות החזן לייב גלאנץ בשלבו את נעימת „אלי ציון" בהלחנתו לסליחה של אמתי בן שפטיה „אזכרה אלקים ואהמיה". וזאת בהתאם לנוהג, שכאשר מזכירים את חורבן ירושלים משתמשים בלחן „אלי ציון". המלחין יהודה שרת שילב את הלחן המסורתי ביצירתו „פרקי קינה לפי נעימות מסורתיות". המשורר אהרון ליבושיצקי חיבר קינה על מות הרצל: „אלי ציון ונהדירה" והיא נפוצה במנגינת „אלי ציון" המסורתית. קינתו של יהודה לייב ביאליק „אלי פולין ועריה", שיש האומרים אותה בעשרה בטבת ביום השואה ובט' באב, נאמרת אף היא בלחן המקובל. מעניין לציין, כי חלק מהמנגינות העבריות של בירון הולחן אף הוא במנגינה הדומה ל„אלי ציון".

היו שראו „חן" „אלי ציון" כלחן „סיני", וכאן המקום לציין כי לא זו בלבד שהלחן איננו „סיני", אלא הוא בכלל איננו ממ־קור יהודי, ובדומה ללחן המקובל ל„מעוז צור" הוא משתייך למנגינות הנודדות בין עם לעם. החזן והחוקר עמנואל קירשנר קובע, כי הלחן מקורו בבלדה גרמנית „די פראו צו וייסן בורג", שמקורו בלחנים קתוליים. אברהם צבי אידלסון קובע במחקרו, כי הלחן מקורו בשיר עם ספרדי בן המאה השבע עשרה והוא מוצא לו מקבילות בשיר עם צ'כי. החוקר חיים בר דיין מציין, כי הלחן במקורות יהודיים הופיע לראשונה בכתב יד של יהודה אליאס מהנובר בשנת 1743, והוקא כלחן ל„לכה דודי".

אכן, המחקר על הלחן „אלי ציון" הינו דוגמה מעניינת לגלגולו של ניגון. יהי רצון שיתקיימו בנו דברי הנביא זכריה, וימי הצום והאבל יהיו לששון ולשמחה ולמועדים טובים.

טביעת העין
מאת רפאל לוי

ב„הצופה" (ג' בסיון) פורסמה ידיעה בדבר „טביעת עיניים" כדי שמת לצורך זיהוי אנשים. וזהי בברכת זיהוי חדשה, המתבססת על „טביעת עיניים". המערכת מבוססת על עובדה ביולוגית, שנתגלתה ב־1935. הנגלית היא, שלכל אדם כפת כלי דם שונה ברשתית של כל אחת מעיניו, והיא ייחודית ואינה משתנה. „חותם העין" הוא שונה גם אצל תאומים זהים.

בידיעה אחרת („הצופה" ס"ו בתמוז) נאמר שלאחרונה הוצג מחשב המסוגל להוות דיבור.

בטביעות עין

מעניין לראות מה אמרו חז"ל על טביעות עין (י' כרוקה) או „טביעת עין" וגם השימוש על דרך השאלה.

טביעת עין — אומר אבן שושן: „קביעת צורת דבר בזכרונו של אדם בתוך ראיה בלבד".

„איזהו תלמיד חכם שמחזירין לו אבדה בטביעות העין" — שבת קי"ד ע"א.

„טביעות עינא" — גיטין כ"ג ע"ב. „טביעת עינא עדיפא" (בסימן) — חולין צו, ע"א.

„כאדם המכיר את חברו בטביעת־עין שטבע בו ואין בו סימן" — רש"י בבבא מציעא יב. ע"א.

טביעות עין של קול

טביעת עין של קול — הכרת אדם עפ"י הקול שהוא משמיע.

„אלא בטביעות עינא דקלא" — חולין צו ע"א.

אגב, כדאי להזכיר את הפסוק (כתיב כלא): „והעם, ראים את הקולות" — שמות כ, י"א.

הריח ושמיעת הריח

אגב ראיה ושמיעה כדאי לציין את הריחות — וגם השימוש על דרך השאלה.

(בכתב כלא) „כאשר ינתק פתיל הנעורת בהריחו אש" — שופטים טז, ט'.

„ומרחוק יריח מלחמה" — איוב לט, כ"ה.

„מריח מים יפריח" — איוב יד, ט'.

ריח הגט (דמיון לשהו לגט); „אפילו ריח הגט אין בו" — גיטין פ', ע"ב.

בספרות החדשה אנו קוראים על „שמיעת ריח".

„השומעת את (א' בפתח) ריח שרביטים חדשים" — ביאליק, גבעולי.

נשמע ריח — „אלמלא ריח תפ־רוקיה של מינה — נשמע ריח הפץ החדש" — עגנון, אלו קנה.

מעניין, לשכרנים בריח כל־שהו, אומרים באידיש „אס הער־צאך" (כאילו „נשמע" ריח). ואולי מקור הביטוי ב„ריחי" העברי?

טביעות אוזן

בספרות החדשה מצאנו „טביעות אוזן" — שטייגמן, במעגל 88. („טביעות אוזן — הכרה של אדם על־פי הקול שהוא משמיע).

טביעת אצבעות

„טביעת האצבעות" הידועה בימינו.

זיהוי הכותב לפי כתב־היד

אולי ניצנים של גרפולוגיה אנו מוצאים אצל חז"ל, כלהלן:

„זה אומר: זה כתב־ידי וזה כתב־יד של חברי — כתובות ב, ב.

„זה כתב־ידו של אבא וזה כתב־ידו של רבי זה כתב־ידו של אחי" — כתובות ב, י'.

אגב, בבקים התימנה שבותיהם של עדים בגיטין כמצאנו חתימות בציורים או בסימנים.

„אמר רבן גמליאל: תקנה גדולה התקינו שיהיו מפרשין שמותיהן בגיטין מפני תיקון העולם. ובסימנא "א. ההא רב צייר כורא (פתח, שונא, קמץ) (פירושו: דגו, ורבי חנינא צייר הרותא (ענף של דקל), רב הונא — סכך, ורב הושעיא — עין, רבה בר בר חנה צייר ספינתא. (ורלין ספינתא)" — גיטין לו, ע"א.

הבנת היד — ניחוש עתידו של אדם לפי הקמטים והתווים שבכף ידו.

הבנת הפרצוף — הכרת אופיו של אדם על־פי תווי פניו והבעתם.

מוסד הרב קוק

מוסד הרב קוק

ת. ד. 642 ירושלים

זה עתה הופיע הכרך השני של

פרקי עיון
בתולדות החינוך היהודי

מחקרים ובירורים בחינוך היהודי לאור המקורות

מאת

הרב ד"ר יוסף שפרן

המחיר: —.14 ש"ח

כן הופיעה הדפסה שניה מתוקנת של הכרך הראשון

המחיר: —.16 ש"ח

„כתבי מלחמה" של סופר־טייס
מאת בת שלום

אנטואן דה סנט־אקזופרי זכה לתהילת נצח בפנתיאון הספרותי הודות ל„נסיך הק־טן" שלו, סיפור הילדים ה־קלאסי משנת 1943 שכמעט כל קורא מעלים אותו מחדש על מכה ההיאמורן. ואם לא די בתהילה הספרותית „הצי־ליח" סינט־אקזופרי למות מות גיבורים כטייס קרבי במל־חמת העולם השנייה במשי־מת ביון נועזת שקיבל על עצמו והוא בן ארבעים וארבע. עד היום, אגב, לא נמ־צאו שרידי מטוסו או גופתו.

הנה, השנה, מופיע ספר ה־מוסיף קרן אור נוספת לעטרת התהלה של הגיבור והסופר ה־גדול. „כתבי מלחמה, 1939 — 1944" הוא אוסף של מכתבי, קטעי יומן, נתקים שנכתבו ב־זמן הקרב, הערות שנועדו לת־צד ספרת פתרים או רגשות. כמו מיליוני בני אירופה הא־חרים, גם לסינט־אקזופרי היו הזדמנויות למכביר במהלך שנות מלחמת העולם השנייה לסבול סבל נפשי וגופני עז. חלומות הגבורה שלו להגן על צרפת מפני הכיבוש הגרמני נגדעו ב־אכזריות כאשר שלטון וישי נהל לשתף פעולה עם הנאצים. ה־סופר־הטייס סירב אז בבוז לק־בל תפקיד של חבר פרלמנט(!) ויצא לגלות מרצון בארצות־הברית, שם המשיך לכתוב את ספריו וניהל תעמולה עקבית ל־מען כניסת ארה"ב למלחמה בי־אירופה.

באחד מקטעי היומן שנמצאו תוקף סינט־אקזופרי את דה־גול ואנשיו וטוען כי מי שלוחם ל־מען ארצו באמת ובתמים — אינו תובע לעצמו שכר או זכו־יות, ואילו הגוליסטים דורשים כממשלות בעלות־הברית להע־ניק להם את השלטון על צרפת. כמובן שגישה פוליטית כזו לא קנתה לסופר האמיץ הסדים ד־בים. לא בצרפת של וישי ולא בקרב צבא צרפת החופשית...

מכתבי סינט אקזופרי הנחש־פים עתה מגלים אגב בטחון מו־חלט, ומפתיע, בניצחון על ה־גרמנים, וזאת למרות שנכתבו בלב לבה של המלחמה ולנוכח נצחונותיו הגדולים של הרייך השלישי.

אבל אחרי המלחמה, כותב ה־טייס־הסופר הגדול, תתחיל ב־שבילנו המלחמה הקשה יותר, מלחמת האדם בגיוונו תרוחני. כמה מעניין ואירוני לקרוא באחד הפתקים את הטייס שהשי־הלם על הטכנולוגיה במתקדמה

ביותר של דוד כותב: אני לא סובל את המאה הזו ולא מסוגל להרגיש בה בן בית...

ובמכתב אחר: העדן המוד־רני סיפק לנו תנאי חיים נוחים אבל לא סיפק את הסיבות לחי־ות...

ספרות העולם

איננו יכולים לשלוח רק הר־דות למקררים חשמליים, פולי־טיקה, משחקי קלפים ותשב־צים... צריך יותר...

לו הי בימינו. ודאי היה מוסיף לרשימה גם מחשבים התלויות, שכן לפרות סיוליו של „הנסיך הקטן" במכתבי לכת אחרים, לא החללית כי אם החלל, הקוסמוס, הפיוס והאהבה, הם התוכן ה־אמיתי של כתבי סופר זה. תפ־קידה האמיתי של הספרות, הוא כותב ביומן, וזוהי הבעיה היחי־דה האמיתית של דורנו: להי־קנות בשמעות רוחנית לקיום.

בקטעים רבים בספר כתייחס המחבר בגעגועים אל חיי מיבור או נזירות, אל התבודדות קיצו־נית במדבר, אל בריחה אל פי־נה נסתרת כדי לחיות בה חיי כתיבה והרהור, הלום שלא הצ־ליח לממש, אבל, כמסתבר שי־חובבי המסתורין, והנלהבים שי־בחסידי אנטואן דה סינט־אקזופרי, כמספחים את המיתוס ש־הטייס לא התנפץ עם מטוסו אל בין גלי הים אלא נחת באיזו פינה נסתרת של יבשת אירופה והוא חי בה עד היום.

אמת או אגדה — לאוהבי סינט אקזופרי אין זה משנה. תנגגים את השמעת „כתבי מלחמה" כמו אבן חי הסופר וממשיך ליצור ביניהם.

*

בחיפוש אחרי ההורים והעבר

מאה שנה אחרי הרומנים של צ'רלס דיקנס היהודיים עדיין של הורים מאמצים מסתוריים. (תקוה גדולה) ד־קרובי משפחה המתגלים ל־פתע במצבים פוד נורא, במו ספר מודרני בשם „דויד לייף" להבר רומן אוטוביוגרפי־פי קובע לב על חיים שלב מאמץ ועל היוצאים המלחי־גלאים אחרי אבי הביולוגית שוויתרה עליו בהיותו בן השעה ימים.

הרומן הזה — שנכתב והת־פרסם בשנת 1973 הגיב חלק ב־כפתיר. אחרי עשרות שנים של דממה והתעלמות מוחלטת; קר־ראת את הספר אשה אנגליה מליוורפול בשם טרודה זמת־קשרת אל לייף כשהיא מכרי־זה: אני אמך. בעקבות המכתב — באה פגישה. הפגישה בין האם לבן מולידה היכרות הד־דית מיידית, אינספיקסיות, פגיה, כותב לייף, בהתבוננה בי, ביטאו תדיה כה גדולה עד שדכתה לכאב. כבנים כאומצים רבים אחרים — היו ללייף עצ־בו, לקראת הפגישה, פחדים בשלה. האם ירש הסרונות, פג־מים, אולי מחלות, מצדיו הבי־ולוגיים? האם יבחל אכזבה כה גדולה מן הפגישה עד שידכיח את חייו הקודמים כבן מאומץ?

הפגישה הקצרה עם האם אי־נה מובילה למערכת יחסים יצי־בה ומבושלת. דויד לייף חוזר למקומו, נושא אשה, מוליד ילד, מתגרש, ושבע שנים לאחר מכן מקבל פתאום שיחה טלפון כצוד אשה שאיננו מכיר: אמך נפ־טרה. מודיעה האשה ובתגלה באחות שאפילו לא ידע על קיו־מה. דויד ואחותו מרגרים נפ־גשים, שמחים לגלות שאינם בודדים בעולם ואז נופלת בהל־קם הדהמה נוספת: עוד אחות יש להם, אחותם הצעירה לינדה אליזבט, שגם היא אומצה ע"י זרים ואיש אינו יודע היכן היא. דויד לייף כחליט לאתר את אחותו השנייה באותה שיטה בה הצליח להגיע אל אמו הביולו־גית. הוא כותב ספר נוסף. ספר שיצא בימים אלה אל חנויות הספרים ושמו: „פיזור משפ־חה, חיפושיו של מאמץ אחרי זהותו ועברו".

האם תגלה לינדה אליזבט בעקבות הספר? את זה אולי נקרא בספרו השלישי של לייף אי פעם במהלך שנות ה־90. בינתיים — הוזות לכאבי הלב והזהות העצמית של בן מאומץ — נולד ספר הדש. המבקרים הבריטיים סבורים שהוא גם סופר בעולה הכאליה לעצב כתיבה שהיא בחלקה ידודי, בחלקה אוטוביוגרפיה ובחלקה תיאור בדור ייק של החיים באנגליה של שנות ה־70 וה־80.

מסתבר שדיקנס, שיש החור־שבים שהוא אבי „המציאות" ע־לילות בקשותיות בעלות אבת ססיבולוגית והיסטורית בה עזה עד שהמציאות צמצמה מחקה אותן...

לפרשת השבוע
דברים

ואצוה את שופטיכם
מאת הרב חיים פרדס

ואצוה את שופטיכם בעת ההיא לאמר, שמוע בין אחיכם ושפטתם צדק בין איש ובין אחיו ובין גרו (ע', טז). ומפרש רש"י על פי ספרי שם פיסקה ט"ז: ואצוה את שופטיכם, אמרתי להם, הוו מתונים בדין. אם בא דין לפניך פעם אחת שתים ושלוש, אל תאמר כבר בא דין זה לפני פעמים הרבה (ולכן שוב אין צורך לעיין בו), אלא הוו נושאים ונותנים בו (כאילו בא לפניכם בפעם הראשונה).

מידה זו של מתינות, שיקול דעת ומחשבה מאוזנת, היא מידה יסודית וחיונית בדיינות ובמשפט התורה בפרט, ובכל שטחי החיים של היחיד ושל הציבור בכלל. וכמו שנאמר להלן ב', כו: ואשלח מלאכים ממדבר קדמות אל סיחון מלך חשבון, דברי שלום לאמר. ויש להבין את הסיבה להזכרת שם המקום, מדבר קדמות, אשר ממנו שלח משה לסיחון דברי שלום. ועל כך מסביר רש"י בפירושו השני: ממדבר קדמות, ממך (הקב"ה) למדתי (לנקוט דרך של שלום, לפני שפותחים במלחמה), שקדמת לעולמך. יכול היית לשלוח ברק אחד ולשרוף את המצריים (ובכל זאת לא עשית כך למצרים), אלא שלחתני מן המדבר אל פרעה לאמר, שלח את עמי (שמות ה', א), במיתון. עד כאן דברי רש"י. ולפי זה, נקרא המקום „מדבר קדמות" על שמו של הקב"ה שקדם לעולמו, וממנו למד משה דרכי שלום, מתינות ואורך רוח. ונראה לי, כי הכתוב בא להבליט את על־טבעיותו, נצחיותו ואין־סופיותו של הקב"ה שהוא קדמונו של עולם, וכי מתוך כך נובעת המתינות המחושבת והשקולה שיסודה בדרגה שלמעלה מן הטבע.

ועל כך שנינו במסכת אבות פרק א' משנה א': הם (כלומר, אנשי כנסת הגדולה) אמרו שלושה דברים, הוו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סייג לתורה. וכתב המהר"ל בפירושו „דרך חיים" שם בנוגע לפירוש משמעותה והיוונות הכרחיותה של מידת המתינות בדין: כי הדין צריך חכמה גדולה מאד מאד עד שאפי' חכמים הגדולים צריכים תיקון (והכשרה כדי לערוך את הדין). וכדאמרינן (בתלמוד הירושלמי למסכת סנהדרין פ"א ה"א), לית דחכים בדין (כלומר, כי אין מי שהוא חכם ויודע היטב את הדין על בוריו). וכמו דאמרי (שם) לשמעון בן שטח (כשבאו בעלי הדין לפניו): על מנת שתדיננו דין תורה (בלבד, ולא פשרה). אמר (להם), דין תורה לא ידענא (כלומר, אין אני יודע לדון דין תורה שלם ברור מוחלט ואמיתי, בלי פשרה). כי הדין תולה (ותלוי) בסברא בלבד, ואין לך דבר (גדול) יותר בחכמה כמו הדין, כמו שאמרו (במסכת בבא בתרא, קעה, ב), אין לך מקצוע בחכמה כמו דיני ממונות. וצריך להזהיר שלא יבא (הדיין) לטעות בסברת הלב, ולפיכך אמר, הוו מתונים בדין. כי עיקר המשפטים שהם בתורה הם הדינים, כדכתיב (שמות כ"א, א) ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ובפרק ו' שם מסביר המהר"ל את מה ששנינו שם במשנה, כי כל העוסק בתורה לשמה נותנין לו „חיקור דין". ואלו דבריו: פירוש, שיורד לעומק הדין. שהדין יש לו עומק (משום) שהוא מכוסה (ונעלם) מבני אדם, וכמו שאמרו במסכת פסחים (נד, ב), שבעה דברים מכוסים (ונסתרים הם) מבני אדם, (ואחד מהם הוא) עומק הדין.

אך נראה, כי עיקר דברי המהר"ל הם בספרו „נתיבות עולם" נתיב הדין פרק א', מהדורתי, עמ' תשו־תמח. ואלו דבריו שם: במסכת סנהדרין ז', ב, למדו הלכה זו של „הוו מתונים בדין", ממה שנאמר בשמות כ, כו: ולא תעלה במעלות על מזבחי, ובסמוך לו נאמר שם כ"א, א: ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם. ופירושו של דבר, שבעניני המשפט והדין יש ללכת ולעלות במתינות, כדרך שהיו עולים על הכבש של המזבח שלא היו לו מעלות ומדרגות. והמהר"ל מסביר את הדבר: כי הדין בפרט (יותר מכל עניין אחר) צריך (טעון) המתנה. שהדין הוא לאלקים. כי הוא (שייך) אל השם יתברך ולא לאדם. ולפיכך ראוי אל האדם להמתין (ולהיות מתון) בדין, כי אין הדין (נמצא וקשור) עם האדם, והדין שייך אל האלקים, לכך יש לו (לדיין) להמתין בדין. וזה (פירוש) אומרים במס' פסחים (שם), כי נעלם (ונסתר) מן האדם עומק המשפט והדין. ופירוש זה, כי אל יחשוב האדם, שיגיע אל כל עומק המשפט, שיש משפט שאי אפשר לאדם שיגיע בו אל העומק. ומזה הטעם ראוי גם כן שיהיה המשפט לאלקים, כי עומק המשפט מכוסה (ונסתר הוא) מבני אדם. ולכך המשפט צריך המתנה, כדי שיוכל להבין ולהגיע אל עומק המשפט. ומי שהוא ממהר וקופץ ומוציא המשפט (לאור בלי מתינות והמתנה) הוא מקלקל המשפט, כי המשפט אינו מצד האדם (ואינו שייך לו כלל, אלא לקב"ה בלבד), ולכך אי אפשר שיגיע האדם אל המשפט רק בשביל (ובעזרת) המתנה. ולפיכך צריך שיהיה (הדיין) מתון בדין, כמו שראוי אל האדם במה שהוא אדם גשמי, אשר ראוי אליו המתנה לעניין הדין. שאין השכל נמצא אותו בפועל לגמרי ואין איתו המשפט, ולפיכך צריך המתנה. כי גם מי שממהר לפסוק (את הדין) נוטה (הוא בכך) אל הגשמי, שהרי הוא שוטה שאין בו השכל, רק הוא גשמי.

משמעותם של דברים היא, כי המשפט והדין והבנת המציאות האוביקטיבית הער־מדת בפני הדיינים על כל צדדיה וצידי צדדיה, מבוססת תשענת כידוע על ב' עניינים: ההבנה הבהירה והברורה של האמת ושל המציאות המוצגת בפני בית הדין בשתי צורות מנוגדות וסותרות ע"י הצדדים, וידיעת ההלכה על בוריה לכל פרטיה ודקדוקיה. ושני העניינים הללו גם יחד, רחוקים ונבדלים הם מעצם טבעם וטיבם מן האדם־הדיין העוסק בהם. שהרי ההלכה כולה אלוקית־מופשטת־נשגבה, ואין האדם הגשמי מסוגל ומוכשר בשום פנים שבעולם להשיגה ולרדת לכל עומקה־מצלולותיה־פסגותיה וסתרי־סודות־הגיונה. וכך גם בנוגע לעומקה של המציאות ושל האמת העומדת בתוכה ומאחוריה, ומתוך כך גם הכרעת הדין ויישומה של ההלכה בחיים הממשיים. כל זה נעלה ומרומם ונשגב מבינתו האנושית של הדיין, יהיה מי שיהיה, ורק המתינות וההמתנה, שיקול הדעת המחושב והמאוזן, הם בלבד מסוגלים לנתק את הדיין בנטיות הלב והרגש ומסערת הנפש ומידותיה, ולקרבו קמעא קמעא אל עומק־פנים־המשפט־הדין־האמת. וכלשונו הה־מציתית־הקולעת של המהר"ל שם: כמו שראוי אל האדם במה שהוא אדם גשמי, שאין השכל נמצא אתו בפועל לגמרי ואין אתו המשפט. כי גם מי שממהר לפסוק נוטה הוא אל הגשמי, שהרי הוא שוטה שאין בו השכל.

ומשום כך אמרו במסכת תענית ד', א: מיבעי ליה לאיניש למילף נפשיה בניחותא. כלומר, חייב אדם לאלף, לחנך ולכוון את עצמו בדרך של מתינות, שלוות נפש ואורך רוח, שהם בעצם מנוגדים לטבעו הגשמי של האדם. שהרי המהירות, הקפיצה, הפזיזות והשטחיות הרדודה, הן ממידותיה, מתכונותיה ומאופיה העצמיים של הנטיה החומרית־הגשמית שב־אדם. ובתוספתא למסכת סנהדרין פרק ז' אמרו: חכם שנכנס (לבית המדרש), אין שואלין אותו (בהלכה) עד שתתיישב דעתו. נכנס (החכם) ומצאן עסוקים בהלכה, אל יהא קופץ לתוך דבריהם. ובמסכת עבודה זרה ל"ז, א, אמרו: אל תבהל (ואל תמהר) להשיב (על שאלה בהלכה), אלא המתן ושקול את הדבר היטב, ורק אחר כך תשיב). ועל כן נאמר כאן: ואצוה את שופטיכם בעת ההיא, אמרתי להם, הוו מתונים בדין.

זכרון ימי החורבן ולקחו לדורנו

יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה — ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב... ואלו הן, יום ג' בתשרי... ועשירי בטבת... וי"ז בתמוז... ותשעה באב (הרמב"ם הלכות תענית פרק חמישי).

בדברים אלו פתר לנו הרמב"ם קושיא גדולה: מה ראו נביאינו ורבותינו להטיל על עם ישראל צומות אלה, וכל סממני האבלות בימי בין־המצרים, על חורבן שהיה? ואף אם אמנם טרם חזר ונבנה הבית, מה תועלת באותם צומות ואבל על מעשה שהיה? על זה כתב הרמב"ם: כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו עתה עד שגרם להם ולנו אותן הצרות.

אלא שמפרשיו לא ציינו מקור לדבריו אלה, ואין לייחסם לסברת עצמו, שכן דרכו של הרמב"ם כאשר כותב דברים שאינם מפורשים במקורות, מציין: „ויראה לי".

ונראה לי, שמקור דבריו הוא בירושלמי (יומא פ"א ה"א), וזו לשון הגמרא שם: מוצאנו שלא חרב הבית בראשונה אלא שהיו עובדי ע"ז ומגלי עריות ושופכי דמים. אבל בשני מכירים אנו אותם שהיו יגעים בתורה וזהירים במצוות... אלא שהיו אוהבים את הממון ושונאים אלו לאלו שנאת חינם. וקשה היא שנאת־חינם שהיא שקולה כנגד ע"ז ג"ע וש"ד... שאלו את ר' אליעזר דורות האחרונים כשרים מן הראשונים (או לאו), אמר להם עידיכם, הבחירה יוכיח (בניין הבית עד לכם בדבר שהראשונים נבנה להם אחר שבעים שנה והאחרונים כבר בגלות זמן רב). אבותינו העבירו את התקרה (שלא החריב נבוכדנצר אלא הקרת בית־המקדש השאיר את היסודות) אבל אנו כפפנו את הכתלים, ערו ערו עד היסוד בה (וקאמר „אנו פעפענו את הכתלים) לפי שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו. (המפרשים מפרשים „קיבן העדה" שם).

מכאן, שכל דור ודור חייב לראות עצמו כאילו הוא אשר החריב את המקדש, משום שמעשיו הם כמעשה אותו דור שנחרב בימיו. שכן אילו היו דרכיו טובות ומתוקנות הרי שהיו זוכים לבניינו. לכן באים ימי הצום והאבל כימי „זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו... שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב".

*

אמנם זכה דורנו לראות ב„ראשית צמיחת גאולתנו", בחינת „לא זכו — בעתה", משום שהגיע עת דודים לגאולת ישראל, ולא משום ש„זכו", ולכן רחוקה גאולה זאת משלמות. לא משלמות רוחנית בלבד. אלא אף מבשבית, ובראש וראשונה משום שאנו רחוקים עדיין משלום־אמת עם שכנינו, שיש ביניהם, שטרם השלימו עם עצם קיומנו.

מאת הרב חיים דוד הלוי

לכן, חובתנו לבדוק את מעשי דורנו אם אינם כמעשי אבותינו בדור החורבן.

מסופר בגמ"א (גיטין נ"ו) שבסיבת אדם ששמו בר־קמצא חרבה ירושלים. שלאדם אחד היה ידיד ששמו קמצא, ואמר לשמשו להזמינו לסעודה. הלך השמש והזמין בטעות את שנאו שנקרא בר־קמצא. כשראהו תבע ממנו ללכת. בר־קמצא הציע לו לשלם תמורת מגתו... ולבסוף הציע לשלם לו תמורת הוצאת הסעודה כולה... תפסו בידו והוציאו. אמר (בר־קמצא) הואיל ונכחו החכמים ולא מיחו בו כשמע שניחא להם בכך. איזל ואלשין עליהם לכלך. הלך ואמר לקיסר: מרדו בך היהודים. א"ל מה הוכחה לך. א"ל שלח להם קרבן ותראה אם יקריבוהו. שלח להם עגל בשובת, בדרכו הטיל בו מום... שלבני ישראל פסול להקריבה, ולגביהם לא פסול. חשבו חכמים להקריבו משום שלום מלכות, ור' זכריה בן אבקולס מיחה בידם... חשבו להרוג את המוסר (בר־קמצא), ושוב עיכב בידם ר' זכריה... אמר ר' יוחנן, ענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלינו מארצנו.

הדברים תמוהים מאוד, הייתכן שרבותינו לא ידעו את כל מהלכי ההיסטוריה של תקופת החורבן? הייתכן שלא הכירו את הנשר הרומאי שפרש כנפיו על כל איזות הים־התיכון וכיצד הטיל מוראו על כל שכניו הכיבוש, וכמה גדול היה רצון הרודני העז של קלגוליה? היעלה על הדעת שלא ידעו רבותינו את כל המהלכים הצבאיים המדיניים שסיבבו את המאורעות של אותם ימים עד למרד המפורסם שגרם לחורבן, ותלו את כל החורבן באותה סעודה ובאותו בר־קמצא? ר' יוחנן בן־זכאי שהיה חי באותם ימים תלה את החורבן והגלות בענוותנותו של ר' זכריה בן אבקולס. הייתכן שאירוע קטן זה הוא שסבב את החורבן עד כדי הימנעותם מלהזכיר אפילו ברמז את מכלול המאורעות הגדולים שגרמו לחורבן?

אבל כאן רצו רבותינו ללמדנו דבר גדול ונפלא: על כל הצרות יכולה אומה להתגבר. גם על מעצמה עולמית כרומא שנעצה צפרניה בבשרה, גם על משברים מדיניים קשים תוכל להתגבר, ובכל מצב צבאי שהיא נתונה בו תוכל להיחלץ ולצאת בשלום, ובלבד שתהיה מאוחדת ומלוכדת, חדורת אהבה פנימית כנה בין כל חלקי האומה. כי סיבת החורבן האמיתית, היא שינאת־חינם ופירוד לבבות. וסיפורו של בר־קמצא הוא הסימפטום לאותה שנאת־חינם שגרמה לחורבן.

*

וכאשר משתלטת השנאה, עד היכן יכולה היא להגיע. ממשיכה הגמרא ומספרת על תקופת המצור הרומאי סיפור מחריד. בירושלים היו שלושה עשירים... שלאחד היה אוצרות חיטה ושעורה, ולשני אוצרות יין מלח ושמן, ולשלישי אוצרות עצים, לכלכל את ירושלים משך עשרים ואחת שנים... היו שם בריונים (כינוי רבותינו לקנאים הלוחמים) שבקשו למלחמה ברומאים. אמרו להם חכמי ישראל נצא ונשלים עם הרומאים, ולא הרשו. אמרו להם הבריונים נצא ונילחם ברומאים, ענו להם חכמים והיא לא תצלח. קמו הבריונים ושרפו כל אותם האוצרות כדי לאלצם לצאת למלחמה.

גם דברים אלה מדהימים ביותר. האם אין זו התאבדות? יכולים היו לנהל ויכוח פוליטי על דרכה של האומה באותת משעותיה הקשות ביותר, אם יש להשלים עם הרומאים או להילחם בהם. אבל לשרוף את מחסני המזון כדי לכוף את חכמי ישראל לצאת למלחמה, שלדעתם היא אבודה, הרי זו ממש התאבדות. שהלא במשך עשרים־ואחת שנים של מצור יכולים היו להתחולל באיזור אירועים גדולים שהיו מצילים את ירושלים מצפרני רומא (וכבר קרה כזאת בתקופות אחרות קודמות גם לישראל וגם לעמים אחרים). כיצד לא הבינו ששריפת המחסנים היא האסון הגדול ביותר שיכול היה לקרות לאומה? אבל במקום שיש שנאה, אובדת שפיות הדעת וכך נעשה מעשה שקירב את חרבנה של ירושלים.

*

עד כמה גדול כוחה של שנאת־אחים. הרומאים האריכו את ימי המצור על ירושלים ולא הסתערו עליה מיד, מכמה סיבות, ואחת מהן ואולי החשובה ביותר, היתה המצב הפנימי בירושלים. נודע להם מפי „ידיעי דברי", כי בירושלים חרב איש ברעהו, מתונים מול קנאים, וקבוצות קנאים זו נגד זו. ובהיגיון פשוט חשבו שטוב הוא שהיהודים יקיזו דמם לפני שיסתערו הם עליה. וכל המאורעות ושפיכות הדמים בירושלים, הלא הם כתובים בכל ספרי ההיסטוריה.

אכן, זה כוחה של שנאת אחים. וכך היתה השתלשלות העניינים.

תחילה היתה שנאת־אחים, כדברי הירושלמי שהעתקנו לעיל, „שהיו אוהבים את הממון ושונאים אלו לאלו שנאת חינם", וכהדגמה המסופר על בר־קמצא. אפשר לשנוא בגלל ממון, ואפשר לשנוא בגלל שלטון, כבוד, מעמד וכו' וכו'. ומתוך אותה שנאת־אחים פנימית הגיעו למלשינות אצל המלך, וידוע לנו שמקרהו של בר־קמצא אינו היחיד, היו ששיתפו פעולה עם הרומאים ובגדו בעמם. אותה שנאה גרמה לפלגי האומה שינסו לכוף דעותיהם זה על זה בכוח, באמצעות שריפת מחסני מזון, וניתן לעשות זאת ע"י הריסת דברים או גם ערכים אחרים וכו'. מכאן היתה הדרך קרובה מאוד לשפיכות דמים ממש, כשההקצנה הגיעה לשיאה.

*

השבח לא־ל אין מעשה דורנו כמעשה דור החורבן ממש, אבל סימפטום של בר־קמצא, של שנאת־אחים, ניתן להבחין בקרבנו, אם על רקע דתי, תרבותי או פוליטי, או כל רקע אחר, וזה מקור הסכנה.

ועל גילוי סימפטום זה שבקרבנו, אנו מצווים בימי צום ואבל אלה, „ימי זכרון למעשינו הרעים ומעשה אבותינו שהיה כמעשינו שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלה נשוב להיטיב", למען ייטב לנו ונזכה לגאולה השלמה.

מורי ורבותי, אחי ורעי

מאת משה קרונה

בטרם מלחמה ושואה

לאחר מלאות שנה לחברותי ב„רודגס" היתה הרגשתי, כי אכן נקלטתי בתוך החברה עד כדי כך שאיני מדבר עוד על איזו „שנת שירות" כי אם על חיי קביעות ממש.

הנה נצטרפו אצלי ומסביבי באותו זמן כמה עניינים בעת ובעונה אחת. יעקב גרינברג ויוסף תירדי אשר עמדו למעצבה בראש „הברית העולמית" של תנועתנו פרחו בכל כוחם לצרפני לעבודתם. „רודגס" איננה רחוקה מתל־אביב וכבר היו בעת ההיא אחדים מהברינו, וגם בקבוצה וגם ב„כפר אברהם" הסמוך, שהיו צועדים דרכם לעבודה בתל־אביב דבר יום ביומו ומדוע לא אעשה כן גם אני? אמנם פעמים רבות מוטל „עוצר" מכסם הבריטים והנאי הנסיעה אינם קלים כלל וכלל. אולם סוף סוף צעירים היינו ורגלינו היו קלות, מלאכתם של גרינברג ותירדי לא היתה קלה, כפי שהיה רגיל גם בימים ההם לגבי מינויים מסוג זה. ביחוד כשהדבר כרוך סוף סוף בעומס נוסף על תקציבו הדל של הוועד הפועל של הפועל המזרחי. עם כל זה באי לכלל הכרעה כי אמנם ליטול לידי את „בוכירות הנוער" בתוך ההנהלה הברית העולמית של „תורה ועבודה", היינו לעמוד לצידם של חברינו שהיו עסוקים לציפה בקשרי עבודתם בתנועה העולמית, ביחוד בכל הנוגע לענייני הנוער. מצדם של חברינו ב„רודגס" לא היתה התנגדות לכך. הדבר אושר ונתקבל במזכירות ובאסיפה כדת וכדין. בימי המחסור התמור במקומות עבודה לחברי הקיבוץ הרי גם הוועד הפועל יכול היה ליחשב כמקום עבודה מסודר למדי. גם נדמה לי כי חברי בקיבוץ ידעו, כי אני ביהודו של דבר מעין „היה פוליטית" ו„לאו מילתיה" היא לעמוד סתם בדרך. באותו זמן או סמוך לו הוטלה עלי גם שליחות ראשונה לפולין.

חברינו בפולין קראו לי מזה זמן לבוא כדי להשתתף במועצותיהם הרשמיות והבלתי רשמיות. כמה שאירע עם הוא שחברנו שלום פרליך (קרניאל) לא הצליח להשתלט ולהתגבר על „יצר העלייה" לארץ וקם ועשה מעשה. ידענו כולנו את תום לבו וטוהר דעתו של חברנו זה. היא אמנם שיבש לא מעט את התוכניות שעובדו יחד עמו, כי יספיק לרכז את עבודת התנועה זמן ניכר לאחר עלייתי שלי. אולם לא עלה על דעתנו להקפיד עליו. כולנו ידענו כי איש מסוגו לא יעשה כעשה אלא אם כן התלבט והתייסר בתוך פנימיותו ועניין העליה היא אצלו בגדר הכרח ממש. נדרשתי איפוא לבוא לחברינו בפולין כדי לשתף עצמי בפתרון בעיותיהם.

והאמת היא כי „שליחות" זו אף היתה לרצוני האישי ממש. הגיע הזמן „לעשות לביתי". רחל, חברתי, נשארה בוורשה והגיעה עת דודים ועת עלייה גם בשבילה. „חרדת הזמן" כבר מזמן פעלה בתוכי. לא ארצה לבקש רשיון עליה מהשבון המכסה המנדטורית העלובה שרבבות חלוצים מייחלים לה. רחל תצטרך לעלות על סמך „דרישה" של „איחוד־משפחה" המעניקה רשיון עליה מעבר ומחוץ למכסה ותהליך זה דורש זמן רב. שלטונות המנדאט היו ערוכים במיוחד לסחבת בעניינים אלה.

חברינו בברית העולמית אף ביקשו ממני כי בדרך לפולין אשהה זמן קצר בבודפשט ובבוקרשט כדי לעודד ולזרז את חברינו שם להיות פעילים יותר בענייני ההעפלה שתנועתנו טיפלה בה באופן עצמאי בזמנים ההם. עמדנו אז בעיצומה של פרשת האנייה „אסומי" ורצינו כי בהמשך הפעולה ישותפו חברינו מעוד כמה ארצות. אכן, על ענייני ההעפלה והכרוך בזה עוד אכתוב להלן בפרק מיוחד. במקום זה יכולני רק להזכיר כי ביקורי בבודפסט היה קצר מאד ובלתי פורה במידה ניכרת. הרבה יהודים היו אז בעיר גדולה היפה זו והחיים היו הומים ושוקקים. אולם תנועה גדולה שלנו לא היתה שם. רובם המכריע של חברינו הרבים והטובים מצויים היו באזורים אחרים במדינה רחוקים מעיר הבירה. על ענייני העלייה ובפרט על עליה בלתי ליגאלית לא היה עם מי לדבר. פרט לקבוצת בודדים של אנשי המזרחי הפועל המזרחי, לא היה שומע. עולם נהג שם כמנהגו. זכורני כי במלוני פגשתי בפרופ' חיים פיק, שהיה מדען נודע ומנהיג דגול בתנועת המזרחי בגרמניה עד שעלה לארץ והיה חבר בהנהלה הציונית ומרכז העולמי של המזרחי. בעת פגישתנו הפתאומית בבודפסט עדיין היה הפרופ' פיק אחוז אימה ופחד וסיפר לי על הנס שאירע לו בעת בריחתו מאוסטריה השכנה להונגריה. במדינה זו היה כבר השלטון הנאצי מורגש על כל צעד ושעל עוד לפני מעשה ה„אנשלוס" (סיפוח) הרשמי עם גרמניה. הוא יעץ לי ברוב מתיחותו להסתלק מהונגריה בהקדם כי ההשתלטות הנאצית גם על מדינה זו אינה אלא עניין של זמן. על משכבי בלילות במלון שבבודפסט לא ידעתי נפשי; מצד אחד — מתיחותו ועצבנותו הציונית־המזרחית של פרופסור פיק ומצד אחר — השלווה הנסוכה אצל אחינו שבהונגריה. כמה שמחתי כעבור זמן כאשר הגיעו לארץ, טיפין טיפין, מעט מן החברים שעמהם נפגשתי בבודפסט. הם יצאו משם בעוד זמן.

תמונה אחרת לגמרי ראיתי בבוקרשט שברומניה. שם מצאתי ציבור חברים גדול שהרגישו היטב כי הקרקע בוערת מתחת לרגליים. שם היתה „מכונת העלייה" הבלתי־ליגאלית שלנו משומנת יפה, אלא כאמור, עוד נדבר בזה בבאות.

ניגוד תהומי

הגעתי לבסוף לוורשה והנה מצאתי מייד, כי אין זו אותה עיר שעזבתי לפני למעלה משנה אחת. בלבד. קדרות ועצבות הציצו עלי מעברים. כשלעצמי, הרי בסך הכל באתי מן הארץ שאף בה החיים לא היו קלים: חוסר עבודה ומשבר כלכלי, יגיע כפיים מפרך את הגוף שלא היה רגיל בעבודה קשה מעולם, „עוצר" חדשים לבקרים, רדיפות מתנכלות, מאבקים בלתי פוסקים על ענייני עולים בלתי ליגאליים ואניות מעפילים, נסיעות באוטובוסים השוכים־משוריינים וכדומה וכדומה. לא היה זה גן עדן עלי אדמות. ובכל זאת הפגישה עם המציאות בוורשה היתה מזעזעת. היה כאן ניגוד שנראה לי כתהום. באתי ממקום שסובל וכואב אולם כולו אחוז להט חלוצי לוחם ואופטימי למקום שעננים כבדים מצטברים והולכים על שמיו.

את חברינו במרכז התנועה מצאנו שקועים בעבודתם. בימי היעדרי מוורשה צצה בתנועתנו חבורה שלמה של פעילי הפעלה שכמעט היו „מקצוענים"; עמלו על כך במלוא הלהט הרצוי. אף ראיתים בלילות עוסקים ב„הרשמה" מזורזת של הדבקת ויזות־מעבר ויעד מזוייפות על דרכונים לאיזה ארצות רחוקות שמעבר לימים. כמעט שלא האמנתי למראה עיני: חברים שקולים בדעתם וישרי לב שמעולם לא חלמו על פעילות מעין זו, עשו מלאכתם בחרדת קודש. „הכל כשר לשם עלייה לארץ ישראל" — כך אמרו, ובצדק אמרו.

עוד ראיתי בוורשה, כי מתמעט והולך בחוגינו מספרם של החברים המתעסקים בפועל במה שקרוי היה „עבודת ההווה", היינו הבחירות לעיריות ולמוסדות המחוקקים במדינה. האנטישמיות היתה כה שקופה וברורה עד שבלתי אפשרי היה להבחין ולהיווכח כי מפלגת השלטון הפולני שהיתה כבר שבויה כל כולה במלתעות התעמולה הנאצית, לא תחסוך כל מאמץ וכל אמצעי כדי להצר כל ביטוי דימוקרטי של איזו אופוזיציה, ביחוד אופוזיציה יהודית. זוכרני שיחות שהיו לי עם חברנו לייב שצרנסקי שהיה אז המזכיר הכללי של המזרחי, איש תנועה מובהק וחסיד גור אדוק, פרנס ותיק בקהילת יהודי וארשה, ועם חברנו אהרן בקי, שפעיל מופלג היה בהרבה מתחומי עבודת התנועה והיינו קרובים מאד בעבודה בימים עברו, מאז בואו אלינו לוורשה מעירו לוצק לשם לימודים. שניים אלה היו פעילים בימים ההם במפעל התעמולה לבחירות של ק„סיים" (הפארלאמנט) הפולני. מגמת דבריהם בשיחות הבינותי כי הם עצמם אינם מאמינים הרבה במה שהם עושים. אחוזי יאוש היו; כבר אז ידעו היטב כי רוח והצלה לא יבואו מהתיתפות היהודית בתהליך ה„דימוקראטי" הפולני של „בחירות". אפשר היה לראות את ה„תוצאות" מראש. הם עבדו מתוך הכרה ודחוף נפש. מעוניינים היו לשמוע מפני על המתרחש בארץ, התאקלמותי הלכי הרוחות. לבי היה מתמלא „רחמנות" על חברינו הטובים...

כמותם היו, בערך, גם שאר חברינו. „חידוש" אחד מצאתי בחוגי התנועתי בפולין, והוא: ההקבצותם בוורשה של מספר ניכר של חברים שבנסי נסים הצליחו להגיע כ„פליטים" מגרמניה הנאצית. הם היו מרוכזים בעיר זבונשין שבמערב המדינה ובוודאי היו למעשה רק אחדים מבין המנהיגים שלהם. הכרתי אז לראשונה את הזקיה (פרדי) שפרין וכמה מחבריו. שמעתי על תלאותיהם ובעיותיהם ויכולתי להבין כי מרוצים הם ב„קבלה הפנים" האחוהית שקיבלו מאת כל חברינו בוארשה. הבהנתי כי המסכה בהם היה הכרנו ית ההספה. זו אולי היתה ראשית „התמחותי" בטיפול ב„פליטים". אז אפשר היה כבר לראות כי הסכנה הגדולה מתקרבת לפולין בצעדים מזורזים. אולם לא עלה על הדעת שאפילו שנה אחת לא תעבור וכבר תתחיל הגזרה עצומה, עגומה וכרה כשאול, של ביזויו פליטים נרדפים.

בענייני „השומר הדתי" עשיתי ככל שאפשר במסגרת של שליחות קצרה. קיימנו דיונים התייעצויות ושוב נוכחתי לדעת כי „לא אלמן ישראל". גדלה אצלנו שכבת פעילים בעלי כשרון ויכולת ארגונית והדרכתית וזה חרף העובדה שמדי פעם בפעם נידלדלו השורות מחמת עלייתם לארץ בדרכי ההעפלה של הרבה חברים פעילים.

שמחה של אמת

אכן, הצטערתי כי מחמת קוצר ביקורי איני יכול לתת יותר זמן ומרץ מבח עתי לכל אותן העבודות שעסקו בהן חברינו. הם ביקשו כי אעזור קצת בהכנות לקראת הבחירות לקונגרס הציוני הבא שכבר התחילו אז בעשייתן ולא יכולתי להיענות לכך. אף טרוד הייתי במקצת בעניין שכבר הזכרתי למעלה והוא — בואי בברית הנישואין עם חברת־רעייתי בטקס צנוע ביותר בחוג המשפחה בלבד. רעייתי ואנוכי מודעים היינו היטב, בלי אומר ודברים, כי אנו מסבים גיל ועונג של ממש ונחת־רוח אמיתית להורינו ולאחינו ואחיותינו הנשארים בגיא הדכאון המצוקות. הרבה דמעות של גיל ירדו מעיניהם. בדבקות חסידית אמיתית, התחולל הריקוד המבודד בבית חותני לאחר סעודת השבע ואמירת שבע הברכות. עוד הצליחו חברינו מהנהלת התנועה להזדמן עמנו יחד בליל פורים לשמחה אמיתית של חברים טובים

לחג הצעיר לא היתה הרבה עבודה לעשות בחודש שנשאר עד שובי לארץ; ימים שלמים בילתי כדי להכין לעצמי הרבה הרבה תעודות ומסמכים (ובעותקים רבים ככל האפשר) כדי שיהיו זמינים ומוכנים אולי לצרכי המשא ומתן המייגע שיהא עלי לנהל עם שלטונות ההגירה הבריטיים בשובי לארץ בעניין עלייה של רעייתי.

ואמנם למחרת הפסח האחרון שזכינו לעשות יחד עם משפחותינו שמתי פעמיהם מהר לדרך. חזרה לארץ. לא נתפתיתי בשום אופן לבקשותיהם של הברי להישאר איתם „לפחות" עד לאחר ל"ג בעומר. הן אמנם לא חזיתי מראש בשום פנים ואופן את בוא המלחמה והשואה. לא עלתה על דעתי אימה חשוכה שכזו. אולם גורם הזמן „בער" ממש בקרבי. חששתי (וצדקתי) מ„ספר לבן" חדש ומגזירות חדשות בענייני העלייה ורציתי להחיש ככל האפשר את הצטרפותה של רעייתי אלי ואולי גם לפנות קימעא קימעא את הדרך לעלייתם של בני משפחותינו.

(המשך יבוא)

מה מעכב את העלייה לישראל?

על סף הארץ המובטחת, בו נמצא כעת, בפרשת דברים, הדור השני ליוצאי מצרים, מסתיימת תקופת הנסים והנפלאות הגלויים בחיי בני ישראל, שלהם נאמר: „ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יד), ומופיע הזמן של „עלה רש!", מאותו הדור ששמע את הדברים המרגיעים לא נשאר איש, „זולתי כלב בן יפונה ויהושע בן־נון". הדור החדש, הדרוך לכבוש את הארץ, כבר הספיק לנסות את שריריו ולהתבשם מהניצחון במלחמה עם „סיחון מלך האמורי אשר יושב בחשבון ועוג מלך הבשן אשר יושב בעשתרות באדרעי" (דברים א, ד). אל הדור הזה מופנים „הדברים" של משה רבנו, „כי עיקר התורה הוא בארץ ישראל, על כן מטעם זה ,הואיל משה באר את התורה' במקום עבר הירדן, שמשם עוברים לרשת את הארץ" (אלשיך).

אולם, „טרם שיתחיל בביאור התורה התחיל להוכיחם ולהזכיר להם עוונותיהם" (רמב"ן). ונשאלת השאלה: הלא „אבותינו חטאו — ואינם"; הדור הזה, שמשה מדבר אליהם, לא עשו את כל החטאים אשר הרועה הנאמן מפרט אותם לפניהם? התשובה היא — לפי אברבנאל — „שיוכחו בדבריו שלא יחזרו לקלקולא, ולחזק לבם בהודיעו אותם כי במידת רחמים יתנהג (הקב"ה) עמהם לעולם. שלא יאמר אדם לא נוכל לרשת את הארץ, כי אין אדם אשר לא יחטא, ומיד תהיה מידת הדין מתוחה כנגדו, ונאבד! לכן הודיעם משה רבינו כי הקב"ה רחמן מלא רחמים".

רעיון דומה מביע האלשיך הק' בפרשתנו. „באו ורשו את הארץ — אומר משה רבינו — אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם". מצביע האלשיך הק' על השוני שבין השבועות לשלושת האבות. השבועות על מתנת הארץ לאברהם וליעקב — כמעט זהות, אולם ליצחק לא נשבע הקב"ה באורח ישיר, אלא אמר לו „והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך". הלא דבר הוא!

התשובה היא, „במה שידענו כי שלושה האבות חלוקים במידותיהם: אברהם מתייחס למידת החסד, יצחק אל מידת הדין, ויעקב אל מידת הרחמים. וע"כ, בקבל כל אחד מתנה — כל אחד מקבל לפי מידתו, באופן כי כאשר ייטיב ה' לנו על פי שבועתו לאברהם — על צד החסד יהיה; ואשר נשבע ליעקב — יתקיים על צד הרחמים. ועפ"י הדברים האלה, אם היה נשבע הוא ית' ליצחק — היה מתקיים על צד הדין. — — וזה מאמרו ית' פה, אולי תמצאו תואנה לסרב ללכת לארץ על חולשת זכותם — אל תראו, כי הלא במתנת הארץ אין בה שייכות למידת הדין, כי אם לחסד ולרחמים".

אבל, „למה עזב (משה) כל העוונות שרמז למעלה ותפס עוון מרגלים להאריך בו?" (אלשיך). ועל שאלתו זו של האלשיך הק' אפשר להוסיף שאלה כוללנית חשובה ביותר: אמנם, ברורה לנו הכוונה — לפי המפרשים הנ"ל — של „הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן", לפני הכיבוש. אולם, מה מלמדנו, אותנו, בני דור האתחלתא, שזכו לתקומת עצמאותנו המדינית בארץ המובטחת? הלא התורה נצחית היא, דברי אלקים חיים, שכל הכתוב בה „תופס" בכל דור ודור — מהו הלקח של תוכחת נסתרת זו של משה רבנו בימינו אנו?

„ולא אביתם לעלות"

„ולא אביתם לעלות" עולה בחומרתו אף על חטא העגל — קובע הגאון מדווינסק, ר' מאיר שמחה הכהן זצ"ל: „הקפיד השי"ת על כבוד הארץ יותר מעל כבודו, כביכול. בעשיית העגל, אחרי שובם מחל להם השי"ת: „וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות לעמו". ועל הוציאם דיבת הארץ, וימאסו בארץ חמדה, נשבע ה' ולא ינחם, כמו שנאמר: „אל תעלו כי אין ה' בקרבכם".

ואמנם, דעת־תורה דומה כבר הביע האלשיך הק': „דעו איפא, כי לא כן הוא (כי חטא העגל הוא שהכביד את אשמת המרגלים), כי הלא בתוכב

מאת דוד טלזנר

עצמו, אשר עשו בו את העגל, הורה ית' רצונו הרב העצום למהר להורישם את הארץ, כנאמר: „פנו וסעו ובואו הר האמורי וכו' — — — להתחיל לרשת את הארץ, אלא שעוון המרגלים היה גדול מאד, ורק בעטיו נגזר עליהם להישאר נודדים במדבר ארבעים שנה.

„ולא אביתם לעלות" במצב כזה, ולהעדיף את הקיום בתנאי המדבר — הרי זוהי תופעה הגובלת בתחום „הפסיכולוגיה הלא נורמלית". מובן, שהמניעים הנפשיים לעמדה זו לא היו זהים אצל כל חלקי העם. את המרגלים עצמם, „שהיו זכאין וראשי ישראל", מאשים הזוהר הק' באנוכיות גסה ביותר: „כאשר נעלה לארץ ישראל ימנה משה ראשים אחרים. אנחנו זכינו להיות ראשים — במדבר, אבל „בבו ארצא לא נזכה למעמדנו הנוכחי".

העילית הרוחנית של בני ישראל לא רצו לזוז, מפני שהיו מגושמים במידה גדושה מהרוחניות במקום, בסיני, כפי שמפרש האלשיך הק' את הפסוק „רב לכם שבת בהר הזה": „כי אפשר שיאמרו, מה יהיה להם בארץ־ישראל שאין להם בחורב? כי היא [illegible] ניתנה התורה, ולמרות עוון העגל — כבר [illegible] הדבר על ידי מעשה המשכן. אח"כ קבלו שם [illegible]ת שניות, ועשו דגלים כמלאכי השרת; וענני [illegible], מן ובאר. היה להם מעין עולם הבא, [illegible]ו (לפי הנ"ל) האומות היו אומרות אלהות [illegible] אלה!"

השכבה האמצעית של אוכלוסיית המדבר היתה המומה: „אנה אנחנו עולים? אחינו המסו את לבבנו" — והמון העם איבד את עשתונותיו לגמרי: „בשנאת ה' אותנו הוציאנו מארץ מצרים לתת אותנו ביד האמורי להשמידנו"! ואנו תמהים: הייתכן להעלות על הדעת רעיון מופרע כזה? מסביר הספורנו; כי מה שאמרו „בשנאת ה' אותנו" הוא מפני רגש האשמה שנשאו בחובם על שעבדו עבודה זרה במצרים והאמינו כי יעניש אותם עכשו בתיתו אותם „ביד האמורי להשמידנו".

כל זה סיפר להם עכשיו משה רבינו. מדוע היה משה צריך „להגזים" (ביטויו של האלשיך הק') בחטא המרגלים ולתאר בפרוטרוט את המאורע המביך הזה? „לא להוכיח לבנים על מה שעשו אבותיהם, כי אם להגיד להם תוכן העניין ותעלומות חכמה כפי צורך העניין הנדרש. — — — והחשש, אולי בניהם יסתפקו בזה ולא יאמינו בהשגחת האלקים הפרטית: איך קצרה יד ה' להניעם במדבר ארבעים שנה? מה היתה הסיבה? ולכן הביא ראשונה עניין המרגלים" (אברבנאל).

בתיאורו זה מוסר משה רבינו בפרשתנו את תוכן דבריהם של המרגלים במלואם — כך נדמה לנו. אולם אברבנאל מצביע על השמטת נושא חשוב אחד. משה רבינו מספר לדור החדש, — שלא בימיהם אירע הדבר, — כי המרגלים אמרו: „טובה הארץ, עם גדול ורם ממנו, ערים גדולות ובצורות בשמים, וגם בני ענק ראינו שם". אבל הוא מעלים מהם כי המרגלים גם אמרו כי היא „ארץ אוכלת יושביה". מדוע?

מסביר אברבנאל: „הנה לא חשש משה מלהגיד הדבר הזה (עם גדול, ערים גדולות, ענקים) לבני ישראל, כי הם נלחמו כבר עם האומות ההם וכבשו עריהם החזקים והרמים — — מבואר הוא שלא יפחדו עוד מהדברים ההמה; מה שלא יעשו זה בשמעם את דיבת הארץ כי ארץ אוכלת יושביה היא", כי זהו מה שלא ניסו עדיין, ואולי גם עתה בזה יימס לבב העם וייראו ויפחדו מלבוא שמה כמו שעשו אבותיהם. ועל זה אמרו חז"ל, ב"מ, פ' השוכר את הפועלים, מותר לשנות מפני השלום"...

מה נשתנה?

הנסיבות אמנם משתנות, אבל „ההיסטוריה חוזרת על עצמה". הכיצד? מפני שהאדם הוא נושא ההיסטוריה, ומרכזה ועיקרה, והמורכבויות הפסיכולוגיות והמגבלות הבסיסיות שלו לא נשתנו מאז אדם הראשון! האשמה החמורה „ולא אביתם לעלות", שהטיח משה רבינו בפני „כל ישראל" בזמנו, היא תמונת המציאות גם בימינו...

תסמונת המרגלים עדיין בעוכרינו, ופרשה זו „יחה נדרשת" מכל אלה שאינם רוצים לעלות לישראל. המון בית ישראל בתפוצות הגולה הוא אמנם „ידיד" ארץ־ישראל בדיבור. המדינה, אולם אינו מעלה על דעתו לעלות אליה. הוא בבחינת „שאינו יודע לשאול" בנושא העלייה. אלה, שיהדותם חמה יותר, שואלים „אנה אנחנו עולים?" — מלחמות, טרור, מחבלים, קרבנות.

ואחינו, היהודים הדתיים, ה„בן החכם" בהגדת תקופתנו הגדולה, גם הוא אומר: מה יהיה לנו בארץ־ישראל, מה שאין לנו בוויליאמסבורג, בורו־פארק, מונסי, אנטוורפן, גייטסהד וכד'.

אולם, עד שאנו מונים את אחינו בגולה במחדל העלייה, יכולים הם לצרף אותנו, תושבי הארץ, כשותפים לעבירה זו, בבחינת „טול קיסם מבין שיניך — טול קורה מבין עיניך" (ב"ב טו, ב).

משה רבינו בשעתו יכול היה „להרשות" לעצמו להעלים משומעי „הדברים" שלו את דיבת המרגלים, כי הארץ המיועדת להם היא „ארץ אוכלת יושביה". בתקופתנו, עידן התקשורת האלקטרונית, אשר קולה הולך ומבהיק מסוף העולם ועד סופו, לא ניתן להעלים דבר, ו„דיבה" זו נשמעת ונראית בעת ובעונה אחת בכל „מדינות הים"... „חיי נשמות אוויר ארצך", שר ר' יהודה הלוי על אקלימה הפיזי של ארץ הקודש. שקר ענו המרגלים! אולם, האם „יש לנו פנים" להזים דיבתם זו כשהמדובר הוא באקולוגיה המוסרית, התרבותית, החברתית והפוליטית של מדינת ישראל בימינו, כאשר „פרשה" רודפת „פרשה", ובתחושה של „הרשות" — „איש את רעהו חיים בלעו"!...

ההופכים את הטפל לעיקר

„ולא אביתם לעלות" — היא סיבת הדיבה של המרגלים. היא מקור ההצדקה העצמית של אחינו הנאחזים ב„אידיאולוגיה" של „הגלות הטובה", שגם בה ניתן לקיים היום את יהדות שלמה. בשני המקרים, הרחוקים בזמן והקרובים ברוח, נהפך הטפל לעיקר והדמות לעצם. המרגלים ראו „בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים" (רש"י). ראו — ולא הסתכלו; לא רצו לחקור פשר התופעה המוזרה הזאת. מספיקה היתה העובדה לעצמה, שהשתבצה היטב במזימתם. לו חכמו ישכילו, היו נוכחים כי לטובתם קרה הדבר: „אמר רבא, אמר הקב"ה: אני חשבתיה לטובה, דכל היכא דמטו (בכל מקום שהגיעו המרגלים), מת חשיבא דידהו (נפטר אחד מחשוביהם), כדי שיהיו טרודים ולא ישימו לב להם, למרגלים. ויש אומרים, כי אז מת איוב והיו כולם טרודים בהספדו" (סוטה לה, א). המרגלים ראו מה שרצו לראות; מאורע זמני הפך להם טבע...

גם „מראות הנגעים" ב„ארץ המובטחת" בזמננו, במדינת ישראל, אינם טבועים במהותה, ואינם אלא בבחינת „מום עובר", שזמן עראיותו תלוי בנו — היהודים הטובים, שלומי אמוני ישראל, השוהים בחוץ־לארץ ואינם „אובים" לעלות! „בואו, עלו ומלאו את הארץ והדרה!" גם אותם מטעה הטפל ומערפל את ראייתם שלא להבחין בין הזמני והקבע — הטבעי והייחודי.

וכלפי „ראשי בני ישראל" ששלח משה רבינו „לתור את הארץ" ומוכנים להותר עליה, והחרדים לדבר ה' המבכרים חמשה דוקא בגולה על עלייה והשתקעות בארץ־ישראל, מופנים דבריו של משה רבינו: „רב לכם שבת בהר הזה", שלמרות כל הקדושה שבו — הוא נמצא בחוץ־לארץ! מעמיקה וחודרת היא האינטרפרטציה שנותן האלשיך הק' לפסוק הנ"ל: „דעו לכם, כי גדולה מזו תהיה לכם בארץ, כי עתה אתם רחוקים משורשיכם! כי בהיות איש הישראלי בחו"ל הוא נפרד משורשו, אך בבואו אל הארץ, רוחו בקרבו תיקרב אל שורשו. נמצא, כי בלכתו ארצה כנען הוא הולך ומתקרב אל עצמו ושורשו ועיקרו".

והרי דבריו אלה אינם אלא הד נאמן לנאמר מפי הקב"ה: „ראה נתתי לפניכם את הארץ. באו ורשו את הארץ אשר נשבע ה' לאבותיכם לאברהם ליצחק וליעקב לתת להם ולזרעם אחריהם" (שם, א, ח). ארץ־ישראל היא, לפי חז"ל, אחת משלוש המתנות שנתן הקב"ה לישראל; הייתכן שבן־ישראל ידחה את המתנה האלקית הזאת ויסרב לקבלה? מה עלובים הם „הסירובניקים" הללו נוכח הסירובניקים האידיאליסטים, המאבקים במסירות נפש על הזכות לעלות לישראל? אמנם, „בני עלייה" אלה מועטים הם, אך בזכותם יש אחרית ותקווה גם לסירובניקים מהסוג ההפוך: „ובניכם אשר לא ידעו היום טוב ורע — הם יבואו שמה ולהם אתננה והם יירשוה" (שם, שם לט).

„בדרך עץ החיים"

(סוף מעמוד 6)

תי רבם גרמו להם להשקיע כוחות רבים יותר בלימוד מכפי שהיו מוכנים לעשות קודם. רבים מהם העיזו לכתוב חידושים ונעשו מחברים מפורסמים רק אחרי משפט שבה מפליג שכוח שיש שזכו לו לגברי במקרה.

ידעאל מלצר בעצמו מתפעל ביותר דווקא מן הסיפורים בהם מתגלה טבו בשיאי התחשבותו בזולת. כך, למשל, כשחלה בשחפת בימיו כתלמיד ישיבה משום שהתגורר בביתו של קצב עני שנהג לתלות עורות להים על כל האלונות והסתתים בדירתו — סירב ר' איסר־זלמן להתפנות מן הדירה משום שחשד שמא תיוודע הסיבה לראשי הישיבה והם לא ישלחו במקומו תלמיד אחר לגור בבית הקצב ותתקפח פרנסתו של איש עני. כשהיה בן שמונים בירושלים הנצורה ורגלו נפצעה קשה — לא הסכים שיורידוהו מן הבירה אל בית חולים בשפלה שמא הדבר הזה יפגע במוראל של תושבי ירושלים כשייוודע להם על כך.

ידעאל מספר סיפורים כאלה בהתלהבות עצומה, כך, למשל, התרגש עמוקות כשסיפרו לו כיצד שמר טבו במשך חצי שנה, כתלמיד בוולוז'ין, סוכר ששלחה לו אחותו להמתיק את שתייתו כי לא היה בטוח שעל דעת בעלה שלחה את הסוכר ההוא הרי ידע שבני המשפחה דחוקים בפרנסתם.

כששאלו אותו: למה לא שאלת במכתב האם הסוכר נשלח על דעת בעל אחותך, ענה: שמא יראה הבעל את המכתב ויצטער או יצער את אחותי...

סיפורים מפליגים במוסריותם

כל כך הרבה מסיפורי הספר מצטיינים בהפלגתם המוסרית עד שחייבים להודות שלולא הטכניקה של מעשה בשם אומרו — לא היו קונים את אמינותם. אביו של איסר זלמן הילד, למשל, סירב להשקיע בבר־מצווה שלו יותר מכדי קניית קצת יי"ש ומעט עוגיות לארבעה אורחים, רבני עירו הגדולים (אחד מהם היה רבי יום טוב ליפמן) משום כשסוחר קמח נהג לקנות בהקפה ולשלם תמורת הקמח רק אחרי שמכר את כל הסחורה, וכך אמר בבואם הבר־מצווה לאורחים: „כל עוד לא שילמתי לסיטונאי הגוי בעל הנוב ואין לי רשות להוציא הוצאות שאינן הכרחיות כגון קידוש גדול ביום הבר־מצוה של בני יחידי".

אחותו של ר' איסר זלמן, פרומא רבקה, כשהיתה ילדה קטנה שתתה בטעות נפט במקום מים. משהתבררה טעותה נבהלה מאוד ורצה לשאול את אימה אם הנפט כשר ואם ברכת ש„הכל" שבירכה אינה ברכה לבטלה... בבית כזה גדל איפוא בעל „אבן האזל" ומי שהכיר מקרוב את בנו ר' רפאל צבי יהודה מלצר זצ"ל יודע שגם הבן לא נפל רחוק מן העץ הזה והצטיין גם הוא במה שידעאל מכנה: „כלום בשביל עצמו — הכל בשביל זולתו". כך, למשל, קפץ לנהר מלא גושי קרח מפשירים כשהיה בן שבע עשרה כדי להציל טובע כאשר כל בני העיר עמדו מפוחדים על גדותיו. ולא זו וכך התנדב לעזור בילדותו לרופא של סלוצק, שם כיהן אביו כרב ראשי, לרחוץ את חולי מגיפת הכולירע בלי לחשוש כלל לבריאותו.

ביוגרפיות נוספות

אכן, עם השלמת הביוגרפיה של הסבא מתכוון ידעאל מלצר לנצל את המתבגרת המיוחדת שעיצב כדי לכתוב ביוגרפיות דומות על דודו הגדול הגאון ר' אהרון קוטלר ועל אביו.

בדברו על אביו, מתכרכמות פניו. ידעאל משוכנע שאנשים רבים בארץ מקפחים בכוונה את זכויותיו ופעליו של אביו ומבגדים את תרומתו. הוא שולף, למשל, מסמכים לפיהם מתברר שאביו הוא הוגה רעיון הישיבה התיכונית הראשונה, והוא גם זה שייסד, יחד עם שניים אחרים, את מדרשיית נועם. עובדה שמשכיחים או מעלימים, לדבריו, בכל חג ויובל של המדרשיה. אביו, אומר ידעאל, הוא גם הוגה רעיון ישיבות ההסדר, בצד מפעלים עליהם אין ויכוח כמו ייסוד וניהול ישיבת הדרום או עיצוב הדמות הרוחנית של פרדס חנה ורחובות, בהן כיהן כרב ראשי.

בביוגרפיה של אביו, כשתיכתב, ינסה איפוא לתקן את העוול שנעשה לדמותו.

עד שנזכה לחזות לכם על הביוגרפיות הבאות שלו, הרשו לי להיכנע לפיתוי ולצטט עוד אחד ממעשי הסופה המאלפים ש„בדרך עץ החיים" רווי כולו בהם, ואספר את הסיפור בפרפרזה: מעשה ובעל „אבן האזל" חש ברע ביוהכ"פ והוא כבר זקן ושבע ימים. מיהר מי שמיהר ורץ והביא לו כריות כדי שייכנס לחדר צדדי לנוח מעט. שכב ר' איסר זלמן מלצר לנוח, שם את הכרית לראשו והתברר לו שכבה יותר גרוע, מוטב שיקום וייכנס לבית הכנסת. אבל הוא לא זז מהחדר הצדדי ולא הרים את ראשו מן הכרית. וכל כך למה? מחשש שמא אם ייכנס חזרה אל אולם התפילה דקות ספורות אחרי שפרש ממנו, יבין האברך שרץ והשתדל למענו עם הכרית שהוא לא נעזר עזרה של ממש במצווה שקיים ויצטער על כך. העדיף רבי איסר זלמן לשכב, להתייסר ולהרגיש יותר רע מאשר קודם ובלבד שהיהודי שהביא לו את הכרית ירגיש טוב על כך שקיים מצוה.

„מהלכי רגיעה"

(סוף מעמוד 3)

כך גם יהיה צורך לתקן את המצב הנוכחי של הקצבת 800 דולאר בלבד לנוסע לחו"ל. בפועל אין אזרחי ישראל מנצלים אף את מלוא הקצבה זו עצמה. זאת כנראה בעיקר בהשפעת העובדה שמחיר הדולאר השחור נמוך יותר, ולכן אין צורך לרכוש את דולאר הנוסעים. אבל האזרח ההגון, שומר החוק, שאיננו פונה לשוק השחור, נמצא במצב מגוחך. אין זה סוד כי 800 דולאר אינם מאפשרים מימון הוצאות בנסיעה מקובלת. הסכום הנדרש לאש"ל בחו"ל הוא 100—80 דולאר ליום לפחות. יוצא כי ההקצבה אינה מכסה אפילו עשרה ימי שהייה, בלי להתייחס כבר להוצאות אחרות (עדיין הנוסעים חוזרים עם מזוודות עמוסות). לכן אין זה נאה שתהיה הגבלה, אשר על פניה מוכיחה כי אזרחי המדינה אינם שומרים על החוק.

בוודאי שאין לרוץ בהפשרת הפיקוח. יש לזכור היטב את לקחי הליברליזציה של 1977, אשר לא עמדה במבחן המציאות. אבל את העיוותים הבסיסיים הקיימים יש לתקן.

טאבה כשאלת

(סוף מעמוד 3)

לשנים רבות, ולא לכמה חודשים. שני הצדדים מתדיינים על כתב הסמכות, לאחר מכן מתחילים ויכוחים על המדידות, על גודל השטח, על הזזת אבני גבול, על מקום הדיונים, וכו'. השבוע הוכח שאסור לנהוג בפזיזות, צריך לנהוג ביישוב דעת לפני שחותמים על הסכם כזה. ייתכן שאילו התקבלה ההצעה המקורית של ישראל להתחיל קודם בתהליך הפישור היינו היום קרובים יותר להסכם. תהליך הפישור איננו פסק דין אלא ניסיון ליישב את המחלוקת ע"י חלוקת הרכוש, מבלי לקבוע למי שייך. אלא שהמצרים ראו בכך נקודה־עקרונית וסירבו להסכים לפישור לפני תהליך הבירור.

פגישת חוסיין—אסאד לא היוותה דחיפה לתהליך של שלום. גם לא פגישת מובראק—חוסיין. בשלב זה צריך לקחת בחשבון, שחוסיין מהלך על חבל דק, נרדף על ידי אש"ף. הוא בא השבוע לבקש סיוע ממובראק. פגישות נוספות מחוץ או בתוך האיזור לא ה.נ. לא פגישת חסן—פרס היתה נקודת המפנה לזירוז תהליך השלום. לצומת זה ייתכן שחתימה על שטר הבוררות יהיה המפתח לתהליך זה. ירדן שוב הוכיחה את עצמה כבלתי אמינה. אם טאבה היא מפתח, יש לצעוד בזהירות מרובה עד לחתימה על שטר הבוררות. אין לעשות זאת בתנופה.

הצופדיוס

ב״ה, יום ו׳ ב׳ מנחם אב תשמ״ו (8.8.86)
גליון מס׳ 243
בעריכת עפרה ורד
משנכנס אב ממעטין בשמחה (תענית כו)

שלום, ילדים

ביחד עם כל תושבי ישראל ויל־די ישראל, אנו מזועזעים במותם הטרגי, של קבוצת נערים ונערות יקרים, תושבי קיבוץ חפציבה.

אין מלים בפי לבטא את צער משפחות ההרוגים. נתפלל ונ־בקש מהקדוש־ברוך־הוא שיתן ל־משפחות האבלות כוח להחזיק מעמד, להמשיך ולטפל בילדיהם הנותרים ובעבודת הקיבוץ.

בעוד אנו המומים מתאונות הד־רכים הקטלנית, עם ילדי חפצי־בה, שומעים אנו על תאונות דר־כים נוספות בכבישי ארצנו, ולדאי־בוננו, מספר הנפגעים רב.

אחר כל תאונה מקיימים ועדת חקירה, ומחפשים מי טעה, מי שגה, והאם היה מצב הכביש תקין, ואכן, חייבים אנשי משרד התח־בורה, לתקן ולשפר את הכבישים הפגומים. יש לחנך את האזרחים בהגה שישמרו על כללי הנהיגה, אף הולכי הרגל, חייבים להקפיד ולשמור על כללי הזהירות בדרכים.

חוסר זהירות, אף של שבריר שניה, עלול לעלות ביוקר, ולכן, ילדי הצעירים, הקשיבו לדברי הו־ריכם, החוזרים, מזהירים ומזכי־רים לכם פעמים רבות במשך היום את כללי הזהירות אנא, אל תש־חקו בכבישים, חצו את הכביש אך ורק במעבר הציה ובמקום שיש בו רמזורים. יש לחצות את הכביש באור ירוק, לא בהליכה איטית, אך גם לא בריצה — כן הכלו. גם באור הירוק, יש להתבונן תחילה לצדדים: שמאלה, ימינה ושוב שמאלה — כדי לוודא שהתנועה אכן נעצרה בהמתנה לחציית הכ־ביש, או בתחנת אוטובוס — אסור לעמוד בשולי המדרכה.

פעמים רבות, נתקלתי בילדים החוששים לחצות את הכביש, אך מתביישים לבקש את עזרת המבו־גרים והכל, כי אנו, המבוגרים, עו־שים זאת בשמחה ובהנאה רבה.

אין באפשרותי לכתוב לכם, ב־מסגרת מצומצמת זו, את כל כללי־הזהירות. פעלו לפי הכללים וה־הוראות שקיבלתם בבית־הספר, לפני צאתכם לחופשה.

כולנו, מבוגרים וילדים, נשתדל מאוד לשמור על כללי הזהירות בדרכים, ונקיים את הכתוב: „ונ־שמרתם מאוד לנפשותיכם".

שבת שלום
שלכם,
עפרה

דבר בשם אומרו

כל המתאבל על ירושלים
זוכה ורואה בשמחתה. (תענית ל׳)

עתיד הקדוש־ברוך־הוא להפוך
תשעה באב לשמחה. (ילקוט איכה)

חורבן ונחמה / מאת יצחק בון

שנים מעבדי נבוזראדן, רב טבחים אשר לנבוכדנצר מלך בבל, נטלוהו לירמיהו הנביא בזרועותיו, אחר שפתחו את אזיקיו, הוציאוהו ממחנה הגולים והושיבוהו בצל עץ האלה.

הנביא נשאל אם יש ברצונו לגלות בבלה, או לחזור אל היושבים עם גדליהו בן אחיקם במצפה. הנביא לא השיב. לא היה בו כוח ולא רצון לדבר.

„אני הגבר ראה עוני". הנה יסרתי את עמי. דבר ד׳ יצא מפי כאש אוכלה ושרפה את בת־ציון. לא חזיתי לבני ציון מקסם שווא. אויה לי מדברי אמת!

כבר שפך הנביא את זעמו — זעם ד׳ על עמו ונותר ככלי ריק. היו ימים שידע גם לנחם ועכשיו נתרוקן מכל וכל.

שני חמורים עמדו אסורים. אחד טעון צידה ואחד לנביא לרכב עליו. העבדים נצטוו לשמרו ולשרתו. עד שיחליט ויאמר להיכן יאבה שיוליכוהו. הנביא לא אבה מאומה, הוא הליט את פניו באדרתו וישכב וירדם.

בהקיצו לא ראה לפניו את עבדי רב הטבחים ולא את החמורים, אלא את תלמידו הנאמן, ברוך בן־נריה. מתי ואיך נעשו חליפין אלה, אין הנביא שואל. חברותא של תלמידו ניחא לו. מידו הוא נוטל את משענתו והם הולכים מצפתה, אל שארית־הפליטה. ברוך רוצה להטותו אל דרכי־עקלתון ואילו הנביא אינו שומע לו, הוא מושכו לדרך המלך, המוגה בעקבות הגולים. הדרך היתה זרועה חללי־ציון שפגרו בדרך ונהרגו בידי שוביהם. מהם שנעזבו בגסיסתם. הנביא רוכן עליהם. רוצה להחיותם בהבל פיו, ואין־אונים הוא. תבלו צונן. קינה מתפרצת מגרונו, אחר שתיקתו הארוכה: „בני ציון המסולאים!" — קומתו משתוחחת והיא קרובה לארץ. עיניו תרות אחר אברים מרוסקים, והוא נוטה עליהם נהי חורישית.

סמוך למצפה נטו מן המסילה והלכו אחר קולות של תינוקות. זו הפעם הראשונה שהנביא נטה אל גג, מיום גלותו מירושלים... וגג זה לא היה אלא חורבה, בה ישבו ילדים, גזיל שבהם גלל לפני האורחים שתיים מאבני־הבניין לשבת עליהן.

פני הנביא קרנו: מחמדי!

נראתה ישיבת הילדים כתינוקות היושבים לפני רבם. שני הקטנים לפני הגדול שבהם.

— מהו הפסוק שאתה פוסק להם, ילדי הטוב?

הילד קרא מתוך מגילת: „נחמו נחמו עמי"... וגו׳.

מעיו של הנביא נכמרו עליו בשמעו את דברי הנחמה של בן אמוץ היוצאים מפי תינוק זה. רוחו שבה אליו והשיב לעוטת הילדים: מפי עוללים ויונקים יסדת עוז!

פרשת השבוע
דברים

ספר דברים — משנה תורה

ספר דברים נקרא גם משנה תורה, כי יש בו חזרות על רבות מן המצוות שנאמרו בספרים קודמים. אף נזכרות בו מצוות שלא נזכרו לפני זה. אך לא הוזכר בספר דברים, „דבר בתורת־כהנים", ולא במעשר הכהנים ומדוע? כיון שהכהנים זריזים ולא צריכים באזהרה נוספת. לא כן יתר העם, שצריכים באזהרות ושינון המצוות.

שבת חזון

השבת שלפני צום תשעה באב, נקראת „שבת חזון", על שם ההפטרה של נבואת ישעיה בן־אמוץ, אשר חזה על ארץ יהודה ועל העיר ירושלים. בדבריו הטיף הנביא לעמו, דברי מוסר על התנהגותם בימי המקדש הראשון.

הנביא קרא לעם, לשוב אל ה׳ בכל לבם, ולישטות במעשים טובים.

ומדוע נקבעה פרשה זו לפרשת דברים, שהיא אחת הפרשיות משבעת דנחמתא?

משום שתוכן הדברים בפרק זה, דומה למצב המוסרי הירוד שגרם לחורבן, אשר בו היתה האומה נתונה בעת ההיא.

אך, עם ישראל אינו מתייאש, ורבים משתדלים להיטיב דרכם, ובזכות זאת נגאל בקרוב — אמן!

מקדש ראשון מפני מה חרב? — מפני שלושה דברים שהיו בו: עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים... מקדש שני שהיו עוסקים בתורה ובמצוות וגמילות חסדים מפני מה חרב? מפני שהיתה בו שנאת חינם. (יומא ט׳)

מדוע לא חרב הכותל המערבי

„וגזרו מן השמים: אין כותל מערבי חרב לעולם".

האגדה מספרת על הגדודים הרומאים שצרו על ירושלים ועל בית־מקדשה מכל צדדיה. בראש הגדודים היו הדוכסים, המפקדים העליונים.

בימי מצור ירושלים נתחלקו ארבע החומות לארבעה דוכסים שיחריבו. שלושה מהם החריבו שלוש חומות והרביעי לא יכול היה להחריב. וכשהוכיחו הקיסר על כך, ענה ואמר: אילו החרבתי את חלקי כמו שהחריבו אלה את חלקיהם, לא היו המלכויות הקמות אחריך יודעות איזה יופי החרבת, וכשלא החרבתי תראינה המלכויות הקמות אחריך ותאמרנה: ראו איזה יופי גדול החריב!

האגדה מספרת שאותו החלק שלא נחרב הוא הכותל המערבי.
(קוהלת — רבה)

שמלה חדשה / מאת חיים דיקלין

(המשך מהשבוע שעבר)

בלילה שכבתי על הספה, וקרא־תי בספר. אבא שב מבית הכנסת, והחזיר את הגמרא למקומה ב־ארון הספרים. לא עלה בדעתי לשאול אותו מה אמר הרב. את תשובתו כבר ניחשתי.

— את אינך מעוניינת לשמוע מה פסק הרב? התפלא אבא.

— אני מתארת לעצמי מה פסק, השבתי בקרירות.

— את טועה, הרב מצא דרך ל־אפשר לך ללבוש את השמלה ה־חדשה.

זינקתי ממקומי.

— אבא, בבקשה אל תמתח או־תי, אתה צוחק?

— איני צוחק, דיברתי ברצינות.

— אם כן אמור נא: איך אוכל ללבוש את השמלה?

— פשוט מאוד, לבשי את השמ־לה עכשיו שעה שלמה, ואחרי ש־תלבשי אותה פעם אחת, היא לא תחשב שמלה חדשה, ותוכלי ללבוש אותה בימי „בין המצרים".

לא חיכיתי לחסבר נוסף. מי־הרתי לחדרי, וכעבור כמה דקות חזרתי בצעדי מחול.

— איך אני נראית?

— ילדה יפה נראית יפה בכל שמלה, העיר אבא, גשי נא ואשמע אותך מברכת „שהחיינו"...

שמעתם את אבא? הוא יודע להשמיע מחמאות.

לפדיון הבן באו כל האורחות בבגדים של חול. הייתי היחידה שלבשה שמלה חדשה של שבת.

— אינך יודעת שבימי בין המצ־רים אסור ללבוש בגדים חדשים? שאלה אותי בת דודתי בקנאה.

— אני יודעת.

— אז מדוע לבשת שמלה חדשה, את אינך מתאבלת על חורבן ה־מקדש? הגאוותנית הזו נהייתה לי פתאום „צדיקה גדולה", חשבתי בליבי.

— אבי שאל את הרב. אמרתי בשמץ של שמחה לאיד. והרב מצא עצה.

— חבל שלא היה לי שכל לבקש את אבי שישאל גם הוא את הרב.

— זה פשוט מאד ומובן מאליו, העמדתי פני ילדה בקיאה ומנוסה, אם נתקלים בבעיה ואין יודעים כיצד לנהוג, שואלים את הרב. צריך להתרגל לשאול את הרב, בשביל זה ממנים רבנים, שידריכו אותנו מה מותר ומה אסור.

בדרך הביתה התגריתי באבא, ככה סתם לשם ההנאה.

— מה שיעץ הרב זה שקר. הק־שיתי, הלא בסופו של דבר לבשתי שמלה חדשה בימי „בין המצרים".

— לא זה מה שחשוב, ענה אבא, העיקר שהיית ערה לנושא וזכרת שצריך להתאבל. זכותך לברר מה ניתן לעשות במסגרת ההלכה, ואת פעלת לפי עצת הרב, בזה הוכחת שאת מתיחסת ברצינות לאבל על חורבן בית־מקדשנו שיבנה במהרה בימינו, אמן.

הרכנתי את ראשי, ידעתי שעיניו רטובות.

כמה טוב לי שהוא האבא שלי.

עת לקרוא

בעקבות הירח

„לוח השנה העברי הוא עתיק יומין, הוא מונה יותר מחמשת אלפים ושבע מאות שנים מאז ברי־את העולם ועד היום.

תתרצו לערוך מסע בתוך השנה העברית? בואו, אם־כן, ונצא בעק־בות הירח!

קשה, ילדים, לסרב להצעה נפל־אה זו, שמציעה לנו יפה גזה, בספרה החדש והחשוב „בעקבות הירח, מסע בתוך לוח השנה העברי" (הוצ׳ „פלדהיים" ירושלים).

לא, אין הכוונה שנטוס לירח. פשוט, נעיין בספר ובו נמצא תכל על החודש העברי הנקבע לפי הירח.

לכל חודש, מוקדשים שניים או שלושה עמודים, ובהם, כאמור, כל מה שאנו רוצים לדעת על אותו חודש: מתו מזלו, כמה ימים כלו־לים בו, שמותיו הנוספים, במקרה ויש, חגים המיוחדים וכן מאורעות חשובים שארעו בתולדות עמנו חודש וחודש — כל זאת ועוד.

הדברים מוערכים בשפה ברורה וקלה לקריאה, האותיות גדולות ומנוקדות.

שפע של ציורים צבעוניים ונאים, אותם צייר, חרוי קליינמן, מעטרים את דפי־הספר. תרגמה אותו עבר־רנו מאנגלית לעברית, פזית גנז.

„בעקבות הירח" — ספר חשוב לכל ילד יהודי בארץ ובגולה.

שכחתי משהו, „בדף האחרון — הפתעה, מהי? זאת תגלו בעצמכם!

לפניכם, עמוד אחד מתוך שניים, המוקדשים בספר לחודש אב.

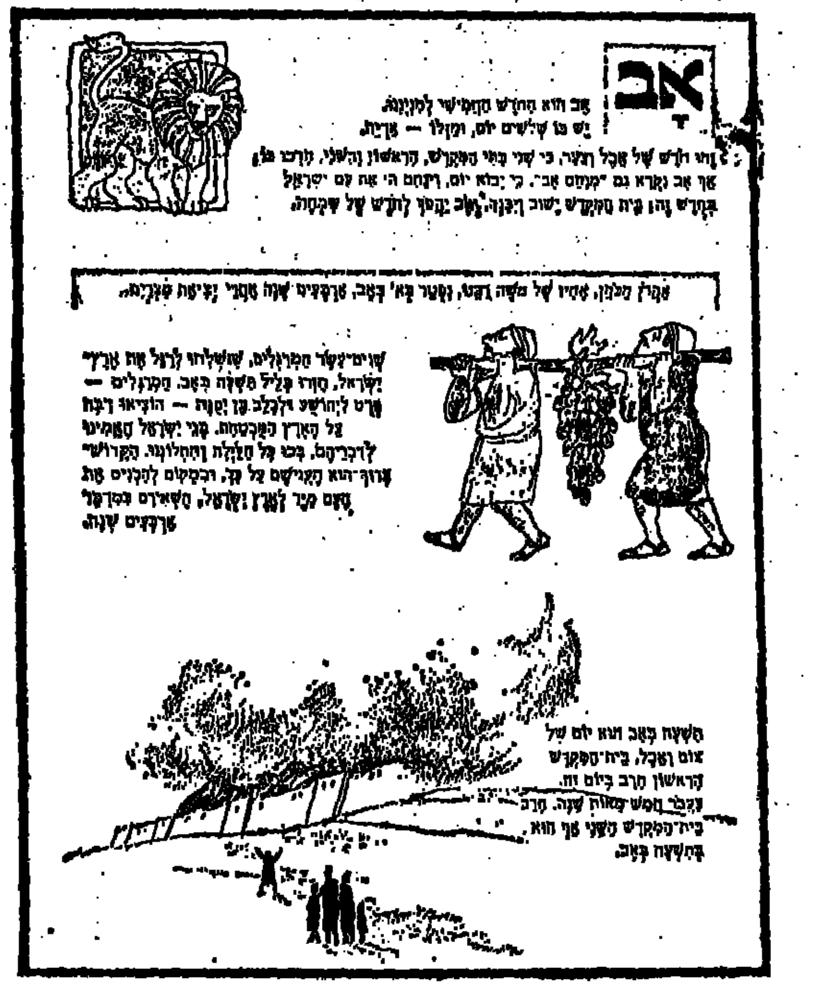

חידון ושעשועון

מאוזן — מימין לשמאל:
1) היכל ה׳. 9) בעל־צדדים. 10) עיר חוף בארצנו. 11) דבר־יפה. 12) בעלת־כנף. 13) כינוי לבירתנו בחג״ה. 16) מזל. 18) אות ניצחון. 19) בית־תבליות. 20) עבודה במקדש. 21) מסעדה. 23) מסך. 26) נס. 28) מאיר לה. 29) בייגלה. 31) עושים זאת, בזמן שבית־המקדש קיים, שלש פעמים בשנה.

מאונך — מלמעלה למטה:
1) שער בארמית 2) חלק מהיממה. 3) קלקול. 4) הלוא. 5) גוזל היונה. 6) אויב. 7) מידה. 8) עבדו במקדש. 13) בן. 14) בשבילי. 15) שם של דמות בספר „האדום והשחור". 16) נחשול בים. 17) שניים. 18) קריאת צער. 22) כלי־נגינה. 24) דומה (בבלבול אותיות). 25) כנור־רגל. 26) עיסוק בים. 27) „ספינת המדבר". 28) מש. 30) שדה.

מאת שולמית ציטרין

בין הפותרים יוגרל פרס

מה נצפה מה צפוי

ברדיו * בטלוויזיה
בעריכת שולה מוסטיק

ברדיו

* „קבלת שבת" — פרשת „דברים" — בעריכה משה הן (א') שישי, 15.00 — הארוחים: (א) הד"ר יוסף בורג יהי"ה לנושאים בפרשה. (ב) הרב ישראל אריאל יהיחס להשיב שנת השמיטה — האם. תשמ"ז היא אכנם שנת שמיטה?
* הידין — עם שמואל רוזן — שידור חי מאולפן היובל בבתיאון ישראל (א') ראשון, 16.05.
* „מדשבת ישראל", סדרה עיונית בפי איתבר ברינהולד (א') ראשון, 19.05.
* „עם ישראל" כוסף לעיניים יהודיים בעולם (ב') ראשון, 19.35.
* „אזור בשבחין" — פיוטים ברוח ימי בין המיצרים (ב') ראשון, 20.05.
* „הצימוקים הם ענבים עצבים" — עם משוררת שירי הילדים שלומית כהן (א') ראשון, 22.05 (ש"ח).
* „עיונים בפרשת השבוע" — פרשת „ואתחנן נחמו" — מפי הרב יונה בצגר (א') שני, 19.05.
* „זמירות בין המצרים (ב') שני, 20.05 — הפעם עם הרב מאיר שורש שלב אמרות חז"ל על החורבן.
* „אותות ומופתים" — סדרה תעודית במלאת 50 שנה לרדיו העברי (א') שני, 22.05 — הפעם: „עברי דבר עברית" (ש"ח).
* „השכחה ודעת לכל — „קהלית ישראל" (א') שלישי, 11.30 — והפעם „קינות".
* „אצבע על הדופק" — שבועון בעניני בריאות ורפואה (ב') שלישי, 18.06.
* „שיעור בתלמוד" — מסכת „ברכות" — מפי שבתאי סבטו (א') שלישי, 19.05.
* „עוד פעם אחת" (ב') שלישי, 22.05 — הפעם: „על אסירי מצפון" — תכנית במלאת 25 שנה ל„אמנסטי".
* „שואל כעניין" — שאלות בעניני הלכה עם רב בישראל (א') רביעי, 19.05.
* „כותל זה ידבכיך" (ב') רביעי, 20.05 — שידור חי מן הכותל המערבי ומקומות אחרים בארץ ובחו"ל. כמו כן יתקיים דיון באולפן על הנושא: „על כה חרב הבית".
* „כבלות איכה" — הספר ומשמעותו — כלול קינות לתשעה באב בהשתתפות זכריה דורי (א') רביעי, 22.05.
* דוד גרוסמן משוחח על משמעות תשעה באב בימינו עם הפרופ' אפרים אורבך (גל"צ) רביעי, 23.05.
* קריאת במגילת איכה בניסוחים שונים (א') חמישי, 07.30.
* הסופר דוד גרוסמן משוחח עם הפרופ' אפרים אורבך על משמעות תשעה באב בימינו (גל"צ) חמישי, 13.05.
* „סובו ציון והקיפוה" (גל"צ) חמישי, 15.05 — סיור על חומות ירושלים עם פרופ' זאב וילנאי ויואל רפל.
* „על היהודים והאוקראינים" — שיחה עם ההיסטוריון וחוקר השואה ד"ר שמעה רדליך (ב') חמישי, 16.05 (ש"ח).
* „נחם" — בעריכת ברוך שיין (א') חמישי, 18.06.
* „מאגדות חורבן" — בהשתתפות הרב עדין שטיינזלץ (א') חמישי, 19.05.
* „שורשים" — מגוון לעניני עדות ופולקלור (ב') חמישי, 20.05 — והפעם: „עלילות דם" — עם שמחה כרמי.
* „צימוקים ושקדים" — מבחר שירים ביידיש (ב') חמישי, 22.05 — הפעם: שירים על הנושא „נוסע יהודי לארץ ישראל" — שירי געגועים לציון.

פרקי היום בתנ"ך

קריאה מפי משה נימן
רשת א', 18.50

יום א': איכה, פרק א' שיחה מפי פרופ' שמואל אברמסקי על הנושא: „חורבן ירושלים במגילת איכה ובספר מלכים".

יום ב': איכה, פרק ב' — שיחה מפי פרופ' שמואל אברמסקי על הנושא: „חורבן ירושלים בהיסטוריוגרפיה הבקראית".

יום ג: איכה, פרק ג' — שיחה מפי פרופ' שמואל אברמסקי על הנושא: „הרקע ההיסטורי לחורבן בית ראשון".

יום ד': איכה, פרק ד' — שיחה מפי פרופ' שמואל אברמסקי על הנושא הרקע ההיסטורי השקפת הנביאים על חורבן ירושלים.

לזכור צו...

* האם לא הגיעה השעה לפרוח במרקדם של אבות המהפכה הציונית ולחזור לשורשים! — „מצב הרוח" תכנית מיוחדת לט' באב.

השנה — תרצ"ה. ערב תשעה באב. בעוד אנשי היישוב הישן עושים דרכם לכותל, יוצאים חברי אחת מתנועות הנוער החלוציות, בנוה הצעירים של המהפכה הציונית, למחנה קיץ.

התגובה הזועמת על חילול יום האבל הלאומי באה הפעם מכיוון בלתי צפוי — ברל כצנלסון, מנהיג תנועת העבודה, מקשה ושואל: „האם אפשר לזרוק אל גל האשפה את ירושת הדורות? האם תנועת שחרור לאומית שאינה מטפחת יחס לשורשים האותנטיים שלה, לא תיכשל ביעודה?"

שאלת המורשת הרוחנית עולה שוב גם היום, ולא רק בוויכוח בין מאמינים וחילונים אלא גם בין החילונים לבין עצמם.

הוויכוח על הזהות הלאומית החילונית וחיפוש סימני ההיכר החדשים שלה יעמוד במרכז המשדר המיוחד בטלוויזיה לט' באב „מצב הרוח" (רביעי, 21.30) שחמשת משתתפיו הם אנשים צעירים, חילונים.

צעירים רבים, ביניהם בני קיבוצים, מעוניינים ליצור מגע עם המקורות מתוך אמונה שניתן לחלק אותם. בחזרה אל המורשת היהודית הם רואים שלב נוסף בתהליך הנורמליזציה של העם בישראל. אחרים רואים בחזרה זו תופעה של התנבלות רוחנית בפני היהדות הדתית. הם דוחים את ההנחה לפיה המיסיון הציוני ליצור תרבות לאומית חדשה נכשל. ויש גם הכופרים בעצם המושג „יהדות" כהתחייבות כלשהי והטוענים לזהות „ישראלית" מנותקת לחלוטין ממקורותיה היהודיים-גלותיים.

לילדים ולנוער בטלוויזיה הכללית והלימודית

* יום שישי

10.00 הצופן: איקרוס — פרק 2 — אנדי שנתמנה לחקור מי כפרצץ את הטילים של בריטניה מתחיל לפעול על בית הספר למחוננים של קרן איקרוס ומשער שהנערים והנערות בו מנוצלים לרעה ע"י כוחות עוינים.

10.30 פלישת הקבימיים — סרט מדע בדיוני על פלישת עכבימים לכדור הארץ. הצבאות והמחוות המופיעים של כמה מדינה נערכות למלחמה בפלישה.

14.30 הכדורגלנים הצעירים — פרק שישי — מר דייקר הנער בן ומהליס להישאר. הילדים מצליחים להשיג מגרש, הנערים נרתמים לעבודה כדי שהמגרש יהיה מוכן למשחקי הליגה.

15.30 הדוב — סיפור מאת הסופר האמריקני ויליאם פוקנר על נער מתבגר היוצא לצוד את הדוב הראשון שלו והלומד להעריך מהם יופי, אומץ לב ועוית.

* יום ראשון

10.25 הצופן: איקרוס — פרק 3 — אנדי ממשיך לחקור את בית הספר של איקרוס. אך הוא נתקל בקיר אטום. האפילו מושעה מעבודתו במודיעין של הצי בשל הקירות. בינתיים חושד גם הנער מרטין שמשהו אינו כשורה בבית הספר.

10.50 המסע הגשמה — סיפורו של אלפרד ואלאס — סרט על חייו של אלפרד ואלאס בן תקופתו של דרווין שעסק באיסוף חרקים ובעלי חיים. הוא הגיע לתאוריה של „מוצא המינים" שאליה הגיע דרווין. בעוד שמו של דרווין התפרסם בגלל השיטתיות המדעית שלו, נשכח שמו של ואלאס.

15.30 החבורה של טיפי — פרק 12 — ג'ינג'י נפגע בגבו במהלך משחק, ויש חשש שישאר משותק. כל אנשי אשם.

17.30 „הלב" — הפרק החמישי: אחד מפקודיו של אנריקו מצווה לצאת לפעולה הנראית כמעשה התאבדות. אחד החיילים המתנדבים לפעולה הוא אנריקו, המקווה להשתחרר בדרך זו מן הכלא.

* יום שני

10.30 הצופן: איקרוס — פרק 4 — אנדי מצליח לחדור לבית הספר של איקרוס ושם הוא מגלה שמרטין נתון בהיפנוזה.

15.25 מר ג'יסם — פרק 2 — ברשותה של הדודה ספרישיה, אם המאמצת של האחים ג'יסם, נמצאת אבן כחולה יקרת ערך. כאשר הדודה מראה אותה לנערים ולשאר בני הסוהת, כבה האור. לפתע והאבן נעלמת. הדודה ספרישיה דורשת מהגנב להחזיר את האבן עד יום המחרת, אך האבן אינה מוחזרת, ומר ג'יסם נעלם...

18.00 „מועדון ההמול שמילי" — השחקן ספי ריבלין, בדמות של צבע, מגיע למועדון ומבטיח לצבוע אותו מהר, לפני שההצגה מתחילה. עבודת הצביעה מזכירה לו דמויות שונות, והוא מציג אותן בהבכית. כמו-כן מופיעים במועדון גם רקדנים, בביצוע קטעים ע"י כוריאוגרפיה של יעקב קלוסקי ולהקת „עסיס הרים".

* יום שלישי

10.05 הצופן: איקרוס — פרק 5 — מרטין מוסתר בבית אבטחה של שרותי הביטחון האנגלים. הוא ממשיך לצבור על המוקד שלו באצת הצל ואינו מצליח להשתחרר ממצב ההיפנוזה. המדריך שלו מבית הספר שנחטף ע"י אנדי נמצא גם הוא עם מרטין והוא מנסה להפגם את מרטין שוב וליביאו למצב שיברו ויוזאו לבית הספר.

14.15 פרש קולנוע — המצלמה של וילי — דן וילר הוא שליט של ממלכה גדולה של עסקים. בתו של דן, אלכסנדרה, שואפת להיות לוליינית בקרקס, ורקדן רוסי בלהקה שהגיע אליה מתאהב בה ורוצה לפרוק למערב.

17.30 „הקש בעץ" — האמרון בנותת של יורם פולק עם ציפי שביט. תכנית ראשונה: „לזקה ביער" — הבורה של חיות הגרה ביער מחליטה להקים להקת קצב. לכבוד המאורע נכתב שיר חדש ומכינים ארוחה חגיגית. אלא שלא הכל עולה כשורה. ציפי וקירה הכלבלב עוברים שם במקרה ופותרים את הבעיה.

18.32 „טלויזיה" — הפרק האחרון בסדרה בוחן את העתיד, שעה שבכל בית יהיה אפשר לצפות אף ב-50 תחנות שונות. תכנית יועברו דרך לוויינים או דרך כבלים, אך המהפכה לא תהיה רק טכנולוגית. מדובר בשינוי הכוחות השולטים על המדיום, אשר בעבר שלטו בו גורמים ממשלתיים או ציבוריים.

* יום רביעי

10.35 מלקטי העיתונים — סדרה עלילתית בהשתתפות בת 14 פרקים של קבוצה ילדים באנגליה העוסקת בחלוקת עיתונים ואשר כך נקלעת להרפתקאות. בפרק הראשון הם נתקלים במחלקי עיתונים מתחרים המנסים לפגוע בעבודתם.

14.15 מבחרת החמן — פלישה — דאג ושוני נקלעים לצרפת הכבושה יום לפני הפלישה ונשבים ע"י הגסטאפו. לדאג נעשית שטיפת מוח שבה משכנעים אותו ששוני הוא אויב ושעליו להרוג אותו.

15.20 „מי אני הסוהרה" — פרק 6 — מועד תחרות „הסופרסרוק" מגיע, ונבחרת „הנקודי" חסרת הסיכויים ניגשת להתחרות.

15.45 אורחות ללילה — אתל האורדיסן היא בת למשפחה מעורבת שאבית בגלס ואמה שתיינית. היא נאספת ללילה לביתה של מורתה, שיש לה בת בגילה של אתל. הסרט מתאר את תהליך היקלטותה של אתל בחיק משפחה, דבר שלא הכירה מעודה.

17.30 „היאטרון האגדות" — הפעם „אצבעונית". אצבעונית היא נערה שגודלה בגודל אגודל, ואשר גם הקרפד וגם החולד רוצים לשאתה לאשה. היא מצליחה להימלט מהם ולמצוא לעצמה נסיך זעיר כלבבה.

* יום חמישי

15.30 קשת הענן — תן לי את יבנה — דמותו של רבן יוחנן בן זכאי מוצגת על הרקע ההיסטורי של ירושלים הנצורה ערב החורבן. דברי האגדה והמקורות מציגים את אופי המאבקים בין הפלגים השונים בעם ומבליטים את אישיותו הייחודית של רבן יוחנן בן זכאי ופעולתו.

16.00 קהות ירושלים — סרט תיעודי של ירושלים המבואר את מפעל השחזור הארכיאולוגי של העיר, המספר על תולדות ירושלים, משפלתה ועל חורבנה בעבר ושיקומה היום.

17.30 ט' באב — אברהם בורג ואלעזר שטרם משוחחים עם צעירים על נושאים של משמעות היסטורית, קנאות דתית ואידיאולוגיה מול חזון השעה.

18.00 „אבני סקרן" — תכנית מיוחדת לט' באב. ביקור בליווית נסים קריספיל באתרים הקשורים בחורבן בית שני, סיור בחירות הבית, בבית הכנסת של הרב גץ, בבית השרוף, ועוד.

בטלוויזיה

* „צירופים" — חיים זיסוביץ מארח אישים ואמנים בנושאים הקשורים במורשת ישראל (מוצ"ש, 20.30).
* „זיכרון ארוך מדי" — דרמה אנגלית (מוצ"ש, 23.00) — ג'ואן מקבלת מכתב מבעלה ג'ראלד לאחר 21 שנות היעדרות. המכתב נשלח מבית-חולים סיעודי. ג'ואן, שלא בעצת ילדיה, מחליטה ללכת להיפגש עמו. דרמה אנגלית שכתבה מ. ג'י דיד.
* „שושלת" (א', 21.30) — הפרק החמישי: מייקל הנהג מנסה לעזור לקריגנסון, ובתמורה הוא זוכה לעליית בדרגה. סטיב קריגנסון נפגש עם חבר לשעבר מניו-יורק. אף שאינו נענה להזורו, נטיותיו המיניות מתגלות לחברת בעבודה. פאלון נאלצת לקיים את חלקה בהסכם עם סטיל קולבי ונישאת לאחיו ג'ף, למרות הכל.
* „סוף ציפס" (א', 22.20) — נושא התכנית הפעם: ספרי בישול. משתתפים: יוסף לפיד, מחבר ספר „הבישול הפרקי"; ישראל אהרוני, מחבר של ספר בישול סיני; נירה רוסו, מחברת „סודות מן המטבח" ועורכת של ספרי בישול.
* „היה שלום מר ציפס" — סדרה דרמתית בת 3 פרקים (ב', 20.02) — סיפור קורותיו של המחנך המסור מר ציפס, עפ"י ספרו הנודע של ג'יימס הילטון. מר ציפס מתקבל בתור מורה בפנימייה לבנים לתקופת ניסיון. כעבור זמן נעשה מנהל הפנימייה ומחנך אהוב על תלמידיו, המלווה אותם בחייהם, גם אחרי שהם מסיימים את בית הספר. יש מהם שהוא מלווה בדרכם האחרונה, שכן הימים הם שלהי מלחמת העולם השנייה, ואחדים מבוגרי בית הספר נהרגים במלחמה.

בפרק הראשון: השנה היא 1933. מר ציפס מגיע לפנימייה כמורה בראשית דרכו. בתחילה לא נראה כי ההצלחה תאיר לו פנים. התלמידים אינם סרים למשמעתו, כיוון שהוא נוהג בהם בקשיחות המקובלת.

* המספר והמיקפיים (ב', 22.50) — שם הפרק: „לא גבנוכים". המדיניות המקובלת במקרה של לכידת בני ערובה היא שלא להיכנע לדרישות התוקפים. הפעם נמצאת בין בני הערובה רעייתו של אישיות ציבורית, ועל כן עומדים סמייקנגס ואנשיו לפני החלטות קשות.
* „בצוותא" (ד', 20.00) — לימוד סוגיה תלמודית עם חברי כנסת. קבוצה של חברי כנסת מסיעות שונות תלמד לרגל ליל ט' באב את סוגיית „קמצא ובר קמצא" במסכת גיטין ותדון בהשתמעויות האקטואליות. מגיש השיעור הוא הרב פרומן מתקוע.
* „מצב הרוח" — תכנית מיוחדת לט' באב (ד', 21.30) — ראה זרקור.
* „הפרא והפלא" (ה', 20.02) — מאירועי הפרק הזה: ניסיון הצלתה של אדם הנבול תשול בתוך כספת; על אשה שלא השלימה עם כך שאינה יכולה ללדת וילדה ילד באמצעות קרני לייזר, ועוד.
* תעודה — „מעוף הקונדור" (ה', 21.30) — סדרה תיעודית בת שלושה פרקים הסוקרת את הנופים, החי והצומח של רכס ההרים הארוך בעולם — רכסי הרי האנדים. ממבט של מעוף הקונדור, עוף הטרף הגדול בעולם, מוצג המגוון המרהיב והרב הציגוני של האזורים השונים של הרי האנדים.

הפרק הראשון מתרכז באיזור מוכה הרוחות והגשמים שמצפון לאי קייפ הורן, בהר הגבוה ביותר ביבשת אמריקה — אקונקגואה — והרכס של הרי הגעש שבצ'ילי. נופים מרהיבים וחיות וציפורים שסיגלו לעצמן תכונות מיוחדות להתמודד עם האקלים הסוער.

* „חלל" (ה', 22.20) — הפרק השני: האמריקנים מפגינים את פריחתם — הבסיס הגרמני לחקר רקטות. מדען החלל הגרמני דיטר קולף עם חבריו מנסים להציל את חומר המחקר שלו, בתקווה שישמש להם כרטיס כניסה לארה"ב. דרכם רצופה במכשולים.

בחוג המשפחה

בעריכת
נעמי גוטקינד

הנושא הזה — רווי חומר נפץ ומלווה בדרך כלל הרבה רעש תקשורתי והרבה אינטרסנטיות פוליטית. לא פעם ולא פעמיים התייחסנו כבר במדורנו למיתקפה שעורכות תנועות נשים חילוניות וגורמים ציבוריים אחרים בישראל — על חוקי האישות ביהדות, אבל הפעם — אנחנו מארחים משפטנית דתית, המאירה את הדברים מ„בפנים" ומעוררת אותנו להקדיש מחשבה ואולי גם להסיק מסקנות אופרטיביות בתחום שהוא בנפשנו ממש.

האשה הישראלית ובית הדין הרבני

מאת טובה אדודם

בבקצרי כעורכת-דין עסקתי רבות בעניני אישות, ומתוך הקשר הבלתי אמצעי עם המציאות ברצוני להעביר את הדי הרוח הרעה המנשבת, מתחוללת, בקרב שכבות נרחבות של הציבור.

על מערכת בתי-הדין הרבניים קמו קבוצות לחץ מגורמים שונים, שהכריזו מלחמת חרמה מלווה במסע השמצות והכפשות ללא מצרים. אם לא תהיה היחלצות מיידית לקדם את פני הרעה ולעצות לבדק הבית, הנזק המצטבר לדימוי התורה המסורה לא יוכל עוד לתקון.

ועדת המשפטניות

כתוך הרדה למתרחש הוקמה במסגרת „אמונה" ועדה בראשות הגב' שרה שטרנקסן, שהציבה לעצמה מטרה לבדוק את הדרכים לשיפור וייעול ההליכים בבתי-הדין הרבניים. עם חברות הוועדה נמנות משפטניות, עובדות סוציאליות ונשות אקדמיה, כולן כמובן מהמחנה הדתי שהענין יקר להן ואשר נענו לאתגר מתוך הבנה ברורה כי בציפור הנפש מדובר.

הוועדה חזרה ונפגשה עם הרבנים הראשיים, קיבלה את ברכתם וזכתה להבנה מלאה מצידם לגבי חומרת המצב ולשיתוף פעולה מלא אתם. לאחרונה הגישה הוועדה הצעות מפורטות בניסוח משפטי מלא תוך נגיעות בענינים שונים של הליכי הדיון בבתי-הדין. לרבות פרק מיוחד הדן בהליכים בתביעות מזונות, אשר משווה את הפרוצדורה עם זו הנהוגה בבתי-המשפט. בכך ייפסק המירוץ המטורף בין הערכאות השונות, ובמקרים רבים, ללא ספק, תימנע העמקת המשבר בין בני הזוג, שלא יאלצו עוד להיחפז — עם כל משברון קטן — ולפתוח בהליכים במטרה „לתפוס" עמדה נוחה.

הרבנים הראשיים הסמיכו פורום מיוחד מתאים אשר בודק את החומר שהגישה הוועדה. הנושא נמצא בתאוצה וניתן לבשר באופטימיות, כי בקרוב יפול דבר: יחול שינוי משמעותי בסדרי הדיון בבתי-הדין, תוך הנהגת נורמות דיוניות המקובלות במערכות שיפוט מתוקנות.

יום גדוש שיטנה בכנסת

אך בכך לא סגי. על אף קורטוב של סיפוק מעשייה זו שנעשתה תוך התמדה, בחרדת קודש ורחוק מעיני הרקורים, לא נוכל לומר „שלום עליך נפשי". הגיעה שעת משבר ואנו חייבים לעצמנו רגע של אמת: כל הנושא של ההתדיינות בעניני אישות, בכלל, ובנושא גירושין בפרט, טעון חומר נפץ שעלול להוות פצצת-זמן.

לאחרונה הייתי נוכחת ביום עיון שקיים אחד הארגונים שקמו על המימסד ומערכת בתי-הדין. הוא התקיים במשכן הכנסת בחסותם של חברי כנסת מסיעות שונות. יש לציין, כי הדוברים הראשיים היו משפטנים חובשי כיפות, אשר שלפו מאמתחתם „רעיונות" לפתרון בעיות בעניני אישות, כגון: הרעיון של „קידושין על-תנאי", הרעיון של הפקעת הנישואין במקרים אקוטיים וכיוצא באלה, אשר יודעי דבר סוברים במפגיע כי כל אלה מהווים עיקרת גופי הלכה המקודשים על עמנו מאז מעמד הר סיני.

אך ככלל היה זה יום גדוש שטנה ורווי ארס. נציף מבט רק לרגע על סעיפי הסיכום המוכתרים בכותרת „הצעות לפעולה" עם כותרות המשנה: „הבעיה", „הפתרון" ו„חקיקת המשנה הנדרשת":

הבעיה
ניתוק הדיינים הרבניים מבעיית האשה.

הפתרון
1) מינוי נשים לבתי הדין;
2) מינוי נשים למועצת הרבנות הראשית ועוד.

הבעיה
סירוב בתי הדין הרבניים לפרש את ההלכה בהתאם לאיכונם של רוב הציבור.

הפתרון
1) ביטול השיפוט הייחודי של בתי הדין הרבניים ומתן בחירה לכל אחד מהמתדיינים אם הוא רוצה להישפט בביה"ש מחוזי; במקרים מסויימים גם: מתן אפשרות לבית משפט מיוחד לתת פס"ד והיתר אזרחי; במקביל, כמובן, להכניס התיקונים הנדרשים לצורך זה בחוק שיפוט בתי הדין הרבניים.
ועוד כיוצא באלה פתרונות.

במלים פשוטות: ביטול מוסד הנישואין על פי ההלכה, וכבר הגדילו לעשות בהפצת חוברת „מורה נבוכות", הכוללת — בין היתר — הצעות למכביר על המגוון האפשרי של נישואין אזרחיים במקרים שבהם לא ניתן על פי ההלכה לבוא בברית הנישואין כדת משה וישראל או כתם מתוך בחירה לחיות בצוותא ללא חופה וקידושין.

ידוע גם על האגודה שקמה לאחרונה, המונה רק מאות חברים היום ומחר אלפים, אשר מגילת היסוד שלה פרודה הינתקות טוטאלית מכל זיקה בצורה כלשהי למערכת בתי-הדין הרבניים בין בנישואין ובין בגירושין.

סכנת שני עמים

אם לא נעמוד בפרץ, לא ירחק היום ועם ישראל יפולג — חלילה — לשני עמים שאינם בני-חיתון זה בזה. לא נוכל עוד לטמון ראשינו בחול ולומר: „לנו זה לא יקרה". הבגמה מתפשטת כסרטן בגוף האומה. מצווים אנו לראות נוכחה את פני המציאות ולקרוא את הכתובה שעל הקיר.

יחד עם זאת, לא נוכל גם להישאר אדישים למצוקת נשים מסורה שעלו, באותו יום עיון, לדוכן הדוברים וגוללו כל אחת את הטרגדיה האישית שלה, כי אשר מיתדיינת כבר 18 שנה והדיין עגונה, האחרת 23 שנה, ועוד. נשים אלה דיברו בדם ליבן ולעצמ דבריהן גם אבן מקיר תזעק.

כדי להמחיש את המועקה הקשה אתמקד במקרה אחד, שהוא קרוב אלי כיון שעסקתי בו בשלביו האחרונים. העובדות בקצרה: 18 שנות ניתוק אבסולוטי בין בני הזוג. חיים ב-2 יבשות שונות וביניהם מפרידים אוקיינוסים. פרשה עגומה של התדיינויות בכל מערכות הדין הקיימות. בית היתר גם התדיינות מייגעת בשאלה אם בכלל מוקנית לבית הדין בישראל סמכות חוקית לדון, שכן הבעל שהכק בשעתו ויצא את הארץ אינו תושב ישראל שנים רבות.

פה המקום לפנות אל הנבחרים מן המחנה הדתי-לאומי אשר יתפסו מקומם בבית המחוקקים, לעשות הכל כדי להביא לתיקון בחוק שיפוט בתי-הדין הרבניים, אשר חוק זה לוקה בחסר. הסמכות שניתנה בו לבתי-הדין מצומצמת רק לגבי בני זוג שהם שניהם תושבי ישראל. בכל אותם מקרים שבהם הכק הבעל ויצא את גבולות הארץ — והם לא מעטים — הוא חורץ את גורלה של האשה להישאר עגומה בעגינותה, לית דין ולית דיין וקצרה יד החוק מלהושיע. נבצר מבינת אנוש לקלוט מדוע על כל חוב כספי פעוט שהתחייב אדם בישראל, בין אם הוא אזרח או תושב הארץ, או כל התחייבות אזרחית אחרת שהתחייב אדם לבצעה בישראל, הזרוע הארוכה של החוק הישראלי תשיגנו בכל מקום שבו יימצא, ואילו לגבי חובה הזמניה בסיסית זו של הבעל כלפי אשתו אין עוצר פה ואיש הישר בעיניו יעשה. מצב זה זועק לתיקון ויפה שעה אחת קודם.

מעשה בעגונה אחת

נחזור, איפוא, אל המקרה המסויים בבחינת מן הפרט אל הכלל. לאחר שביהגי"צ החליט — לאחר תלאות — כי הסמכות בכ"ן לביה"ד בישראל (הדרת לאירה חוס שפרה פרוצדוראלי — נס) התגוללו הדיינים בבית-הדין האזורי. אל הבעל נשלחו הזמנות לדין בכל הדרכים האפשריות, לרבות דרך הקונסוליה. אך ממנו שום תגובה. אף לא מלה. התעלמות מוחלטת תוך זלזול מופגן כלפי בית-הדין. בשלב מסויים ביקשה האשה מביה"ד להתייחס, איפוא, להורות הוראות הרב הקייב בתיקים עברי-הכרם, אשר הצטבר במשך השנים, בחלקו עוד מתקופת היות הבעל בישראל, ולפסוק בעתירתה לגירושין והנה, מוציא ביה"ד האזורי פס"ד שהדעות בו חלוקות. דעת הרוב שאין לחייב את הבעל לגרש את אשתו והנימוק: „הזוג גר שנים רבות

(סוף בעמ' 11)

ילדים מחוננים – בעיני החוקרים

משרד החינוך והתרבות איתר, וטיפל בשנת הלימודים האחרונה בכ-8000 תלמידים מחוננים בכל חלקי הארץ שנרחונו בכושר אינטלקטואלי גבוה, בתפיסה ובקצב לימודים מהירים. כ-3% מכלל אוכלוסיית התלמידים בארץ משתתפים בחוגים למחוננים הפועלים בשעות אחה"צ. כ-1% מכלל התלמידים לומדים בכיתות מיוחדות למחוננים בבתי-ספר רגילים ועוד כ-1% לומדים יום בשבוע בתוכנית העשרה מיוחדת.

פרטים אלה מגלה ד"ר בלנקה בורג, מנהלת היחידה למחוננים במשרד החינוך והתרבות, בדו"ח שהגישה להנהלת המשרד.

דחיפה גדולה להתקדמות בטיפול בתלמידים בעלי יכולת אינטלקטואלית גבוהה ניתנה בעקבות החלטת משרד החינוך והתרבות ליזום סקר ארצי לאיתור תלמידים מחוננים. הסקר נערך על-ידי מכון המחקר ע"ש הנריטה סאלד בירושלים ונבדקו בו כ-30 אלף תלמידים. לאחר האיתור שלח משרד החינוך מכתבים להורי התלמידים והזמין את הילדים להשתתף באחת מתוכניות הטיפוח לילדים מחוננים.

חוגים למחוננים

שיטות האבחון של מחוננים השתכללו בשנים האחרונות כך שיש אפשרות לאתר כיום נוער מחונן באזורי מצוקה שאינו חי בתנאים המעודדים חשיפה של כשרונות ויכולת. בהתאם למדיניות זו נפתחו בשנה האחרונה, בפעם הראשונה במערכת החינוך, חוגים משותפים לתלמידים מבתי-ספר ממלכתיים וממלכתיים-דתיים מכיתות ג'-ס'. בחוגים מאפשרים לתלמידים להכיר תחומי-דעת שונים במדעים מדוייקים, במדעי הרוח ובאומנויות. אין עוסקים בחוגים בחומר הנלמד בבתי-הספר. היחידה לתלמידים מחוננים הצליחה השנה, למרות המיגבלות התקציביות, לפתוח חוגים כאלה למאות תלמידים מ-39 שכונות מצוקה ועיירות פיתוח שעד כה לא אותרו ולא טופלו כנדרש.

מנהל מכון המחקר ע"ש הנריטה סאלד בירושלים, ד"ר יצחק פרידמן, הגיש בימים אלה למשרד החינוך סיכום ממצאי מחקרים שנערכו בארץ בנושא זיהוי תלמידים מחוננים וטיפוחם.

הבדלי ניצול קיבולת החשיבה

גב' תמר גלוברזון, מאוניברסיטת תל-אביב, ערכה, לפי הזמנת משרד החינוך, מחקר שבו נתבקשה לבדוק ולהשוות את כשרי החשיבה של ילדים מעוטי טיפוח, מבוססים ומחוננים. החוקרת דיווחה למשרד כי המחקר אישר את ההשערה שילדים בני אותו גיל כרונולוגי ואופן נורמלי, יהיו בעלי אותה קיבולת חשיבה. לעומת זאת, נמצא, כי השוני יתבטא ביניהם בגורמים הקשורים בצורת הניצול של אותה קיבולת. במחקר נבדקו 354 ילדים בני 8, 10 ו-12. במחקר אחר שערך מטעם הטכניון, על הרקע הסוציו-כלכלי של ילדים מחוננים, נמצא כי ילדים מחוננים, במידה שהם מתפתחים בחוגים, מצליחים להתפתח לא רק בקרב משפחות ממעמד גבוה אלא גם ממשפחות ממעמד סוציו-כלכלי בינוני.

ספורט ומתימטיקה

תחום נוסף שנחקר הוא ההשוואה בין ילדים מחוננים בספורט לבין ילדים רגילים. גב' אמה גרין ממכון וינגייט לא מצאה, במחקרה, הבדל ברמת האינטליגנציה של שתי הקבוצות אך גילתה כי הפרופיל של האינטליגנציה הוא שונה. הפרופיל של הילדים המחוננים נמצא דומה לזה שהיה בעבר בקרב ספורטאי-צמרת בהתעמלות.

בבדיקת ההישגים הלימודיים במתמטיקה, שערך מר גבריאל יקואל מהטכניון, הושוו התוצאות בין תלמידים שלמדו אותה יחידת לימוד בהוראה יחידנית (אינדיוידואלית יותר) מדורגת לבין תלמידים שלמדו אותו חומר בשיטת ההוראה הפרונטלית. נמצא, כי הציונים שהתקבלו אצל תלמידים טעוני טיפוח במבחן המיידי בשיטה היחידנית היו גבוהים מאלה שהתקבלו אצל טעוני טיפוח בשיטה הפרונטלית אך ההבדל לא היה מובהק. במבחן שבו היה צריך לזכור את החומר (מבחן זכירה) זכרו טוב יותר תלמידים טעוני טיפוח שלמדו בשיטה הפרונטלית. אצל המחוננים נמצא, כי ההישגים היו גבוהים יותר כאשר למדו בשיטה פרונטלית. אצל התלמידים הרגילים לא נמצא הבדל מובהק בין שתי השיטות.

רמת שיפוט מוסרי

שני חוקרים עדנה כצנלסון מאוניברסיטת תל-אביב ושושנה לור-פיזנטה מאוניברסיטת בר-אילן — בדקו את רמת השיפוט המוסרי של ילדים מחוננים וילדים רגילים. גב' כצנלסון מצאה, כי לילדים המחוננים יתרון מובהק על-פני הילדים הרגילים בשניים מתוך מאפייני המוסר שנבדקו — רגש מוסרי והתנהגות מוסרית. בשיפוט המוסרי היה לילדים המחוננים יתרון אם כי ההבדל לא היה מובהק מבחינה סטטיסטית. גב' ש. לור-פיזנטה מצאה במחקרה, כי משתנה הסטטוס הסוציו-כלכלי הוא בעל השפעה מכריעה בנושא התפתחות המוסר ויש בכוחו לטשטש את השפעת האינטליגנציה. שתי החוקרות הגיעו למסקנה כי לבנות יתרון על פני הבנים בשיפוט מוסרי, ברגש מוסרי ובהתנהגות מוסרית.

מנהלת היחידה לתלמידים מחוננים במשרד החינוך, ד"ר בלנקה בורג, ערכה מחקר מקיף על העמדות כלפי התוכניות הקיימות למחוננים. במחקר השתתפו 593 תלמידים, 331 הורים ו-58 מורים. נמצא כי רוב התלמידים, ההורים והמורים העריכו בחיוב את התוכניות הן ברמה האינטלקטואלית והן ברמה האפקטיבית. מחקרים אחרים בדקו את ההסתגלות החברתית של ילדים מחוננים ונתגלה כי המחוננים מעדיפים חברת ילדים מוגבלת ואינם נוטים לפעול בקבוצה גדולה או ביחידות.

מספר בני-הנוער המשתתפים בחוגים לנוער שוחר מדע באוניברסיטאות הגיע בשנת הלימודים האחרונה ל-6500 לעומת 2900 לפני כ-5 שנים. כ-2550 בני-נוער משתתפים בחופשת הקיץ במחנות מיוחדים לנוער שוחר מדע במסגרת האוניברסיטאות (לעומת 630 בתשמ"א). הקיץ חוזר הטכניון להשתתף בפעולה זו, אחרי כמה שנים של הפסקה, ויקיים מחנה לנוער מוכשר שבו ישתתפו כ-300 תלמידים.

פינת הבול

מאת חיים לנגלבן

בתערוכת הבולים הלאומית „נתניה 86", שתפתח את שעריה ברוב פאר והדר ב-19 באוקטובר 1986, בהיכל הספורט החדש של בית הספר הממלכתי על שם דוד בן-גוריון בנתניה, חצי מן המסגרות התצוגה לנוער נמסרו לנוער

הגרמנים באים

גרמני חרף העובדה כי התערוכה היא לאומית-ישראלית.

במלאת 50 שנה לקיום האגודה הבולאית בנתניה, ועשור לתערוכה הלאומית הקודמת משנת 1976, תתקיים בנתניה בחסות התאחדות בולאי ישראל, תערוכת בולים לאומית „נתניה 86". התערוכה תתקיים בהיכל הספורט המפואר והחדיש של בית הספר הממלכתי על-שם דוד בן-גוריון ברחוב זמרשטיין, נתניה.

התערוכה תתקיים בימים ט"ו בתשרי ה'תשמ"ז — 19 באוקטובר 1986 עד כ"א בתשרי ה'תשמ"ז — 24 באוקטובר 1986. התערוכה מקיפה כ-600 מסגרות תצוגה עם המדורים הבאים: אגף כבוד, אוספים מוזמנים בעלי איכות גבוהה, ארץ הקודש, ישראל, אוספים קלאסיים, תימטיקה, מוצגי נוער וספרות.

לפי דברי מר דוד גפן, מזכיר הוועדה המארגנת, נתקבלו בקשות ל-800 מסגרות, אולם הוועדה נאלצה לקצץ את הכמות ל-600 בלבד, בגלל חוסר מקום להכיל את כל הפונים.

בענין הצגות הנוער, יודעת הוועדה להתפאר בעובדה, כי עד כה אושרו בקשות של 36 בני נוער בישראל עם 106 מסגרות תצוגה ו-17 בני נוער מגרמניה, עם 54 מסגרות. משם גם מגיע שופט גרמני לתערוכה.

יהיו הנימוקים אשר יהיו, בקשר להזמנת נוער גרמני לתערוכה, לעניות דעתנו, שגתה הוועדה קשות בהזמנת נוער גרמני לתערוכה לאומית טהורה. לתערוכה בינלאומית אין כל אפשרות לבלום את הגישה למציגים גרמניים. אבל לתערוכה לאומית, כפי ש„נתניה 86" מתיימרת להיות, לא היה כל בסיס חוקי ולאומי להזמנה כזאת לגבי הגרמנים.

מן הראוי לציין, כי בשיחה עם דובר עיריית נתניה, מר אלהרר, הוסבר לנו, כי העירייה קשורה בברית תאומים עם שתי ערים גרמניות — עיר אוניברסיטאית ודורטמונד. משם באים הרבה תיירים לנתניה — עיר הקיט. לנו קשה להשכיח את השואה, ועוד בדור הסרבדיה האומה. קשה לנו להבין איך ניתן לא לזכור את השמדתם של מיליון וחצי ילדים יהודים, ואיך כל זה אינו מזעזע את אנשי התערוכה, אשר בוודאי להם קרובים שהושמדו על-ידי אבות המציגים הצעירים.

היו עוד נימוקים בדברי דובר עיריית נתניה, אולם, אין לשכוח כי קיימים חוגים נרחבים בין האספנים בארץ המתקוממים נגד הזמנת נוער גרמני לתערוכה לאומית. מה גם שלא נעשו נסיונות לגייס נוער בולאי בארצות אחרות, בנוסף לגרמניה, הדבר מצער מאוד.

חובה נעימה היא לציין, את פעולה של אגודת בולאי נתניה בבתי הספר העירוניים ועל העתודה הקיימת של בני נוער, המצטיינים באוספיהם, שצברו בעבר מספר מדליות יקרתיות ואותות הצטיינות בתערוכות בינלאומיות.

במשך קיום התערוכה יפעל סניף דואר מיוחד, דרכו ניתן יהיה לשגר מכתבים רשומים ורגילים, כמו כן לרכוש את גליון המזכרת שיונפק לציון „נתניה 86". בכל ימי התערוכה תהיינה נהוגות החותמות הבאות: יום א' 19 באוקטובר — חותמת „יום הפתיחה"; יום ב' — 20 לחודש — יום התימטיקה; יום ג' — יום „סוכת הצלחה"; יום ד' — יום הנוער"; יום ה' — „יום הערים התאומות" וביום ו' 24 באוקטובר — חותמת „יום הנעילה".

מהנהלת התערוכה נמסר לנו כי מר מרסל כהן, מונה לקומיסר של התערוכה בראשון לציון, ואילו קומיסר בבאר שבע, מתנה מר בלוישטיין שמחה.

הקוראים המעוניינים בפרטים נוספים, תהיית זכרון התערוכה, חוזר אחד יוכלו לפנות ישירות למזכיר התערוכה מר דוד גפן, נתניה ת.ד. 327, מיקוד 42104.

מגמה מעורבת בבורסה

מאת מרדכי זכס

בבורסה היתה אתמול „תוקר" — 131 מניות עלו ו־138 ירדו. בתווך — 145 נסחרו בלא שינוי בשער.

אתמול בבורסה

הפעילות הצטמצמה והענין ב־ מסחר כמעט נעלם. המחזור הסת־ כם בכ־7.6 מיליון ש"ח, כמה כ־3 ...ן ש"ח במניות והסדר. ...א"ה נסחרו בירידות עד חצי ...א.

גם בקרנות הנאמנות לויתה ...יה. בהתמחות בבעיות התאחוב ה־ ...ב"ים והפדיונות ובקרנות הסולי־ ...יות היה עודף ביקוש קטן של ...כ־300 אלף ש"ח.

...המניות ה„בכורות" נסחרו במגמה ...מ יציבת עם תנודות עד 2%. גם ...ב „יפשיות" היו תנודות מתונות ...ב"ד.

גם שוק אגרות־החוב „הורית ...צ פיל. באג"ח הצמודות למדד הת־ ...ב הביקושים והיצעים והן נס־ ...הרי כך: בארבל — עליות עד 1%; ...בגליל — יציבות ומעט עליות עד ...2%; וצמודי ה־80% — נסחרו ב־ ...ירידות קלות. האגרות הצמודות ל־ ...ש"ח נסחרו במגמת ירידה עד 1%. ...ובחזרה לשוק המניות — המדד

הכללי של מניות (נייע המירים) עלה השבוע רק ב־0.12%. אולם בניכוי סקטור מניות ההסדר נק־ בעה עליה כללית של 4.24%.

בשער של כל המטבעות נרשמה אתמול עליה של 0.60% ל־1.4919 ש"ח. לעומת זאת, השער היציג של הדולר ירד ב־0.07% ל־1.4900 ש"ח. דולר נוספים — 1.7675 ש"ח. הדולר השחור ירד ל־1.54—1.56 ש"ח לדולר.

בהנפקה השגיא שהיתה אתמול, נקבע שער 88.5 נק' הקצאה של 15.78%. בגליל בשאר שער המי־ ניזום — 88 נק', עם הקצאה מלאה.

שערי המניות

המניה	השער	השינוי	ב־%
* ללא שינוי			
אי.די.בי.	79070 *		
איגוד	58600	—190	—0.3
דיסקונט א'	99900 *		
מזרחי	32400	—200	—0.6
סנגות	1045	+25	+2.5
פועלים	53560	—100	—0.2
כללי	137100	—1000	—0.7
בל"ל	34040	—200	—0.6
מימון 1.0	45610	+10	(+)
הבינלאומי	3630	+40	+1.1
פי.בי.	4200	+211	+5.3
אדנים	13700	—299	—2.1
לאור מש"ש	5118	+98	+2.0
פיתוח מש' ש	1540	+10	+0.7
משכן ש	2127	—112	—5.0
עצמאות	7700	+100	+1.3
ספחות רג' ש	13150	—50	—0.4
מירב	5200	+200	+4.0

המניה	השער	השינוי	ב־%
שלטון	367 *		
לאומי תעש' ש	6080	+15	+0.3
הסנה ש	485	+4	+0.8
הבריקס 0.1	720	+11	+1.6
סקוריטס	2516 *		
ציון 5.0	2235	+30	+1.4
דלק ש	3100	+5	+0.2
שופרסל א'	5570	+230	+4.3
אוזרים	600	—8	—1.3
אפריקה 1.0	23900	+400	+1.7
דנקנר 1.0	4032	—40	—1.0
נכסים	2681	+21	+0.8
גב"ים 0.5	2575	+25	+1.0
הכשרת הישוב ש	52300	+1800	+3.6
ישפרו	2700 *		
ישרס	12200	—470	—3.7
רסקו מ"ד	9020 *		
א ג ן	18990 *		
אורדן 0.1	9580 *		
אי.פי.	810	—4	—0.5
אלקו 0.25 ש	3350	+21	+0.6
אלקטרה 0.5	7650 *		
דשנים 0.5	1130	—32	—2.8
כבלים ש	15200	—150	—1.0
קופסי פח 1.0	1298 *		
חיפה כימיקלי	565	—10	—1.7
שבע ש	57700	+2200	+4.0
כלל אלקטר'	2011	+16	+0.8
לודזיה 0.4	840 *		
ים המלח	15970 *		
מפעלי נייר	202500	+200	+1.2
פטרוכימיים	598	+8	+1.4
נחושתן 0.5	6501 *		
פוליגון	7760	—430	—5.3
פרוטארום	11050 *		
אי.די.בי. פי'	3600 *		
אלרן ש	2770	+30	+1.1
חבי לישי' 1.0	8200	—51	—0.6
אמפא	12550	—30	—0.2
דיס השי' ש	2290	—5	—0.2
פועלים השי' ש	5290	—10	—0.2
ירדן	3873 *		
מזרחי הש' ש	15557 *		
כלל נדל"ן	3.3	—1	—0.3
כלל תעשיות	1270 *		
פמה 0.5	5435	—25	—0.5
פריון	3650 *		
פז נפט	13000	+300	+2.4

* ללא שינוי

חיפה

בבית הכנסת לנוער בביה"ס „יבנה—נצח ישראל" התפילות בליל שבת לפני זמני הדלקת נרות, ובשבת בבוקר ב־8.15, לפני התפילה ב־7.30 שיעור בתלמוד מפי הרב ישעיהו נגר, רבו של בית הכנסת. לפני הקריאה ליעוד משניות לזכרם של תלמידי ביה"ס שנפלו במערכות ישראל.

בית הכנסת הפועל המזרחי (רח' החלוץ 59) בשבת בשעה 7.00 בבוקר יתקיימו 2 שיעורים בתנ"ך ובגמרא מפי החב' מנחם המר, ובשעה 10.30 שעור בחוג רמבים מפי החב' יוסף קרייצר.

אזכרה לסופר מאיר איידין ז"ל ביום ראשון, ה' מנ"א, (10.8.86) בשעה 5 אחה"צ יעלו ידידיו והבריו של הסופר הדגול ר' מאיר איידין ז"ל על קברו בבית העלמין הישן בחיפה להתייחד עם זכרו ו לעריכת תפילת אזכרה.

תחבורה מבית הפועל המזרחי ב־ שעה 4.30.

תל אביב

בבית הכנסת הגדול בתל־אביב רח' אלנבי 110 יעבור לפני התיבה החזן נפתלי בלס. תפילת מנחה 6.45, שחרית 8.00.

לוח ירושלים

● למכירה בפרויקט הדתי לאומי מצפה נבו במעלה אדומים, דירת 2 חדרים. 02-227418, — 03-265294

● למכירה במצפה נבו — מעלה אדומים, שכונה דתית לאומית, דירת 4½ חדרים, חדשה ו־ מרווחת, בב"ת מדורג ומיוחד, ל־ כניסה מידית. 02-227418, — 03-265294.

לוח הצופה

● למכירה בהזדמנות !!! לזוג צעיר בקריית הרצוג, 4 + גג, מסר דרת ומטופחת, 48,000.— 03-706962 (בערב).

נמל התעופה בן גוריון שותק אור ליום ה' ל־5 שעות

בגלל שביתת עובדי רשות נמל התעופה

כאות הפגנתי בתל־אביב — עובדי רשות נמלי התעופה הכריזו אור ליום אתמול שביתה פתאומית ששיתקה למספר שעות את העבודה בנמל בן־גוריון. שביתה זו שיבשה את לוח זמני הטיסות ואלפי נוסעים נאלצו ל־ המתין בלהט עד לחידוש ה־ עבודה.

נציגי ועד העובדים טענו כי „ההנהלה שיקרה להם" ואינה מס־ לאת ההתחייבויות הכלולות בהסכם העבודה.

הנהלת הרשות דוחה את ה־ טענות ולדבריה היה זה נסיון ל־ השיג הטבות שכר עוד לפני ש־ נחתמו הסכמי המסגרת במשק. ה־ עובדים, לדברי ההנהלה, מנצלים את התגובה הניכרת של הנוסעים לחו"ל כדי לשבש את העבודה ו־ לנגוח ולהשיג הטבות „שאינן מגי־ עות לעובדים". כעבור כמה שעות חזרו העובדים לעבודה כרגיל.

ההנהלה הודיעה כי אינה מוכנה לדון עם העובדים כל עוד השביתה נמשכת. היא פנתה לבית הדין ל־ עבודה והשיגה צווי ריתוק, אך לא היה צורך להפעיל צווים אלה מאחר והעובדים שבו לעבודה בשעה 3 לפנות בוקר, לאחר שההנהלה הת־ חייבה לקיים את הדיון עימהם תוך שבוע ימים.

לקראת בוקר שבה העבודה בנמל למסלולה הרגיל, והגל התנהל כ־ תיקונו.

זה זמן מורגשת תסיסה בקרב עובדי הנמל ובשבועות האחרונים נאלצו נוסעים לא פעם להמתין זמן בנמל במיוחד לקבלת מזוודותיהם. כאשר עובדי הפליקה ושיגנה האיטו את עבודתם בצורה משמעותית, דבר זה גרם סבל לנוסעים, אך לא שיבש בצורה חמורה את הפעילות השגר־ תית של הנמל.

האם יש לדתיים הישגים

(סוף מעמוד 4)

אותו כשהוא מתחת לדלפק, ומכ"לא לא תיקנת הרבה וברחובות הערים נראה בפסח אנשים הולכים ואוכ־ לים פיתות עם פלפל שנמכרו מתחת לשולחן. מובן שיש לחוק זה חשיבות מן הבחינה הפסיכולוגית, אבל לא יותר מזה. אבל גם הישג פסיכולוגי זה כותנה בכך שהנוגעים בדבר יכפו את ביצוע החוק ויפקחו על ביצועו. על פי הניסיון, כאשר מדובר ב„חוק דתי" — אין אפילו נסיון לאכוף אותו.

הרי „חוק החזיר" בבישול?

בהזדמנות זו ברצוני להביע את צערי ומחאתי על הסחבת המכוונת של „חוק החזיר" (שיווק ומכירה) בוועדה הכלכלה של הכנסת. אני מצטער צער רב על שמציעי החוק מהמפלגות הדתיות, וגם מפלגות אחרות, נכנעו ללחץ של מפלגת העבודה שלא להעביר את הצעת החוק לוועדת חוקה חוק ומשפט בראש־ ות אלי קולס או לוועדת הפנים בראשות דב ש־לנסקי, אלא רק לוועדת הכלכלה בראשות אליהו שפייזר.

מפלגת העבודה הפעילה לחצים על מגישי החוק, בטענה, והאמינו לה, שהחוק הוצע גם על־ידי חלק מחבריהם, ומכאן שאין סיבה שלא לתת אמון ב־ ועדה הכלכלה, שהנושא שייך לה. התברר כי שגינו. החוק אינו זז, וכיד אחרי הפגרה נצטרך לקחת את הנושא בידיים.

בהעדר הישגים אולי אין עוד צורך במפלגות דתיות...?

יותר ויותר כחוקות אצלי ההכרה, שהמפלגות הדתיות בקואליציה כה רחבה, אינן מסוגלות להת־ מודד עם שליחותן ותפקידיהן כשליחי הציבור ה־ דתי. היחס של המפלגות הגדולות של המפלגות הדתיות, הוא יותר יחס של השלמה עם קיומן והש־ תתפותן בקואליציה, מאשר אינטרס שאמנם יהיו בקואליציה ממשלתית. אבל, על שתי הגדולות לדעת, כי לא לצלום חוסן. אני מאמין שהמפלגות הדתיות אשר אינן יכולות, לצערי, לציין הישג כלשהו במשך שנות קיום ממשלת האחדות, יזכרו כי לטובת הצי־ בור הדתי, הנושאים הדתיים והבעיות הדתיות הבוע־ רות, עדיפה קואליציה מצומצמת. זאת, כדי שיובטח קיומו של ה„סטטוס קוו" ולאפשר לנציגים הדתיים להציע תיקונים וחוקים המתבקשים מהצורך לשמור על אופיה היהודי היהודי של מדינת ישראל.

איני יכול להתעלם כמובן מההישגים החשובים של ממשלה האחדות שלשמם הוקמה. כמו סיום מל־ המת לבנון וייצוב הכלכלה.

מדברים על בחירות אזוריות. זה טוב ליהודים?

שינוי שיטת הבחירות היא „מהלומת חיסול" לנצי־ גות הדתית בכנסת. הנציגות הדתית תקטן עד למי־ נימום, כי רק באזורים דתיים מובהקים ייבחרו נציגים דתיים. אבל גם זה לא מובטח. עלול להיווצר מצב, כפי שזה היה בגולה, במזרח אירופה, שמצ־ רפים את „האזורים הדתיים" לאזורים חילוניים ואז גם הנציגות המינימאלית האפשרית — תיעלם. אבל אינני חושש משינוי שיטת הבחירות שתתקבל בכנ־ סת הזאת. יש לה, לשיטה המוצעת, מתנגדים מימין ומשמאל המחייבים לא ישיגו את הרוב הדרוש של 61 חברי כנסת. מה שכן אפשרי זה שיפלו את אחוז החסימה. וכאן אני רוצה להביע דעתי באזורת גלוי: אם הייתי יודע שהאחוז יועלה לחמישה, הייתי מברך על זה. מפלגתי ואני חותרים לאיחוד כולל של הציבור הדתי. זוהי חובת השעה וחובתנו כלפי צבי־ מנו וכלפי עתידה של היהדות במדינת ישראל וצב־ יונה היהודי של המדינה. בפיצול הנוכחי של הכוח הדתי לא ניתן להשיג מה שיכולה להשיג חזית מאו־ חדת. כיום כל מפלגה דתית מנסה לדאוג לעצמה, אנו רואים את התוצאות והעיקר חסר מן הספר.

האישה הישראלית ובית הדין הרבני

(סוף מעמ' 10)

בנפרד, גם אם נקבל את ההנחה שהבעל היה אכזר ונוקשה כלפי אשתו וזלזל בה במשך זמן רב אין זאת אומרת שהיים היה מתנהג כך, כל זמן שאין בית־הדין שהכיר אותו יודע אם פניו לשלום או לא. שמא היום מוכן להיטיב דרכיו ולשפר מידותיו". ואילו לדעת המיעוט: „לאור החומר שב־ תיק, על פי כללי ההלכה הוא חייב לגרש את אשתו בגט פיטורין כדת משה ויש־ ראל".

הוגש ערעור לביה"ד הרבני הגדול. הערעור נתקבל, והבעל חויב במתן גט פיטורין. אך מעניין שגם בערכאה זו נחלקו הדעות. הרוב פסק שיש לחייב בגט את הבעל, והמיעוט מצא שיש אפילו לכוף אותו במתן גט. מכל מקום, כל שלושת הדיינים בביה"ד הרבני הגדול מאמצים את הקביעה: „נעלה מכל ספק כי דינו כמורד ויש לחייבו לגרש את אשתו".

התמקדנו במקרה המסויים כי הוא מבי־ היש בעינינו את המגמות שבהלכה היהודית, שהיא רבת־אנפין ואבן שואבת לתפיסות ודעות שונות, מאלה אשר פוסקת כבית־ הלל ואלה המחמירות כבית־שמאי, ולא כל אחד מהדיינים מציב כנר לרגליו את מאמר חז"ל: „הוו מתונים בדין". ונוסיף: בכל דין וכתוב מדבר קל וחומר בדיני נפשות.

חובה קדושה לעשות הכל כדי לעורר את כל הסמכויות הרבניות, התורניות וה־ הלכתיות — מישראל ומקרב יהדות ה־ תפוצות, לכנוס לעצרות הירום ולהעלות לדיון נוקב את כל השאלות ההלכתיות בתחום ענייני האישות. להכניס את כל הפרובלמטיקה הזו לכור היתוך במסגרת ההלכה כמטרה להתגבש ולהתאחד בתפי־ סה באמות־מידה ובעיקר בעירנות יתר למצוקות החיים. כי בנפשנו הדבר ועת לעשות.

(מדברים בכינוס האינטלקטואלי בוועדת ההנהגה ההנהג־לאומית, ושותפות ויא חברת הועדה לעקרת האשה הכבושה של „אמונה")

יד הרב מימון ירושלים

יד הרב מימון
YAD HARAV MAIMON

הכינוס הארצי העשרים ושמונה לתורה שבעל־פה

מוקדש

להלכות התלויות בארץ

(לקראת שנת השמיטה)

יתקיים בעזה"ה בימים י"ב—י"ד מנחם־אב תשמ"ו (17—19.8.86) — בבית מוסד הרב קוק, ירושלים

ישיבת הפתיחה

יום ראשון, י"ב מנחם־אב, בשעה 6.30 בערב

דברי פתיחה: ד"ר יצחק רפאל, יו"ר הנהלת יד הרב מימון

הרב הראשי לישראל
הרב אברהם שפירא: שביעית

הרב הראשי לישראל, הראשון לציון
הרב מרדכי אליהו: קדושת פירות שביעית בצבעים ובפרחים

ישיבה שניה

יום שני, י"ג מנחם־אב, בשעה 10.00 לפנה"צ
יו"ר: ר' יהודה קיל

הרב שאול ישראלי: שביעית בזמן הבית, שלא בזמן הבית ובזמן הזה
הרב פרופ' ב.ז. בנדיקט: על לשונות הרמב"ם בהלכות שמיטה ויובל
הרב אברהם שרמן: מכירת ציוד חקלאי לחשודים על השביעית

ישיבה שלישית

יום שני, י"ג מנחם־אב, בשעה 3.00 אחה"צ
יו"ר: מר ישעיהו ביק

הרב שמחה הכהן קוק: אוצר בית דין בשביעית
הרב שמואל תנחום רובינשטיין: היתר המכירה לשמיטה — במהלך הדורות

ישיבה רביעית

יום שני, י"ג מנחם־אב, בשעה 6.30 בערב
יו"ר: הרב מרדכי קירשבלום

הרב אליהו בקשי דורון: חיוב תרומות ומעשרות בשמן ויין
הרב שלמה דיכובסקי: בעיות הלכתיות ומשפטיות בהיתר המכירה לשמיטה

ישיבה חמישית

יום שלישי, י"ד מנחם־אב, בשעה 10.00 לפנה"צ
יו"ר: פרופ' ז. זילברשטיין

הרב שאר ישוב כהן: ביעור ומכירת חנץ מתבואות שביעית
הרב ד"ר קלמן כהנא: ישיבת הארץ, מצות עשה
הרב יוסף אפרתי: מלאכות האסורות והמותרות בשביעית

ישיבת הנעילה

יום שלישי, י"ד מנחם־אב, בשעה 5.00 אחה"צ
יו"ר: מר חיים קוברסקי

הרב יצחק קוליץ: קדושת הארץ וקדושת ירושלים
הרב ישראל מאיר לאו: תפילה לרגל כמצוה התלויה בארץ וחובה בזמננו
הרב שילה רפאל: איסור „לפני עיור" בשביעית

דברי נעילה: הרב משה חיים [illegible]

שערי חליפין בחט"ח
בנק המזרחי המאוחד

שערי קניה ומכירה של בנקנוטים והעברות במטבע־ חוץ ליום 7.8.86, עד למחרת בשעה 12.30 לעסקות בדולרים עד לסך 1,000 דולר וביתר המטבעות עד שווי 500 דולר, ניתן במפורט להלן:

יתוסף לשערים דלהלן יש לגבות עמלה בשיעור של 0.75%

המדינה	המטבע	יחי'	שער קניה (שקים והעברות)	שער מכירה (שקים והעברות)	שער קניה (בנקנוטים)	שער מכירה (בנקנוטים)
ארה"ב	דולר	1	1.4802	1.4987	1.45	1.53
בריטניה	לירשט	1	2.1832	2.2136	2.13	2.26
גרמניה	מרק	1	0.7164	0.7254	0.70	0.74
צרפת	פרנק	1	0.2205	0.2234	0.20	0.23
הולנד	גולדן	1	0.6353	0.6438	0.62	0.66
שוויץ	פרנק	1	0.8890	0.9001	0.87	0.92
שוודיה	כתר	1	0.2134	0.2161	*0.20	*0.22
נורווגיה	כתר	1	0.2007	0.2033	*0.19	*0.21
דנמרק	כתר	1	0.1911	0.1935	0.18	0.20
פינלנד	מרק	1	0.2984	0.3022	0.28	0.31
קנדה	דולר	1	1.0691	1.0825	1.03	1.11
אוסטרליה	דולר	1	0.9058	0.9172	0.85	0.94
דרא"פ	רנד	1	0.5569	0.5740	0.55	0.59
אוסטריה	שילינג	10	1.0173	1.0300	0.99	1.05
איטליה	לירה	1000	1.0423	1.0554	**0.97	**1.08
יפן	ין	100	0.9646	0.9767	0.94	1.00

* רק לגבי בנקנוטים בערכים של עד 100 כתר
** רק לגבי בנקנוטים בערכים של עד 10,000 לירטות
לגבי בנקנוטים בערכים גבוהים יותר יש לקבל את השער ... לעסקות חוץ.

מגן דוד

טלפון חירום 101: ירושלים, בית־שמש, תל־אביב, חיפה, נהריה, עכו, חדרה, הרצליה, כפר־סבא, נתניה, קריית־שמונה, צפת, ראשון לציון, באר־שבע, אופקים, דימונה, ערד, אילת.

ירושלים — טל' 523133, בית־שמש — 811288, תל־אביב — 460111, רמת־גן, גבעתיים, בני ברק — 781111, פתח־תקווה — 9231112, קריית־אונו — 344442, חולון — 803133/4, בת־ים — 585555/6, חיפה — 512233/4, נהריה — 923333, עכו — 979333, — 912333, קריית־טבעון — 931401, קריית־ביאליק — 721817, חדרה — 063-22333, הרצליה — 541333, כפר־סבא — 33222, טבריה — 067-90111, קריית־שמונה — 067-44334, כרמיאל — 065-93333/4, עפולה — 065-6722, חצור הגלילית — 067-36333, קצרין — 067-61333, נצרת עלית — 065-73333, מגדל־העמק — 065-4006, רחובות — 054-451333, אשדוד — 055-51332/3, אשקלון — 054-229133, לוד — 051-23323, רמלה — 054-221022, קריית־גת — 051-881333, קריית־מלאכי — 055-8233, ראשון־לציון — 942333, שדרות — 051-97074, באר־שבע — 057-78333, אופקים — 923022, נתיבות — 941033, דימונה — 59333, ערד — 957222, ירוחם — 80133, מצפה־רמון — 88333, אילת — 059-72333, צפת — 067-30333.

רדיו

קול המוסיקה

06.02 „צלילי בוקר"; 07.07 „בוקר טוב"; 07.30 „שחרית מוסיקלית"; 09.30 „קונצרט בוקר"; 12.05 „במחיצת אמנים..."; 13.00 „מוסיקה קלסית קלה"; 14.00 „צבי או קדושי"; 15.00 „קונצרט"; 17.00 „ימי המוסיקה הקאמרית בגליל העליון 1986".

מוצאי שבת

21.00 „ימי המוסיקה הקאמרית בגליל העליון 1986".

רשת א'

07.30 „טעמי המזרח"; 09.30 „מפגש"; 10.30 „רדיו קל"; 11.10 שירים עבריים; 11.30 „השכלה ודעת לכל"; 12.05 „והאר עינינו"; 14.06 „לבת ולבן ולכל המתעניין"; 15.00 „קבלת שבת"; 16.05 „עם אנשים"; 17.10 „ליל־שבת"; 18.06 „מוסף רדיו לספרות".

מוצאי שבת

22.05 „מוסף רדיו לספרות"; 23.05 „ניגונים".

רשת ב'

06.06 „שמע ישראל", „מה טובו אהליך יעקב" וסיכום המשנה היומית; 06.12 התעמלות בוקר; 06.22 לחקלאי; 06.30 סקירת מאמרי המערכת של עתוני הבוקר; 06.53 „אור ירוק"; 07.00 „הבוקר הזה"; 08.05 „חתול בסנדלים"; 09.05 „כל צבעי הרשת"; 12.05 חדשות מקומיות; 12.10 „גל פתוח"; 13.00 „בחצי היום"; 14.06 „חן כיורך"; 15.05 הודעה על זמני כניסת השבת; 17.06 „עד כאן"; 16.47 „מה נשמע"; 17.05 „מאחורי הכותרות"; 18.06 „הבינות בשחור לבן".

מוצאי שבת

„המבדיל"; 21.05 „ימן השבוע"; 22.05 פרקי היום בתנ"ך: ירמיהו, פרק כ"ב; 22.10 „מלווה מלכה"; 23.05 „צליל '86". 00.10 „הוי ארצי מולדתי".

גלי צה"ל

05.55 פרקי אבות: באופן מי־ לולי; 06.00 אות פתיחת השידורים; 06.05 פזמונים לכולכם; 06.30 „פרקים עדך"; 07.07 תוספת בוקר; 08.05 בוקר טוב ישראל; 09.05 בי־ לוי נצים; 11.05 „קיחה של אמא"; 12.05 „סנדלים"; 14.05 „עוד לא עבה"; 15.05 „הדרך"; 16.05 שיר בשקט בשקט; 17.05 רבעים דוקר מנצרים; 18.05 שירים עבריים.

מוצאי שבת

21.05 „מסורת מסורתי"; 22.05 „קול הג'ז החד"; 00.05 ציפורי לילה מארב; 02.00 מבזק ידיעות; 02.05 לא רוצים לישון; 05.00 מבזק ידיעות; 05.05 צלילי בוקר.

שערים יציגים

סל	1.4919
דולר ארה"ב	1.4900
מר"ג	0.7200
ליש"ט	2.2000
פר"צ	0.2217
ין יפאני (100)	0.9678
פלי"ה	0.6390
פר"ש	0.8933
כת"ש	0.2147
כת"נ	0.2021
כת"ד	0.1922
דולר קנדי	1.0788
דולר אוסטרלי	0.9112
רנ"ד	0.5702
פר"ב (10)	0.3478
שיל' אוס' (10)	1.0241
לירה איטלקית (1,000)	1.0460
לירה אירית	2.0041
פזטה ספרדית (100)	1.1048
יחידה מטבע אירופית	1.5173
דינר ירדני	1.2465
לירה לבנונית (10)	0.2634
לירה ...	0.8195

טלוויזיה

טלוויזיה לימודית

09.00 „עד כאן"; 09.00 שעת כיף; 09.10 טאו טאו; 09.35 דון קי־ שוט איש לאמאנשה — פרק 12; 10.00 הבינה איקרוס — פרק 2; 10.30 פלישת העב"מים; 13.30 „עד כאן"; 13.35 זהירות; 14.30 הכדור־ רגלנים הצעירים; 14.55 מוסיקה בכל הזמנים; 15.35 הדובי; 16.00 סוף לשבת — ערב הדש.

ה כללית

מוצאי שבת

20.30 „ברודים"; 21.00 מבט לחדשות; 23.00 „זיכרון איזק אוזות"; 23.55 פסוקו של יום; חדשות.

בתי מרקחת

ירושלים: גיבגס — האר"י 12, טל. 633676.
תל־אביב: בריאות — המלך ג'ורג' 28 טל. 283731; בני — דיזנגוף 174 טל. 222386.
פתח־תקוה: קופ"ח הכללית — חיים עוזר, טל. 905271.
חולון: אסותא — טרומפלדור 4, טל. 858197.
נתניה: תריסה — הרצל 2, טל. 28656.
חיפה: הנשיא — שד. הנשיא 33, טל. 333312.
בני־ברק, רמת־גן: הרצל — הרצל 52 ר"ג, טל. 722372.

שבת

ירושלים: קופ"ח של ההסתדרות, מרפאת רוממה, רח' הס"ג 28, טל. 523191.
תל־אביב: זיוה — אצ"ל 52 שכ' התקווה, טל. 378403; שדה דב — האוזנר 3 הבנית לי, טל. 428510.
פתח־תקוה: קופ"ח הכללית — חיים עוזר, טל. 905271.
חולון: המרכז — כצ"ר וייצמן — טל. 845236.
נתניה: גבע — שער הגיא 14, טל. 22698.
חיפה: הדס — חורב 53, טל. 252214.
בני־ברק, רמת־גן: רמת יצחק — ירושלים 96 ר"ג, טל. 776705.

מוצאי שבת

ירושלים: דיויס — מאה שערים 83 טל. 287963.
תל־אביב: זיוה — אצ"ל 52 שכ' התקווה, טל. 378403; שדה דב — האוזנר 3 הבנית לי טל. 428510.

בתי חולים

ירושלים: הדסה עין כרם (ילדים, פנימיה, עיניים); ביקור חולים (נשים, א.א.ג.); שערי צדק (כירורגיה); הדסה הר הצופים (אורטופדיה).

שבת

ירושלים: ביקור חולים (ילדים, א.א.ג.); הדסה עין כרם (פנימיה, נשים, עיניים); שערי צדק (כירורגיה); הדסה הר הצופים (אורטופדיה).
תל־אביב: רוקח (ילדים) איכילוב (פנימית, כירורגית).
נתניה: לניאדו.

הצופה
עיתון יומי
HATZOFE
DAILY

המו"ל: הצופה בע"מ. העורך: משה אישון. מערכת ומנהלה: תל־אביב, רח' המסגר 66, טל' 336056, ת"ד 2045, חשבון בנק הדואר 441144 ● סניף ירושלים: רח' בן־יהודה 3, ת"ד 1148, טל: 234910—02, מערב טלפון: — 639524—02 ● סניף חיפה: רח' ארלוזורוב 3, טל' 663628—04 ● דפוס העשור בע"מ תל־אביב.

אין המערכת אחראית לתוכן המודעות ו[illegible]

הלווית חמש בנות משפחת אוחיון — היום בחדרה

הלווייתן של חמש בנות משפחת אוחיון מבאר־שבע שנספו בתאונת הדרכים בערבה ביום ראשון, תערך היום. במקום מנו־חה יהיה האשה איטה אוחיון ז"ל.

אחיו של אבי המשפחה אלברט אוחיון, יצאו מקנדה לישראל כדי להשתתף בהלוויה. ההודעה הקשה נמסרה לאב רק אתמול בבוקר.

איטה אוחיון היתה בתם היחידה של ניצולי השואה מרים ודאוד וייגרב.

סגן ראש עיריית באר־שבע, רפי שיטרית, זימן ביום רביעי בלילה את עובדי אגף הרווחה לדיון דחוף, שנערך עד שעה 02.00 לפנות בוקר, על אופן הטיפול במשפחת אוחיון. האב אלברט אוחיון עובד באגף הרווחה של העיריה כמרכז היחידה לטיפול בצעירים במצוקה.

סמוך לשעה 01.00 לפנות בוקר יצא מנהל האגף, עובדי הרבי, לבית החולים „יוספטל" באילת והוא שהודיע על מיתתן של... האב הי־שכול בכל משך כל הלילה. בשעת בוקר של אתמול, כאשר התעורר האב, שמע לראשונה את בשורת האיוב.

בן 3 נהרג מפגיעת מכסחת דשא

פעוט בן שלוש ממושב גבעה ליד ... נהרג ביום ד' ואחר הצהריים, מפגיעת מכסחת דשא.

השכנים נפצעו בחצר בית סבם במושב, מפגיעת המכסחת. הילד איבד דם רב ואושפז לטיפול בבית־החולים, הילד מצוין נפצע בבית־החולים.

...תחקיר ביקש נציג משטרת קריית גת. מכונית של מושב ... באר־שבע לעצור את הסב יעקב טרייזי (47) האב כהן בן ה־71, שהיתה אף היא במקום התאונה. זאת בחשד שהשכנים הפעילו ברשלנות את ה־מכסחה הקטלנית וגרמו לפגיעה בבני הילדים, אולם השופט יהודה היימן דחה את בקשת המשטרה ד־צ'ה לשחררם, בנימוק שניתן לב־דוק את המכסחה גם בלא שהשניים יהיו במעצר.

בתנועה

המפד"ל הפוהמ"ז תל־אביב

במועדון רמת אביב, ברודצקי 33, שיעור בתלמוד מסכת חולין מפי הרב כ' ...הרוני בשבת בבוקר.

במועדון קרית שלום בליל שבת ב' שיעור בדף היומי מפי הרב י. ...ן. בשבת בבוקר ב־11 שעור בפרשת השבוע מפי מר י. פישמן ב־12 שעור במסכת מגילה מפי הרב סג"ר ושעור בדף יומי מפי הרב י. כולמן. אחה"צ ב־4 מסיבת עונג שבת על פרשת השבוע ירצה י. ...ן.

בביהכנ"ס עולי אפגניסטן בכפר ...לה א' שעור תורה מפי הח' מאיר רבי.

בביהכנ"ס שבת אחים רמת ישראל ב־4 שעור בהלכה מפי הרב מ. כ...י.

במועדון רמת ישראל, דם המכבים 9 שעור בפרשת השבוע ב־2.30 שעור בגמרא ב־3.30 מפי מר אהרן ברג.

בביהכנ"ס בר אילן בשבת ב־10 שעור במסכת ביצה מפי הרב אפרים לנדוי.

בביהכנ"ס הפוהמ"ז המשך שנקין שעור במדרש רבא אחרי קבלת שבת שעור בגמרא מסכת פסחים לפני מ... מפי הרב מרדכי בהרב.

בביהכנ"ס שער שמים רחוב ה־מ...ים ב־1.30 שעור בפרשת ה־שבוע מפי הרב מלאכי.

בביהכנ"ס ראשון לציון מגדל עוז לבנות ב־2 שעור באורה חיים מפי הרב י. מלאכי.

בביהכנ"ס קהל חסידים, רח' רוקח 20 בשעת קדושא רבה ירצה בפרשת השבוע ובעניני דיומא הרב ש. זלמן הורוי.

במועדון המשך שנקין שכון ה־פוהמ"ז מנין צעירים בבוקר בשעה 10.00 שעור במסכת בבא בתרא, מגיד שעור מר מרדכי טרופר.

בביהכנ"ס הפועל המזרחי, אבן גבירול 195, בבוקר בשעה 10.30 שעור בתלמוד במסכת בבא בתרא מפי יוסף סילס. שעור במשנה מפי ... סילס בשעה 4.00.

בביהכנ"ס המרכזי שד' סמאטס 22 חיפה. בליל שבת קודש לאחר קבלת שבת משנה יומית מפי ר' פנחס שיינמן. בשעה 8 בבוקר מסכת בכורות מפי פ. שינמן בשעה 8.45 ב־בית ספר התנוך מ. י. בראון, ב־שעה 9.30 בבוקר מדרש רבה מפי ר' י. מ. בראון. בשעה 4 אחה"צ מסכת מגילה מפי ר' פנחס שיינמן. בשעה 4 אחה"צ דף יומי מסכת סנ־הדרין מפי ר' מ. י. בראון. בשעה 4 אחה"צ אור החיים ודברי אגדה ר' י. ענבי. בסעודה שלישית משנה יומית מפי ר' פנחס שיינמן.

בביהכנ"ס עבודת ישראל, שדרה 45 בליל שבת אחרי התפילה שעור ב־כירית סנהדרין מפי הרב אברהם ר...י.

ד"ר יוסף בביהכנ"ס הרמב"ם, רח' קרית ורשה, בשלש סעודות מפר־הד"ר מפי יהודה הולר.

בביהכנ"ס שבבית ישעיהו אחרי הרמ"ה, בבוקר מסכת שבת מפי ...י וואלין בשעה 3 מדרש י. ביטל ב...וש סעודות בפרשת השבוע מפי י. ביטל.

עונג שבת „אהל שם" בשעה 7 אחה"צ עיונים בפרשת השבוע מפי הרב ש. זלמן הוכמן ושירה בציבור והזמנת מפי החזן מר משה ציצרין.

אמונה — תא"ש תל־אביב פרשת השבוע

בשד' שינקין, רח' המערכה 40 ח' המרצה מר פרבר.

בית המעון הדתי קריה שלום, המרצה: מר הרצוג.

בדרך הנצחון בבית הכנסת בשעה 11.15 לפנה"צ ע"י הרבנית גולד־...

חוג התנ"ך בבצרון בשעה 8 ב־ערב מפי הרבנית גולדשמיט.

שיעור התנ"ך עם הגב' עין־חיים ב־יום אב 12.8.86 בשעה 5 אחה"צ במועדון אמונה, רח' דיזינגוף 209, תל־אביב.

ילד ש„סחב" טרקטור גרם לפציעת שלושה

ילד בן 13, ממושב ...דלתון, „סחב" את הטרקטור של אביו, יצא בתוך למושב, וכשהתחיל ב־דרך... שלא ... התחיל... כל ההתנגש... הוא נפגע ... שני ... ואז ... ונפצעו ... ויצבו את ... הילד באיזה ... ד לבית־החולים בצפת.

בחקירת המשטרה טען אביו של הילד, כי הטרקטור נלקח על ידי בנו ללא רשותו.

בתוך כך מהירה המשטרה את חברי המושבים להקפיד שגם ב־תחום המושב יבצעו מבצעי מלגרע בטרקטורים בפרט יוצאי רשיון כ־חוק.

* הבר מושב ...הב"ב בנגב נעצר על ידי המשטרה בי־השד שפורץ כיסא לבנו ראש ועד המושב ופצע אותו בראשו, במהלך דיון סוער שהתקיים ביום שלישי האחרון במושב.

שוטר דתי הועמד לדין על סירוב לעבוד בשבת

נשפט פעמיים והורשע ✡ ממלא תפקיד מינהלי ושובץ לסיור ממנע ✡ נציב קבילות: לשוטר דתי אין זכות יתר

לשוטר דתי אין זכויות יתר — קבע נציב הקבילות במשטרת ישראל, בקובלנה שהגיש שוטר דתי בדרגת רב"ט, שסי־רב להתייצב למשמרת בחגים ונשפט פעמיים בגין אי התייצ־בותו.

הקובלנה ופסיקת הנציב מתפר־סמות בבטאון המשטרה „מראות" היוצא לאור בימים אלה.

הקובל, איש כשכורת ותיק, ה־משרת כפקיד רישום ביהודה מש־מרה, בקובלנתו כי בהיותו שומר מצוות הוא מסרב להיות משובץ בימי שבת וחג בפעילויות התחנה (סיורים מבוצעים). הוא הביע את דעתו כי בן הראוי ש־פיקוד התחנה יתחשב בהיותו דתי וימנע מלשבצו בפעילויות בשבת וחג. עוד ציין, כי אין הצדקה ל־העסיקו בפעילות מבצעית של ה־יחידה מכיון שהוא שייך למנגנון המינהלי.

נציב הקבילות לא מצא את קבי־לתו מוצדקת, וכתב: „רצונו של כל שוטר לעשות את החג עם בני משפחתו. עובדת היותך שוטר שומ־רת איננה מקנה לך זכות יתר על פניהם של שוטרים אחרים. המבק־שים אף הם לשהות בביתם בימי חג.

עבודת המשטרה מבוצעת במשך 24 שעות ביממה, כולל שבתות ו־חגים. התפקיד שהוטל עליך, סיור ממנע ביישובים, הוא במהותו תפ־קיד בטחוני הכרוך בפיקוח נפש ויש לבצעו כמקובל.

* בגיליון גלויות דואר ישראל לכל אתר ואתר ברחבי תבל ע"י תיירים. המבצע אורגן ע"י משרד התיירות בשיתוף אל־על ו־גורמים עירוניים באזורים שונים בארץ. במבצע 16 סוגים שונים של גלויות דואר מ־8 ערים. כגון: תל־אביב, ירושלים, אילת וחיפה. בשלב מאוחר יותר, מאמינים במש־רד התיירות, כי מספר הגלויות שיופצו יגיעו לכ־2.5 מיליון.

אתר הנצחה לאומי לעלייה הראשונה יוקם בזכרון־יעקב

בישיבה שהתקיימה בלשכת ראש הממשלה בירושלים, הוכרז על הקמת אתר הנצחה לאומי לבני העלייה הראשונה ולמפעלם. האתר, שייקרא „יד לעלייה הראשונה", יוקם בבית המועצה הישן של זכ־רון־יעקב, שהוקם עיד בסוף המאה הקודמת.

אישים ומוסדות

— באולמי בית המהמ"ז בבני ברק נערך טקס הכנסתו לברית של בנו של דוד באום — שליח בב"ע לשעבר בשיקגו וכיום מורה ומנ־הל הפנימייה בבית ספר התיכון ה־דתי נתי שרה הרצוג בבני ברק ו־נכדו של זלמן באום מותיקי בני ברק, גוכחו — רבים מעולי שיקגו אנשי תהליה. הרב יהוסף שיינ־פלד רב בקרית הרצוג, ד"ר חיים הלברשטט. הרב ריקליס, אברהם דובדבני מזכיר עולמי של בב"ע וצוות המחנכים בבית ספר התי־כון נוה שרת הרצוג. שם הרך ה־נולד הנבאל.

— ר' ניסן גורדון, מעורכי ה־שבועון „אלגעמיינער זשורנאל" ב־ניו־יורק הגיע לביקור בארץ בשלי־חות ציבורית ועתונאית.

בית החולים בקור חולים ירושלים

ברכות מזל־טוב

להולדת הבנים/הבנות

אלמלה שמעון ושושנה — בן	כליפה משה ולאה — בת
אבמי אלברט ושושנת — בת	כהנא אברהם ורחל — בת
אוחנבאך שלמה חפה — בן	מזרחי יוסף ותמר — בת
אלסמן משה ושרה — בן	מלכה יהודה וסול — בן
אבודן דוד ושושנה — בת	מגרד דוד ובריגדיל — בת
ארנגרוינר רגואל וטובה — בן	מטלוב יצחק ומרים — בן
אליהו מאיר ומזל — בן	משולם עופר ושושנה — בן
ברמינקה אברהם וחוה — בת	מזרחי אמנון וצפורה — בת
בן אברהם שמואל ומרים — בן	מרדכי אברהם וחיה — בת
ביטן שלום ומזל — בן	סלובוק שמואל ושרה — בן
ברנשטיין אברהם והניה — בן	סימון צבי ושפרה — בת
ברנדוין נח ואסתר — בן	עזר סמי ואסתר — בן
גלבמן יהודה ושרה — בת	פריינר אהרן ושרה — בן
גולדמן שלמה ודבורה — בת	פהימה שלום ועליזה — בת
גרינבלט אברהם ושרה — התאומים	פליפ מרדכי ורבקה — בת
גרינשטיין דוד ומלכה — בת	צבי יוסף ורחל — בת
דויטש שלמה ואסתר — בת	צבובל צבי ועטי — בת
דניאל נתן ופנינה — בת	צמח חיים וחקלין — בן
דויטש שלמה ורבקה — בן	צמח שמשון ורונית — בת
דודן אליהו ואסנת — בת	קרפמן פנחס ומלכה — בן
דעי ארי ורינה — בת	שמטוב רחמים וחוה — בת
הלוי עוזי ופרידה — בן	ראובני אריה ונאוה — בן
הדר שמואל ומזל — בן	רביבו משה ובת־שבע — בת
חן יצחק ותמר — בן	רבינוביץ אהרן ודורית — בן
חדד עופר ולולי — בת	רוזנבאום אברהם ומרים — בן
חכם גבריאל והדסה — בת	שמעיה יוחנן והינדה — בן
חשין אליהו ושרה — בת	שרוקי בנימין ואביגיל — בת
יעקובוביץ קלמן ובלומה תאומות	שפץ שמואל ורבקה — בן
	שאוליאן בנימין ושושנה — בת

יזכו ההורים לגדלם לתורה, לחופה ולמעשים טובים

ההנהלה

מדינת ישראל
משרד התעשיה והמסחר

מחירים מירביים לממתקים, ופלים וחטיפים במזנונים, קיוסקים ומסעדות

בתוקף מיום ג' אב תשמ"ו 8 אוגוסט 1986

שם המצרך	המשקל/ הנפח	האריזה	בחנות לרבות מרכול: מזור א' כולל בקיים	מזור ב' באזור אילה	בכל מקום אחר לרבות מזנון, קיוסק מסעדה ואצל רוכל: מזור א' כולל מקיים	מזור ב' באזור אילת
קרמבו, טעמבו (מקצף ביצים מצופה שוקולד) ודומיהם		יחידה אחת בודדת או של מספר יחידות	0.27 (ליחידה)	0.23 (ליחידה)	0.30 (ליחידה)	0.25 (ליחידה)
ממתק „אגוזי" ופל מצופה „פסק זמן"	45 גרם	חפיסה	0	0	0.60	0.50
חלב „עלית" ופל מצופה „פסק זמן"	45 גרם	חפיסה	0.59	.51	0.7[illegible]	0.60
מריר „עלית" ופל מצופה „כיף־כף"	45 גרם	חפיסה	0.66	0.57	0.70	0.60
„עלית"	45 גרם	חפיסה	0.66	0.57	0.70	0.60
שוקולד ממולא בטעם פירות „עלית"	100 גרם	חפיסה	0.92	0.78	1.10	0.95
שוקולד מיוחד עם אגוזים או עם שקדים „עלית", שוקולד „נובלס", שוקולד „רוזמרי" או שוקולד „קריק קריק"	100 גרם	חפיסה	1.20	1.04	1.40	1.20
גומי לעיסה מתוצרת „עלית"		חפיסה בודדת של 5 יחידות	0.15	0.13	0.20	0.15
גומי לעיסה מתוצרת „עלית"		חבילה של 5 חפיסות בנות 5 יחידות כל אחת	0.75	0.65	1.00	0.75
ביסלי „אסם"	70 גרם	שקית	0.56	0.47	0.65	0.55
ביסלי „אסם"	200 גרם	שקית	1.32	1.11	1.50	1.30
במבה „אסם"	25 גרם	שקית	0.33	0.28	0.40	0.35
במבה „אסם" „כיף לי"	80 גרם	שקית	0.75	0.64	0.90	0.80
„תלמה" „רינגו"	80 גרם	שקית	0.75	0.64	0.90	0.80
„תלמה"	80 גרם	שקית	0.75	0.64	0.90	0.80

המחיר בשיווק במכירה לצרכן —

החרדים עורכים מגבית לקניית החמאם התורכי

העדה החרדית מתגייסת למבצע תרומות כדי לממן את ההסכם שהושגו רבניה בראשם מנהיג העדה הרב יצחק וייס, לקניית החמאם התורכי בשכונת הבוכרים בירושלים.

לאחר מו"מ ממושך הצליחו נציגי העדה החרדית לרכוש את בניין החמאם התורכי ברחוב יחזקאל בירושלים שנים לטענתם „מוקד לתועבה ופריצות".

מודעות ענק שפורסמו ברחובות מאה שערים קוראות לציבור החרדי לתרום לפחות 15 שקלים למען מטרה זו.

„אנו מטילים על כל בית אב שלא יפחות מ־15 שקלים וכל המוסיף מוסיפין לו מן השמים ויתברך בכל מילי דמיטב", נאמר במודעה.

מנהל פרוייקט הביוב הארצי:

איכות המים של ישראל — הגבוהה במדינות העולם

למעלה מ־5,000 דגימות נערכו ב־1985/86 ורק ב־130 נמצאו תוצאות שליליות

מאת סופרנו בתל־אביב

למעלה מ־5,000 דגימות מים ב־350 מקומות נערכו במהלך השנים 1985/1986 ורק ב־130 דגימות נמצאו הוצאות שליליות — אמר אתמול אברהם בן אב־רהם, מנהל פרוייקט הביוב ה־ארצי, במסיבת עתונאים ב„בית סוקולוב" בתל־אביב.

לדבריו, איכות המים של ישראל היא הגבוהה כיום במדינות העולם, וישראל משמשת מקור להעברת מידע ולהקמת מכוני טיהור ל־מדינות רבות במערב.

הדובר, שביקש לדחות את הטענות שמי השתיה בארץ מזוהמים, אמר כי ישראל מצליחה גם להתמודד עם נושא התיעוש והאיכלוס, המהווים בדרך כלל את גורמי הזיהום ה־עיקריים. להלן הסביר כי בעוד ש־מדינות רבות בעולם מרכזות את המים ממקורות עליונים, ישראל מקבלת את הכמות הגדולה של ה־מים, ממקורות תת קרקעיים העוב־רים את מערך הסינון של שכבות החול והסלע, ומי הכנרת, בהם מת־רחשים רבבות אנשים כדי שנה, עוברים תהליך יחודי של חיטוי.

הדובר הוסיף כי למערכת המב־שלתית אין שליטה על רשת ה־מים העירונית. ולכן נושא איכות המים ברשויות השונות תלוי בפי־קוח המקומי. הוא אמר כי גם ב־מקרה של תקלות אי אפשר למנוע זיהום ממקורות מים, כפי שאירע אשתקד במערכת הביוב של שפר־עם, ובאיזור נהריה. כללית ניתן לומר לדבריו, שישראל משקילה ב־פעילותה להבטיח איכות מים מעו־לה, למרות שנושא מי הטיהור, תו־פס יותר ויותר בשימוש לצרכי חק־לאות.

בשנים האחרונות, הוסיף בן אב־רהם, הוקמו 44 מכוני טיהור בר־ספים באיזורים שונים בארץ וישר־אל. מובילה גם בכל הקשור לשי־מוש יעיל בהקלאות במים אלה, שהם מים באיכות גבוהה.

בתשובה לשאלה נמסר כי ישר־גם מספר מצומצם של אחרים, בהם ביוב עשוי לשמש במקור זיהום ישיר למי שתיה, ובכל אתר כזה מטופל, לא קרה שפתרון טכני אמין מתעכב בגלל חוסר בתקציב.

תצומצם אספקת המים לרשויות שחרגו מהמכסות

על צמצום אספקת המים ל־רשויות המקומיות שחרגו במידה ניכרת ממכסות המים המאושרות להן, החליטה אתמול הנהלת „מקורות". הרשויות האלה יצ־טרכו לשלם כדולר אחד לכל מטר קוב חריג, שמעל המכסות.

הרשויות הן: קריית ביאליק, קריית מוצקין, חיפה, בית שאן, בני ברק, גבעתיים, פתח־תקווה, רמת־גן, לוד, ירושלים, בית שמש, קריית מלאכי, ראשון לציון, אשדוד, קריית גת ואילת.

מנכ"ל „מקורות" יחזקאל זכאי מסר, כי התודעה לחסכון במים ב קרב אזרחים בבתיהם הודה היטב וגברה בזמן האחרון, אולם בזבוז המים נמשך בבנים הציבוריים, בי־חופי הים ובמוסדות ציבור.

שופט מחוזי בבאר־שבע הורה אתמול לנציבות שרות בתי ה־סוהר לדאוג למתן טיפול רפו־אי לעציר הסובל ממחלה ממא־רת, אגב כך העיר השופט, כי לדעתו זכאי עציר לקבל טיפול רפואי הולם גם ללא צו מבית משפט.

גד פנילוב, בן 54 מבאר־שבע, עצור זה כ־10 חודשים בחשד ל־מעורבות ברציחתו של שמחה (סי־מה) אבשלומוב מבאר־שבע, על רקע של סכסוך בין קלפנים. עור־כת־הדין טוי שלו, טענה בבית ה־משפט, שפנילוב סובל זה כשנתיים ממחלה ממארת וכי לפני מעצרו קיבל טיפולים שונים וביניהם טי־פולי הקרנות, לדבריה, מאז מע־צרו התדיר מצבו הבריאותי והוא אף כתקשה באכילה, מאז נשרו שיניו. נקבע כי האסיר זקוק לניתוח אך הוא הוזהר לולא ואינו מק־בל שום טיפול.

חזן בעל נסיון
מוכן לקבל הצעות לתפילות בימים הנוראים
טל. 02—422329

הועדה המקומית לתכנון ולבניה עיר בני־ברק

הודעה ע"פ סעיף 149 לחוק התכנון והבניה התשכ"ה—1965

מר שמחה סטל הגיש בקשה ל־ועדה זאת בתוכנית מס' 1961/3 ל־בנות בנין בן 4 קומות מעל קומה מפולשת ברח' בן זכאי 39/41 גוש 6188 חלקה 184 באזור מגורים ב', בהקלות הבאות:
1. קומה אחת נוספת מעל 3 קו־מות מותרות.
2. 13.5% בנין בנית מעלית ש־פור תנאי דיור קומה נוספת מעל 105 המותרים.

וזה שלא בהתאם לתכנית בנין ערים 105 ב' החלה במקום.

כל המעוניין יכול לעיין בבקשה האמורה במשרדי הועדה המקומית בעירית בני ברק ורשאי להגיש ה־תנגדות מנומקת לועדה המקומית תוך 14 יום מיום פרסום זה.

מ. אירנשטיין
יו"ר הועדה המקומית לתכנון ובניה עיר בני ברק

למכירה
ברובע־קוטגי
4 חדרים + חצר פרטית, מקום לסוכה, מיוחדת, מרווחת
טל. 02—283886

הודעה לרוכשי הדירות
באתר יבנה בעיר עמנואל ת"ז
אנו מזמינים אתכם לאסיפת הפגנה באתר יבנה שתתקיים בעזה"י ביום ג', ד' מנ"א בשעה 4.00 אחה"צ
השתתפותכם חיונית למאבקינו.
המארגנים

מזל טוב באסותא
סובה והדי דרשו — בן
ידידנה ואיתן כתב — בת
דניאלה ויקותיאל רוזנפלד — בת
שרה ויחזקאל טלר — בת
נחמה תת שרייבר — בן
אלה וגועז ניצן — בת
דבי ומיכאל מזרלי — בן
אהדליה והב רוזנפלד — בן
אודית ואלי מור — בן
שולמית ואליעזר זהבמן — בת
חווה ושלום דויטש — בן
ירקנה ושלמה משרקי — בן
צפנה ודן גבעי — בן
מזל ומשה ברוכים — בת
ריבה ותלי ישראלוב — בת
אסתר ואליעזר ליבריך — בן
אסתר ורצון מדעי — בת
גלים ושמעון בן שחר — בת
דורית ואלי לדרשטין — בת
שושנה ואברהם אלתר — בן
גם לך מגיע אסותא
240185

רשת אמונה מוסדות חינוך
לבי"ס „אלישבע", תיכון מקיף דתי לבנות פרדס־חנה
דרושים/ות
מורים/ות
✶ הסטוריה — אזרחות — כולל הכנה לבגרות
✶ טבע — חטיבת ביניים ניתן לשלב הנ"ל בחינוך כיתה
נא לפנות לטל' 063—65182

חזן תוקע ובעל קורא
מתפנה לימים נוראים/ בכל השנה
מוכן לנסוע
טלפון: 02—9...070

כפר הנוער הדתי כפר חסידים
פגישת בוגרים
מתארגנת פגישה למחזורים א'—י"א בחוה"מ סוכות תשמ"ז
בוגרי המחזורים הנ"ל מתבקשים לשלוח למזכירות הכפר את הפרטים הבאים:
1. שם משפחתם הקודם, הנוכחי והמחזור.
2. כתובת, טלפון.
3. עיסוקם כיום.
4. שמות וכתובות של בוגרים אחרים.
בוגרי המחזורים הנ"ל המעוניינים להשתתף במפגש יציינו זאת במפורש.
כתובת למכתבים:
כפר הנוער הדתי, דואר כפר חסידים
מיקוד: 20494
טלפון: 04—952022 או מרקוס בר צור — 04—952063

בהזדמנות
בקרית שמואל — חיפה
למכירה
קוטג' 200 מ"ר עם גינה גדולה
טלפון: 04—733439
(לא בצהריים)

כפר הנוער הדתי כפר חסידים
דרושים
(ספטמבר 1986 עד ינואר 1987)
דוברי ספרדית לקבוצה מקוסטה ריקה בכפר הנוער הדתי — כפר חסידים ע"י חיפה
1. מדריך חינוכי בעל נסיון, דתי, רווק מגורים במקום חובה.
2. מורים/מורות. בעלי נסיון חינוכי במתמטיקה, מדעים, מחשבים, ביולוגיה. העבודה ל־2.1, הנה מספטמבר 1986 עד ינואר 1987.
3. מורה אקדמאי לאנגלית — חטיבת הביניים
4. מרכז ענף הרפת בעל נסיון בעבודה עם תלמידים והוראת גדולי בקר.
מועמדים (ות), מתאימים (ות), דתיים (ות) — מתבקשים (ות) לפנות לכפר הנוער הדתי, דואר כפר חסידים 20494 בצרוף תעודות, תולדות חיים והמלצות.

מלון רמדה רנסנס ירושלים
RAMADA RENAISSANCE HOTEL JERUSALEM
רמה חדשה של הדר וכשרות
לרגל קבלת תעודת הכשר גלאט כשר למהדרין מן המהדרין
מבצע הנחות לציבור החרדי
תחת השגחת הרבנים הראשיים לירושלים —
הרב יצחק קוליץ שליט"א ראב"ד דירושלים
הרב שלום משאש שליט"א ראב"ד דירושלים
$39 לאדם בחדר זוגי ליום על בסיס חצי פנסיון
50% הנחה לילד בחדר ההורים
2 ילדים בחדר נפרד הנחה 30% במחיר חדר זוגי
✶ לא כולל מע"מ מינימום ל־2 לילות באמצע השבוע מינימום ל־3 לילות בסופשבוע
✶ משגיחים קבועים יר"ש
✶ בית כנסת במקום
✶ אולמות אירועים מפוארים עד ל־750 משתתפים
✶ שעות רחצה נפרדות בבריכה הפנימית המחוממת בימי ב', ד' וה'
✶ שפע מקומות חניה
✶ מעליות שבת
מבצע לישראלים בלבד עד 13/9/86
רמדה רנסנס
רחוב וולפסון 6, ירושלים טל. 02-528111

משפט עברי
סמינריון בדיני עונשין
יום ה'-מוצ"ש, כ"ג-כ"ה באב תשמ"ו (28-30.8.86), מלון לרום, ירושלים
דברי פתיחה: השופטת מרים בן־פורת המשנה לנשיא בית המשפט העליון
מרצים: פרופ' ש"ז פלר האוניברסיטה העברית ירושלים
פרופ' דב פרימר
הנושא: הגנת "צורך" בפלילים
הרב מרדכי הלפרין
מנהל מכון שלזינגר לרפואה והלכה
הנושא: הקפאת עוברים והקפאת בני־אדם
פרטים והרשמה: משרד המשפטים 02-270266
הכנס הבין-לאומי הרביעי למשפט העברי
(בשיתוף המכון לחקר המשפט העברי, האוניברסיטה העברית בירושלים)
הכנס יתקיים בקיבוץ רמת רחל שליד ירושלים, בתאריכים י"ג-ט"ז באב תשמ"ו (18-21.8.86), בהשתתפות מרצים מן הארץ ומחו"ל. לקבלת תכנית מפורטת: משרד המשפטים 02-270266; ד"ר ב' בן־מנחם, האוניברסיטה העברית 02-882501.

אלמנה 40/158
אירופאית
מעוניינת באלמן/גרוש
02—228204
אחה"צ 02—850733

עכשיו הזמן לנופש!!
במלון פסגה ✶ ✶ ✶
הר־כנען, צפת
טל' 069—30105, 069—70044
✶ מחירים נוחים
✶ מיזוג אויר מלא
✶ גן וחורשות אורנים
✶ כשר בהשגחת הרבנות

מועדונים דתיים לאומיים
תל־אביב, אחד־העם 108
טל': 204175-6-7
חופשת סוכות תשמ"ז
תיערך במלון מפואר בירושלים ובנתניה תכנית תורנית ותרבותית
מחיר עממי — מספר המקומות מוגבל
פרטים והרשמה במועדון אחד־העם 108, טל.: 204175—6—7

אוניברסיטת בר אילן
הפקולטה למדעי היהדות
מחלקה להסטוריה כללית

ד"ר שולמית אליאש

איתך באבלך הכבד
בהלקח אביך הרב הגאון האדיר

ר' שלמה טנא זצוק"ל

המקום ינחם אתכם בתוך שאר אבלי ציון וירושלים
ולא תוסיפי לדאבה עוד

חברי הסגל